

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 8 (485), August, 1988, Vol. XLI

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, проф. д-р В. Косик,
інж. В. Олесюк, ред. Л. Полтава, проф. Б. Романенчук,
д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий

Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1988 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окрем. число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 f
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	150 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швейцарія	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

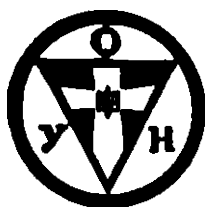
В усіх інших країнах — рівнозначність американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-й обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 8 (485)

СЕРПЕНЬ, 1988

Річник XLI

Зміст VIII-ої книжки

-- ПРИВІТ З УКРАЇНИ	899
В Тисячоліття Хрещення України	
о. д-р І. Ортинський: ХРЕЩЕННЯ, ХРЕСТ, ХАРИЗМА УКРАЇНИ, 988-1988	901
Проф. Лев Шапко: НЕОБХІДНА ВІДСІЧ ФАЛЬШВИКАМ ЮВІЛЕЮ ХРИСТИЯНСТВА УКРАЇНИ	923
Д-р Михайло Боровик: ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ: ЇЇ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС, В 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ	927
о. д-р І. Ортинський: 1000-РІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ І ДОН БОСКО	944
Поетика	
Василь Явчук: СТОЛІТТІВ ДЕСЯТЬ ПРОМИНАЄ	950
Л. Храплива-Шур: ПІСНЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ	951
Ігор Калинець: ЦЕРКВА	952
Леонід Полтава: РАЙДУГА (Поєма)	953
Степан Маланюк: А СИН ПИТАЄ	1009
Питання національного визволення	
-- ЗАЯВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ	959
Роман Рагманський: ДОСТОЙНИЙ ВКЛАД УКРАЇНИ В ХРИСТИЯНСТВО	962
Всенациональне відзначення в Лондоні	
Ювілей тисячоліття Хрещення України	
-- Величаве Українське Свято в Лондоні в 1000-ліття хрещення України — 968: Проповідь Блаженнішого Митрополита Івана з нагоди 1000-річчя хрещення Русі-України в укр. катол. кафедрі в Лондоні — 971; Вступне вітальне слово голови Крайового Громадського Комітету Тисячоліття інж. Я. Р. Гавриха при пам'ятнику св. Володимирові Великому — 981; Промова Блаж. Митрополита Івана в часі Мольби і посвячення пам'ятника св. Володимирові Великому в Лондоні — 982; Слово Блаж. Митрополита Метислава на соборним посвяченим пам'ятника св. Володимирові Великому в Лондоні — 982; Святкове слово президента СКВУ Петра Сварина — 984; Святкове слово інж. В. Олеськова — голови Комісії Побудови Пам'ятника — 986; Привітальне слово інж. Я. Р. Гавриха, голови Крайового Комітету Тисячоліття на святковому концерті укр. церк. музики в Роял Алберт Гол в Лондоні — 987.	
-- ЗАЯВА ПЕРВОІСПОВІДАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ	989
Спогади	
Віодан Чучко: КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ -- ТИ ЦАР, А КОЛИ ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ -- ТИ БАНДИТ (Продовження. 5)	990
Присвяти	
С. Радюк: ДОКТОРОВІ МОВЧАНОВІ СПОВНИЛОСЬ 75 РОКІВ	1000
Рецензії, огляди, критика	
Святослав Караваський: МОВНА КОНСУЛЬТАЦІЯ	1004
Леонід Полтава: ПАМ'ЯТІ ПОЕТА ЗАЛІЗНИХ СТРОФ (Степан Маланюк)	1006
Д-р Петро Гол: УКРАЇНЕЦЬ -- АДЪЮТАНТ І ДОРАДНИК ГАРІБАЛЬДІ	1010
О. Пилипчук: З НОВИХ ВИДАНЬ	1013
Роман Кухар: БУТИ ТВЕРДИМИ УКРАЇНЦЯМИ -- ДО БОЛЮ ВАЖКО	1015
Р. К.: З ТАЙНИКІВ ЦЕРКОВНИХ АНАЛІВ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	1017
Микола Шафара: ЦІКАВИЙ ВКЛАД В ІСТОРІЮ ДИПЛОМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ	1020
-- БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1023

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

ПРИВІТ З УКРАЇНИ

«Вітаю Вас і всіх українців Англії з цим знаменним святом нашої історії, релігії, культури — народнім святом 1000-річчям Хрещення України-Руси. Бажаю Вам весело й урочисто провести свято, душевного спокою і багатства, щастя і здоров'я, радості і гордості за наші святості, за наш народ!»

Від Редакції

Фотознімка ювілейної поштівки, виданої в підсоветській Україні, і слова привіту, що їх ми надрукували під фотознімкою поштівки, це один із багатьох привітів з України, що різними шляхами наспіли до українців у вільному світі. Підпису автора привіту із зрозумілих причини не подаємо.

Згідно з інформаціями, що в частині вже відомі нам з преси, радія і телевізії, український народ відзначає Тисячоліття Хрещення України на своїй рідній землі так, як може, в періоді «перестройки» й «гласности», про що в Україні знають тільки з того, що надрукує одна чи друга республіканська газета або «Правда». Це відносно багато, але, як все інше в СРСР, а головню в УССР, все це теорія. Практика зовсім інша. Вона сьогодні така жорстока, як була вчора, як була за сталінських і ленінських часів, як вона була за кожного тирана в СРСР. Москвини, для прикладу, святкують украдене в нас Тисячоліття Хрещення відкрито і навіть величаво при співучасті представників західного церковного світу, включно з численною делегацією Ватиканської Курії. Українці ж святкують своє церковно-релігійне і національне свято скрито, не рідко, де в лісі, у приватній хаті, часом у забраних від них церковних будівлях, під наглядом, а то й терором КГБ.

Але, прочитуючи, і прочитуючи передрукований нами короткий ювілейний привіт з України, питаємо себе: хто щиріше, миліше, набожніше й триваліше відзначає цей ювілей Тисячоліття? Узурпатори української землі, українських церков і їхніх храмів, від св. Софії в Києві почавши, а чи її автохтони, одинокі спадкоємці Київської Русі і її християнства в усіх його відношеннях та розгалуженнях? З глибоким переконанням кажемо, що якраз найщиріше і наймиліше, найтриваліше це святкують ті, що гонені і переслідувані, бо якраз і за це їх поневолюють і переслідують.

Тому й ми, ті, яких вітають з України і яким бажають урочистих святкувань Тисячоліття, душевного спокою і багатства, щастя і здоров'я, радості й гордості за наші святості і за наш народ, всього того, а в додатку до того ще й скорого відзискання національної волі і державности бажаємо нашим Сестрам і Братам в Україні!

*Пам'ятник св. Володимира Великого, володаря і хрестителя України,
Київ, столичне місто України*

В Тисячоліття Хрещення України

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ХРЕЩЕННЯ, ХРЕСТ, ХАРИЗМА УКРАЇНИ 988-1988

Вступ

Перебіг людської долі є остаточно визначений Богом. Божий Дух провадить усе, а зокрема людину до її цілі. Тому історія людини являється історією спасіння. Проте, це простовання людини не йде прямо. Воно, скоріше, просувається зигзагом, відхиляючись від правильного курсу. Це являється вислідом людини, яка надживає своєї свободи.

Історія людства є бо історією зустрічі та діалогу поміж прещедрою ініціативою Бога та вільними відповідями чи відмовами зі сторони людини. А це означає, що крізь хід людської історії та через релігійні досвіди Бог спрямовує буття людини до ошчасливуючої мети. Він керує здійсненням цієї цілі з однієї до другої епохи крізь різні етапи, крізь рішучі чини, крізь особливіші години, незважаючи на поведінку створеної людської свободи, і помило сплетень подій.

На цьому полягає докорінний провід Бога, який на кривих та покручених лініях пише прямо. Таким чином історія не є простою майбутністю, але вона збувається у вимірі людського існування, яке приймає або відкидає спасіння. Бог, проте, дає різні закони, аби пригадати та вказати, як і де проходять в історії людства шляхи спасіння.

Тут найважливішим являється подія-Христос та постійне чудо, яким є Христова Церква.

Саме за нашою вірою, яку ми відшифровуємо зі Святого Письма, у події-Христос йдеться про надзвичайний та одинокий припадок, який революційним та несподіваним способом перериває біг часу та здержує його. А це виступає як незрівняна новість, яка є неповторною та невідкличною.

Історія — це театр, в якому вона відбувається, космос, що одержує від Христа спрямування та прояснення.

Ісус, що є правдивим Богом та правдивим чоловіком, жерт-

ується за спасіння світу, поєднуючи могутність Бога з німеччю людини.

Завданням людини, що являється свідомістю творіння, є включитись у цей план Створителя, аби поєднатись з Богом. Але таке покликання визиває людину до призадуми над основним, до постійного переосмислення, до скріплення волі, щоб безперерійно виправляти своє спрямування.

Під таким кутом зору треба дивитись і нам на події нашого світу, і з такої точки глядіння перегортати сторінки нашої історії.

Ми є переконані, що приготування до Тисячоліття Хрещення України (988-1988) створює надзвичайно сприятливу нагоду до основоположної застанови. На нашу бо думку, Україна є невральгічним пунктом в Європі; і правильна постановка української проблематики дає можливість для розв'язки питань, які потрясають нинішнім світом. Цивілізована та християнська Європа зрозуміла наявність цієї правди вже від найдавніших часів. Багато пізніше з'ясував це короткими словами папа Урбан VIII, коли в 1628 році промовляв до українських єпископів: «Через вас, мої українці, сподіюсь навести Схід до Христа».

Перекладаючи оцей вислів на нашу нинішню обстановку, це значить, що Україна знаходиться у такому положенні та що вона має такі наслідки, які чинять її спосібною стати посередницею великого діла, яким зморийний світ увійде в справжню колію, запевнюючи собі мир.

Тому постає питання: що, властиво, криється під поняттям «Україна»? Чим вона властиво є? Яким є її сьогодні та яким було її вчора? Як її, властиво, звати?

Всі ті та інші подібні питання є тим більше настійні, бо про Україну дуже мало знається або мається про неї зовсім мильне поняття. Україна ніби була парадоксом і таким вона полишається в очах тих, хто її не збагнув. Проте, щоб могли дійсно проникнути в суть нинішньої української дійсності, слід насамперед пізнати минуле України. Немає бо справжньої теперішності, якщо занебуться минуле, та немає правдивого майбуття для того, хто прогайновує теперішню хвилину.

Основною вимогою історії є те, що вже давньоримський філософ та політичний діяч *Маркус Туллій Цицерон* написав тому 2000 років назад: «Першим законом історії є, щоб не одважитись сказати нічого фальшивого; згодом, щоб не одважитись замовчати про правду. Не повинно ж виринати підозріння, що, пишучи, зачмоєсь побивається або щось поборюється».

Наука, а в тім і наука історії, повинна бути вільна від усіх упереджень, передсудків, інтересів, пристрастей, сторонностей та домагань прийняти за правдиве те, що не є доказане як правдиве.

Вірність такому началі історичної безкомпромісовості в дійсності не є вповні можливою. Проте треба силкуватись, опираючись на правду, яка приходить нам передусім від сили, яку дає Христос, щоб викривати брехливе писання історії та спотворене навітлення подій.

Це відноситься в дуже великій мірі та в дуже наявному ступені до історії України. мабуть жодна історіографія не потерпіла так сильно від неправди, як історія України. Тому тільки тоді, коли усунеться усі маніпуляції та досягнеться терен дійсності, можна буде збагнути змісл та завдання, яке припало українському народові. Тоді теж зрозуміється, чому ключі християнської Європи знаходяться в Україні.

Давня історія української землі

Вже саме географічне положення України спричинилось до того, що Україні судилась особлива доля та що їй приречено особливе завдання. На північ від Чорного моря, на краю азійського степу, поміж Вислою на заході та Дунаєм на півдні і Доном на сході, мала Україна на півночі як сусідів — білорусинів та москалів, на заході поляків, а на полудні мадярів, словаків та румунів.

В цих околицях бачимо вже 1000 років до Христа та аж до IV століття по Христі неслов'янське населення. Древні історики називають цей край Скитією. В IV ст. до Христа та аж до II ст. по Христі говориться про Сарматію та сарматів. Рівночасно оселяються тут грецькі колоністи, а пізніше, в I столітті, теж і римляни. З північного заходу починають на протязі кількох століть оселяватися германські та кельтські племена. В II та III століттях Україна стає ще раз ареною нового переміщення народів. Це перш за все — остготи та вестготи, аліани та роксоліани. В тому часі край України зветься теж «Роксолінією». В III та IV століттях постає тут готська держава.

Мандрівка народів бачить тут теж і гунів, які в свою чергу основують у V ст. свою державу. Пізніше появляються тут теж болгари, авари, а особливо хозари. Знаною є їхня могутня держава на сході України. До інших племен, які продираються в цих часах в Україну, треба зачислити перш за все печенігів та половців. Проте, тільки коли готи та гуни полишили Україну, виступають українські племена — словени та анти. Анти — найбільш хоробрі поміж ними. «Вони живуть у полісі Чорного моря від Дністра по Дніпро», як про це розповідає візантійський історик в VI столітті.

Анти творять першу українську державу, поєднуючи все слов'янське та неслов'янське тамошнє населення. Вони мають міцну

військову організацію, роблять походи на Візантію і Балканський півострів, та ведуть боротьбу проти готів та аварів. В боротьбі з цими останніми гине держава антів (на початку VII ст.). Занепад антської держави припинює на деякий час активну роль українських племен.

В VII та в IX століттях бачимо вже виразніше різні українські племена. «Повість временних літ» дає такий перелік українських племен IX століття: поляни, які жили на правому березі Дніпра між річками Россю та Ірпенем; сіверяни — на лівому березі Дніпра над Десною та Сеймом; деревляни — між Тетеревом і Прип'яттю; по Бугу й до Дністра жили дуліби або бужани (їх називали також волинянами); білі хорвати — на Підкарпатті; уличі — над Богом; тиверці — над Дністром. Ці племена дали основу для українського народу. Деякі з цих українських племен міняють свої оселі.

Були українські поселення теж у Криму, в гирлі Кубані, на долішньому Дону й на Дінці. Ці українські поселення зв'язували в X-XI ст. Чернігово-Сіверську землю з Тмутороканським князівством. В VII ст. з'являються українські племена теж на південних схилах Карпат, на що вказують топографічні назви.

Взагалі, давні межі розселення українських племен були ширші, ніж це колись думалось, та більші від того, що було відомо літописцеві XI-XII століть.

На півночі українські племена мали за своїх сусідів інші слов'янські та не-слов'янські племена, з яких постали пізніше балтійські народи та білоруський народ. Там постає теж московський народ, до якого входять, поруч фінських елементів, теж і слов'янські, а згодом — монгольські і татарські домішки.

Єднаючим чинником для українського народу та цементуючим центром для української держави виявляється від самого початку город *Київ*. Несподівано *велике* політичне значення *Києва*, як і згодом *швидкий розквіт* київської культури самим зовнішнім заразливим впливом візантійської культури *не можна* пояснити. *Важливість Києва не зродилась нагло*.

«Річ ясна, що східньослов'янська українська колонізація, опанувавши ті місця в V-VII століттях, сама не могла створити так складної широко розгалуженої й незвичайно далекосяглої сітки торговельних зносин, які бачимо в IX-X століттях: до Єгипту, Сирії, Каліфату, Туркестану і т.д.», — писав наш великий історик М. Грушевський.

Взагалі, серед дослідників існує переконання, що Київ мусів грати роль першорядного міського центру довго до слов'янського поселення. Той центр виріс із перехресчування впливів Крети, Босфорського Царства, грецьких колоній, Дунаю, Ірану й Кавка-

Катедральний Собор св. Софії в Києві, XI століття,
рисунок А. Вестфільда із XVII століття

Собор св. Софії, Київ, сучасна фотознімка

зу. Як культура скитів, сарматів і готів, так само й найстарша культура — це південна культура, зв'язана передусім із Середземним морем.

Грецькі, кельтські, римські й арабські впливи прийняло войовниче плем'я київське, що полюбило поле бою і лови та не обтяжувало себе хліборобством. Поляни, центром яких був Київ, розбудували та змінили цей Київ мечем та купецькими саквами. Проте Київ стає не тільки городом полян, а й осередком інших українських племен. Київ стає загально-українським. Постійний доплив все нових культурних впливів «... стирали з київського життя специфічне місцево й сприяли розвиткові в нім більш широкого, універсального, що підносило те київське життя над тісні племінні межі, даючи йому більшу широту погляду і розмах досягнень» (М. Грушевський).

Розростаючись, Київ і держава, якою він рядив, висунули вимогу сильнішого захисту, аніж це могло дати (поствайти) плем'я полян. Найкращими найманцями виявились варяги, які приходили з далекої північної Скандинавії. Вони стали основою отого війська, яке могло охороняти проти нападів номадів купецькі шляхи, що йшли з України до Чорного моря та далі до Константинополя.

Сьогодні є багато таких, хто обмежує роллю варягів у древній українській державі. . . Все ж таки ніяк не добачувати нам їхньої присутності та їхнього вкладу в життя молоді державної організації було б необ'єктивним.

Першим історичним князем Києва був Олег (882-912). Він здобуває Київ та називає його «матір'ю українських городів». Поєднуючи українські племена, творить він водночас підставу для майбутнього українського народу та української держави, а згодом теж і для української імперії. Нова київська держава старається поєднати два полюси водного шляху «від варягів до греків». В основному ж йде завжди про торгівлю з Візантією.

Наслідник Олега, князь Ігор, намагається зміцнити, посилити, поширити та забезпечити нову державу. Те саме чинять княгиня Ольга, дружина Ігоря, і її син, Святослав Хоробрий. Потужність цієї держави стає щораз то більшою. Це все доказує про ширший круг земель, що приєднуються до Києва, що підтверджують свідчення того часу. Таким чином, наприкінці IX століття постає з різних етнічних угруповань велика імперія, ядром якої стає Україна. Тому можемо без вагань називати цю державу *українською державою*.

Один візантійський письменник на початку X століття так пише: «Українська Держава (тоді казалось руська) складається з двох частин: з України (Русь) та з країв поза Україною (Руссю).

Оті країни не є Україною, але належать до України та платять Україні данину».

Процес постання українського народу на етнічній базі антів та населення, що нашаровувалось продовж двох тисяч років, збувається, отоже, саме тепер, коли князь Олег та його найближчі наслідники перетворюють етнічну державу, Київську Україну, в багатоетнічну імперію. Цей розвиток завершується так, що в XI столітті можна вже говорити про свідомість єдності української батьківщини та української київської держави. Український народ стає керівним елементом імперії, а Київ виступає як надхненне джерело українськості.

Питання асиміляції північних областей імперії, яких населення етнічно не було українським (руським) та яке культурно і стилем життя зовсім відрізнялося від народу України, не вдалося. Скоро виявилось, що це два відмінні світи, яких неможливо об'єднати.

Оті племена, з яких пізніше постає московський народ, полишаються ще довго в повній темноті та в цілковитій відсталості. Україні приходить боротись та захищатись не тільки від диких та варварських племен, які тягнулись із сходу та з півночі, але й проти тієї півночі, яку вона силкувалась цивілізувати, несучи їй освіту та культуру.

З однієї сторони, Україна стає bastіоном Європи, захищаючи її перед наїздами небезпечних кочовиків, а з другої сторони, присутність України дозволяє європейській цивілізації на її розвиток та стабілізацію. В дійсності, київська держава сприяє постанню значимої культури, яка вже перед хрещенням України починає рясно розвиватись та рішуче підніматись. Оця культура така сильна, що має великий вплив теж і на Захід, зокрема Польщу, Мадярщину і другі більші південні країни. Нормани, які полишилися в Україні, підпадають теж українській культурній та цивілізаційній перевазі. Перш за все, Україна є в стані ухилитись від тиску західних германських народів, протиставитись їм та ввійти в діалог з так важним суперником.

На слов'янському сході Україна являється величиною, яка пригнітлює всіх інших, та зорею, яка просвітлює своє ближче та дальше довкілля. «Українська київська культура та українська цивілізація торжествують великі тріумфи, розширюючись у великих просторах східної Європи, а згодом в сусідніх азійських територіях» (М. Грушевський).

Проте це все стало можливим тільки тоді, коли Київ та Україна прийняли християнство. Для українського народу це було суттєве рішення, хоч і неминуче.

Назва України

Перш за все хочемо коротко зайнятись питанням, так простим і невинним, назви народу та країни-землі, що стали для українців проблемою, що викликала стільки труднощів, непорозумінь і неясностей. До речі, не все назва була формальністю, якій приписувалось велике значення. Відомо, однак що в древніх часах імені прив'язувалось особлиwsze значення. Мати ім'я — означало бути кимось, дійсно існувати, себе поважати.

Не говорячи про інші передісторичні назви народу, що замешкував українську землю, в історичних часах існували дві основні назви для народу та для Краю нинішньої України. Старим іменем була назва «Русь». Новішою — «Україна». Інші найменування, як, наприклад, «Малоросія», постали пізніше та випадково, маючи дуже коротку історію.

Говориться, отже, про різні теорії відносно постання назви «Русь». Деякі вважають, що вона походить від кельтів, інші вбачають її походження у фінській мові. звертається увагу теж на можливість віднайти оце слово і в самій слов'янській мові. Мабуть найбільш правдоподібним є, що ця назва прийшла на Україну із скандинавськими вікінгами.

Перший раз зустрічається назву «Русь» в 555 році у творі якогось сирійського письменника (правдоподібно Захаріоса Схоластикоса), де автор застосовує слово до краю на північ від кавказьких гір. Назву Русь віднаходиться теж у VIII столітті. Тоді варяги ще не панували на шляху від Балтійського моря до Греції. Але в історії є мова про різні хвилі скандинавської колонізації.

В давньому українському літописі знаходимо під роком 898 такий вислів: «Поляни, які сьогодні зветься Русь».

Виглядає, що назва «Русь» поширюється поволі на різних областях України. Правдоподібно, це наймення не втішалось великою популярністю зі сторони населення. Це було ім'я завойовників, хто б ними не був. Русь означає перш за все військо, яке нерідко було жорстоким. Отак було в році 860 під час нападу на Царгород та його грабування. Подібно поводитьсь князь Ігор в році 945 з деревлянами.

Хоча назва Русь означає увесь край, то все ж таки вона відноситься передусім до вищих прошарків суспільства, зокрема до культури, до Церкви та до війська. Це веде — доказує, що в народі була живою інша назва. Немає ніякого сумніву, що з часом ім'я «Русь» набирає все більшої значимости, розповсюджуючись усюди та проникаючи глибше в життя народу. В дійсності, воно стає поняттям батьківщини. Народ ототожнюється з ним та чинить його ідеалом своїх настанов.

Автор літопису з Гусятина в XVII столітті питається, чому наш народ називається Руссю. Відповідь, між іншим, звучить так: «Спочатку, коли він вийшов з Рамфлонії, називано його: Генеди, Венеди, Венециди, Анти, Аляни, Роксоляни, та Роксани. . . Греки називали його Сарматами». Народ, який сьогодні зветься «російський», називано завжди тільки «московський», а край — «Москва». Але ніколи — Русь. На основі багатьох свідчень, документів та висловлень є безперечним, що Русь протиставилась Москві, а ніколи не ототожнювалась з нею. Проте це міняється в 1713 році, коли цар Петро I побідив Україну та шведів у битві під Полтавою в 1709 році. За порадою австрійського цісаря та німецького амбасадора, Москва залишає своє ім'я та прибирає для свого народу та для своєї держави назву Русь, яка досі приналежала виключно Україні. З Москви пишеться до Василя Долгорукого, московського посла в Копенгазі: «В усіх документах знаменується нашу державу московською, а не російською (russich). Тому повинні ми всім іншим поручати, аби уживалось назву російський (russich-russion). Про це треба повідомити всі двори».

Оцю перемену чинило фінсько-монгольське-татаро-слов'янське населення, над яким господарювала Москва, себто московським народом, що з Москви творив «Русь», «Росію» та «руську державу». Ціль була ясна: таким способом Україна ставала б, самозрозуміло, частиною «руської» держави та цього «руського» народу. Щоб уникнути всі непорозуміння, почалось називати Україну «Малоросією».

З цієї причини дуже важливим є, щоб прослідити розмаїті етапи назви «Русь», бо як бачимо, воно має одне значення в IX ст., а інше — в XVI ст., ще інше — в XVIII столітті, а ще інше сьогодні.

Нинішня неясність постає тому, що термін «Русь» перекладається як «Росія», «Rusland», хоча ці дві назви мають відмінні значення. Прикметники «руський» та «російський» перекладається як russich-russion-russo, хоча всі три означають щось інакшого. Іменно, «руський від Руси» відноситься до території нинішньої України. «Русский» — означає етнічно-московський народ, під час коли «російський» відноситься до російської держави.

Для українського народу та для його батьківщини полишається сьогодні тільки одне, невідкличне та беззаперечне ім'я: *Україна*.

Назву «Україна» згадується в досі нам знаних письмових творах та грамотах перший раз в 1187 році в «Київському літописі» Іпатіївського видання. У розповіді про геройську смерть князя Володимир Глібовича в поході проти половців кажеється, що вся Україна плаче за ним. Не менш цікавим є свідчення цієї самої хроніки під роком 1189, де звітується, що князь Ростислав Берляндик прибув до Галицької України. Теж у «Галицько-Волинсь-

кому літописі» знаходяться різні дати, де зустрічається назву Україна.

Походження імени «Україна» губиться у мороці древніх часів. Одне, проте, є певним. Якщо так природно та так самозрозуміло вживається його, то це є ознакою, що воно не виринуло так зненацька та несподівано. Це означає, що воно мало за собою вже давню історію, та що воно було глибоко закорінене в народі. Воно не могло нікого заскочити. Його радо сприймалось. А перш за все воно було миле та близьке народові, якщо воно виступає в такій глибоко зворушливій хвилині.

Немає сумніву, що ця назва має слов'янське походження. На це вказує її слов'янський корінь. А іменно, походить оце ім'я від кореня «кра». Слово, яке повстає з цього корення, дає нам поняття: викроїти собі край, захищатись мечем, відкратись від інших, від наїзників. Воно говорить про свободу, незалежність, права для своєї рідної батьківщини. Воно поєднує в собі ідею боротьби та поняття визволення і братерства слов'янсько-українських племен. Воно провадить нас у найглибші початки української історії. Воно тісно пов'язане з подібним йому поняттям «поле», яке означає: боротьба, країна, поле битви. Оба поняття висловлюють тугу за однією спільною матір'ю-батьківщиною. Оба відносяться до ранніх початків київської держави, якою був тоді малий трикутник землі біля Києва. Обидві оці назви є набагато старшими за назву «Русь». Вони бо появляються на століття скоріше, маючи безпосереднє відношення до місцевої територіальної термінології та до краю. Послідовно населення зватиметься: «поляни, українани, українці».

Знаменним є, що гетьман Богдан Хмельницький в половині XVII століття говорить про хоробрих українських воїнів, які ще були поганами. Це одне із многих виявів, що доказують, як загально та безпосередньо уживаним було це найменування, не будучи нововведеною новістю.

Що назва «Україна» походить від слова «окраїна», яким позначалось крайню частину європейської території, віддаленої від інших центральних країн, не можна ніяк твердити. «Україною» називається теж і Західню — (Галицьку) Україну та Волинь, які не були на рубежах Європи. Така гіпотеза виявляється зовсім безпідставною. Лишається, проте, фактом, що первинна етнографічна та народня назва «Україна» співіснує рівночасно з другою назвою «Русь», що, правдоподібно, походить від завойовника.

Незаперечною правдою полишається теж і те, що вся історія українського народу в його боротьбі за волю та за права людини проходила під знам'ям імени «Україна». Це ім'я стає все більше ідеалом, що веде в бій проти ворогів батьківщини на захист свого народу. Воно являється все виразніше знаменням нового майбут-

тя. З цим іменем хочуть українці святкувати свій тисячолітній Ювілей. Під прапорами цього імени та його барв змагається український народ не переривати свого зусилля, аби шукати правду, мир та справедливість. Пістет, яким воно було огорнене, стає все дужчим.

Початки християнства в Україні

Після упадку Риму та з розвитком нової християнської цивілізації настав час, коли правлячим народам та державам стало ясно, що прийняття християнства являлось все більш настирливою необхідністю. Можна б під деяким оглядом, хоча не дуже то доречним, порівняти це з тим, що сьогодні і для сучасного суспільства означає високорозвинена індустріальна цивілізація з її науковим досягненням та технологією.

Не говорячи вже про саму найбільш прояснюючу розв'язку релігійного питання, приналежність до християнського світу була не тільки піднесенням до вищої гідності через доступ до вищої цивілізації та через участь у високій культурі. Вона була теж новою перспективою для власної політичної майбутності.

Великий князь Володимир, який усі українські племена поєднав в одну українську державу, бажав теж впровадити одну державну загальну релігію. Тому відновлює він культ поганських божків, ставлячи в Києві величезну статую божка Перуна, та вимагаючи від усіх почитання для неї.

Проте Володимир приходить скоро до переконання, що поганство не відповідає для його держави.

Є безперечним, що впровадження християнства не було виключним ділом Володимира Великого. Він тільки рішив, щоб довгий процес християнізації населення України прискіпити та завершити. Це й стало основним завданням та наполегливим ділом усього його життя. Докладних відомостей про властиві початки християнства в Україні та його розширення є радше мало. Існує давня християнська традиція, згідно з якою св. Андрій, брат Симона-Петра, мав проповідувати Боже слово на берегах Чорного моря, себто в Скитії. Про це говорить Оріген, Евзебій з Цезарії та інші письменники з II та IV століть. На основі цих історичних повідомлень зміг автор літопису «Повість временних літ» описати, як св. Андрій прибув на горбки, що оточують нинішній Київ, поблагословив їх та віщував поширення Євангелії в цих краях.

Вже більш історично правдоподібним являється те, що римський імператор Траян третього наслідника св. Петра, папу св. Климентія (88-97) вислав на вигнання над береги Херсонесу, до сьогоднішнього Криму. Св. Климентій проповідував тут слово Боже

*Собор св. Юра у Львові, сучасний осідок Києво-Галицької Митрополії,
воздвигнений у 1745-1760 роках*

*Свято-Володимирський Собор у Києві, збудований у 1880 роках.
Загальний вид з гори*

та оснував християнську спільноту. В дійсності, в Україні культ св. Климента завжди був дуже живим.

Від Тертуліяна (160-240) знаємо про успіхи в християнізації скитських країв. В III столітті поширюється християнство в римській провінції Мезія, тобто в нинішньому Покутті (Південно-західна Україна). В III та IV століттях маємо свідчення про християн на берегах Чорного моря. Св. Еронім пише (347-420): «*Scythiae frigora fervent calore fidei*» — (Зимні країни Скитії є сповнені вогнем віри).

В половині VII ст. вмирає мучеником над берегами українського моря папа Мартин I, якого там вигнали (649-655).

На Соборі в Нікеї були присутніми готський єпископ Теофіл (з нинішньої України) та єпископ з Босфору Кадм. Теж у слідуючих Соборах є представники тодішніх українських земель.

Археологи стверджують, що найстарші християнські пам'ятки походять саме з колоній над Чорним морем поміж IV та IX століттями. Тому можна думати, що південні племена України прийняли першими християнство.

На пререломі VII та VIII століть південно-український князь Бравлин нападає на Крим, але згодом повертається на християнську віру разом із своєю дружиною (військом).

Не знаємо докладно, як далеко подісталося християнство в Україну в IX столітті. Є, проте, певним, що воно зі заходу приходить через місіонерів, а зі сходу з грецькими колоністами та купцями. Були безперечно й інші шляхи для контактів з християнами. Не виключена і безпосередня тяглість між церковною організацією *боспорської Церкви* та християн з II століття.

На всякий раз, перша історична згадка про християнство серед Київської України датується 860 роком. «Русь» напала на Царгород; греки чудом, зануривши в море ікону Влахеринської Божої Матері, врятувалися: зірвалась буря, і Русь мусіла відступати. В наслідок цього чуда Русь виявила бажання охреститися. В цій події присвячені дві промови царгородського патріарха Фотія та його «Окружне послання» (866 р.). Наш літопис пов'язує напад на Царгород у 860 році з іменами київських князів Аскольда і Дира. Історична традиція вважала їх християнами, а над могилою Аскольда була збудована церква.

В IX ст. життя св. Георгія Амастідського оповідає про ще інший напад Руси, а іменно на Амастріду, про чудо та охрещення України. Проте може бути, що всі ці випадки мають до діла з хрещенням України Тматороканської. Безперечно, перші спроби хрещення України є пов'язані теж з діяльністю слов'янських апостолів св. Кирила та Methodія в другій половині IX століття. Доцільно пригадати про цікавий епізод, який знаходиться у «Паннонським

життеписі» цих апостолів, де розповідається, що оба брати, коли проходили крізь Крим, зустріли одного чоловіка, який говорив з ними давньо-слов'янсько-українською мовою та мав Євангелію в цій мові.

В першій половині IX століття була вже в Києві одна християнська церква під назвою св. Іллі. Це дозволяє думати про християнську спільноту в цьому городі.

Історичну вагомість має свідчення, яке походить з 944 року. В договорі князя Ігоря з греками згадується про послів України, які складають присягу, цілуючи хрест. Це значить, що християн було вже чимало, і що вони користувалися правами, як і погани.

Завершенням початків християнства в Україні вважається половину X ст., коли княгиня Ольга, дружина Ігоря та бабуся Володимира, охрестилась.

Коли князь Ігор гине в битві проти деревлян, Ольга переймає правління державою. Вона стає прототипом пізніших українських жінок, які у відсутності своїх мужів рядили краєм.

Не є певним, коли Ольга стала християнкою. Правдоподібно, що в Києві, в 955 р.

В році 957 Ольга їде до Константинополя. Але там вона не досягнула своїх політичних та дипломатичних цілей і вертається з розчаруванням до Києва. Вона виразно зрозуміла становище, що прийняття християнства не було тільки релігійною справою, але перш за все у великій мірі теж і почином, який означав включення України в систему культуральних та політичних сил. Тому в Києві старалися поставитись заздалегідь на правильний та належний шлях. Починаючи від княгині Ольги, слідуючі володарі України довше над тим застановляються, що є краще, вагаючись поміж Сходом та Заходом.

Отак скоро після повороту з Візантії посилає Ольга послів на захід до німецького короля Оттона I, щоб включити Україну церковно та політично в союз із західними християнськими державами.

Континуатор Регінова (автор німецької хроніки, правдоподібно св. Адалберт, що був на Україні) записав під роком 959 таке: «Прийшли до короля Оттона. . . послі від Олени, королеви русів (українців), яка за константинопільського цисаря Романа охрестилася в Константинополі, і просили висвятити для того народу єпископа та священників». Оцю просьбу охотно вислухано та призначено Лібуція, монаха монастиря св. Альбана, якого висвячено на єпископа. Коли вкортці Лібуцій вмирає, посилають там на єпископа св. Адалберта, монаха з монастиря св. Максиміліяна з Трір. Місія св. Адалберта триває коротко. Він вертається до Німеччини, де став архієпископом Магдебурга, призначеного для місійної праці в слов'янських землях.

Тим часом у Києві положення міняється основно. Державою вже не рядить княгиня Ольга, а її син, Святослав, войовничий князь, якому християнство було чужим, не відповідаючи його натурі. За його влади приходить до скріплення поганства. Це було й причиною, чому місія Адалберта не удалася.

Святослав має замір здобути Болгарію і туди перенести столицю своєї держави, щоб звідтам дужче протиставитись Візантії, підкреслюючи культурно-політичну незалежність України. Проте незабарі Святослав гине у битві проти печенігів. На київський престіл вступає кн. Ярополк, що був одружений з грекинею та відносився прихильно до християнської віри. Він старався впровадити християнську релігію та встановити добрі відносини поміж Римом і Києвом. За його влади приходять у 977 році делегати з Риму та Візантії, щоб притягнути Україну до своєї релігії. При цій нагоді пов'язано перші церковні стосунки між Римом і українською державою. Це вказує, що за Ярополка Київ глядів більш на Рим, ніж на Візантію. Християнство поширюється все більше, а сам Київ прибирає характер християнського городу. Однак Ярополк скоро гине в братній боротьбі за престіл. Його наслідником стає Володимир.

Вагання Володимира поміж Сходом та Заходом

З приходом Володимира до Києва почалась протидія поганства. Володимир бо опирався на поганстві у своїй боротьбі проти Ярополка. Проте по деякому часі Володимир міняє цілковито своє наставлення. На цю переміну Володимира вплинуло багато чинників.

З джерел XI століття, а зокрема з творів Якова Мниха, монаха та письменника, виказується, що хрещення Володимира не прийшло тільки з політичних та утилітарних розрахунків. Воно було преш за все вислідом особистого переконання. Дуже правдоподібно виглядає скандинавське оповідання (сага) про варяга Оляфа, сина Трівесона, особистого приятеля Володимира з молодечих літ. За цією сагою Оляф вплинув на особисте навернення Володимира. Коли Володимир став християнином, він хоче теж і свій нарід навернути на християнську віру.

Подібно, як раніше, також і Володимир знаходиться у сумніві альтернативи, що краще відповідає психіці українського народу, що підходить традиції, а особливо що стане кориснішим для розвитку українського майбуття в його патріотичних та державницьких настановах. Вагання між Сходом та Заходом вимагало тепер ясного та скорого рішення.

Не треба забувати, що в Києві, на берегах Дніпра, зустрілись

два нуртування християнства. Вони й мали вже довгу історію перед Володимиром Великим.

В Західній (Галицькій та Прикарпатській) Україні зі столицею у Перемишлі були вже понад сто років християни слов'янського обряду. Це християнство було залишками того, що збереглося з кирило-методіївського християнства. Воно не було предтечею слов'янського християнства візантійського обряду, що стало згодом основою обряду на терені київської України. Крім слов'янської мови, не мало воно багато спільного з пізнішим християнством східної Європи. Воно мало свій окремий обряд, посередній поміж обрядом візантійським та латинським. Воно мало своє окреме слов'янське письмо, глаголицю. Пізніша кирилиця була азбукою, що наближалась до грецької. Цілим своїм духом кирило-методіївське християнство було суто вселенським християнством, яке вповні визнавало Петрову столицю. Немає в ньому нічого з візантійського цезаро-папистського націофобізму, що згодом перейшов до Москви. Цей дух св. Кирила та Methodія втілювався, зате, в Україні за княжої доби.

Положення цього християнства за часів Володимира Великого було неясне. Щоправда, воно ще процвітало в Чехії, Польщі, на Словаччині та на західних областях України, представляючи національне християнське спрямування, яке протиставлялось латинському обряду. Латина бо була незрозуміла, і не тільки для простого люду. Водночас оце слов'янське християнство являлось bastiоном проти натиску німецького елементу на слов'янські краї. Коли тиск німців стає слабшим, починає міцніти слов'янський обряд. І навпаки, коли тиск на Схід стає сильнішим, слов'янський обряд занепадає. Але ця зміна не досягає Західньої України, яка входила в склад київсько-української держави.

Хоча формально слов'янське християнство було скасоване після смерті Methodія у 884 році під тиском німців, то все ж таки воно існує до кінця X століття за тихим дозволом Риму. В Україні воно зберігається довше, де його впливи сягають до самого Києва.

Можна припускати, що візантійський розкол в 1054 році не виявився б таким нещастям, у яке він перетворився, якщо б слов'янське християнство залишилося, а слов'янський світ полишився по стороні Риму.

Над озівсько-чорноморським побережжям існувало українське (руське) князівство. Воно було зване руським (українським) Каганатом, згодом Тмутароканською Руссю (Україна), чи навіть «островом». Оця область України була форпостом Київської України на південному Сході впродовж XI століття.

Володимир, який прилучує оцю Тмутароканську область до своєї держави, знаходить там вже не тільки християн, а й зорга-

нізоване християнство, яке було архієпископством. Християнство було тут типу візантійського. Богослужбова мова, яка спочатку була грецькою, згодом стає церковно-слов'янською, бо населення тут було антського походження, тобто українці. Тут розвинулись скоро українські (руські) письмена з кириличною азбукою, або з дуже близькою до кирилиці. Вона тут була раніше, *а ніж її учні Методія в Болгарії розвинули, прогнані з Велико-Моравської держави*. Мабуть через Тьматорокань українське (руське) письмо дісталось до Києва. Тим-то Київ, що оглядається за християнською вірою, був у дійсності вже із усіх сторін, за винятком віддаленої півночі, оточений християнством у всіх його відтинках.

Володимир, як переконаний та ревний неофіт, глядить на справу теж і очима мудрого, проворного та досвідченого державного мужа. На Захід дивиться він з прихильністю, його він не має чого боятись, з ним Україна має добрі відносини. Тиск німців на Схід — України не досягає. З Візантією є інакше, тут труднощі, а іноді ворожнеча. Проте, незважаючи на все, пов'язання з сусіднім грецьким Сходом були тісніші. Перш за все споріднення з візантійським двором могло принести Володимирові користі, даючи йому вступ до великих дворів тогочасного світу. На цьому Володимирові дуже залежало. Треба знати, що тоді Візантія була осередком культури, до якої були звернені очі народів. Візантійський цісар став поняттям блиску та могутності. Як це було, унаочнює нам найкраще картина, яку описує давній український літопис. Коли поганські посли князя Володимира брали участь у святочній Літургії у Соборі св. Софії в Константинополі, вони були глибоко зворушені та невимовно захоплені. Згодом так вони звітують своєму володареві: «нараз ми не знали вже більше, чи ми в небі, а чи ще на землі. Ніде бо на цій землі не можна щось подібного уздріти та ніде такої краси, якої ми не в стані зобразити. Одне ми тепер знаємо: там дійсно Бог є присутнім поміж людьми».

Ці чи інші причини вплинули, у всякому разі, на Володимира так, що він прийняв християнство зі Сходу. Таким чином Україна увійшла у світ східного християнства. Це визначило напрям, розвиток та долю України.

Перекручення джерел

На думку багатьох істориків є дуже загадочним, чому так суттєві та рішучі події для українського народу полишилися в неясності. Ходить тут перш за все про перекручення фактів.

Зокрема дивує нас, щодо хрещення Володимира та першого етапу християнізації Церкви на території української держави па-

нують сутінки теж у відношенні України до становища, що заіснувало по відлученні Візантії від Риму. Джерелом цієї неясности являються самі давні літописи. Справа в тому, що вони були маніпульовані.

Першим приятелем української історіографії був її південний сусід, візантійська імперія. Там витворилась теорія, що в світі існує тільки один незалежний та правдивий народ. Ним мало б бути візантійське цісарство — візантійських ромеїв. Оця візантійська держава вважає всі народи, які навернулись через Візантію на християнську віру, своїми підданими не тільки візантійському патріярхові, але теж візантійському цісареві. На основі цього закону теж і Україна, яка прийняла християнство з Візантії, мала б стати залежною від Візантії. Аналогія з нинішнім становищем в Советському Союзі насувається спонтанно.

В цьому змислі вся українська література і всі писемні твори підпали під візантійську цензуру, що старалась вичеркнути з них усе, що носило характер незалежності України, і все, що звітувало б про відносини України з Римом. Вороги бо Візантії мусіли вважатись ворогами України. Тому, однак, що Візантія не віднаходила ніякої підстави для своєї церковної та державної політики в Україні, вона намагалась здійснити свою ідеологію на неукраїнських землях на півночі української імперії. Таким чином сприяла вона постанню північної держави, з якої пізніше розвинулась Москва.

Другим вагомим цензором української церковної літератури в Україні стала, самозрозуміло, Москва. Відколи вона уроїла собі, що вона є спадкоємцем Візантії, і пройнялася амбіцією стати осередком усього християнства, тобто третім та останнім Римом, змінила вона немилосердно враз із церковними творами, теж і українську історіографію. Головною ціллю московської цензури було створити фанатичні упередження та фальшиві передсудки супроти Риму.

З цензурою «Повісті временних літ» спотворила та притемнила Москва багато поглядів на основні питання історії Церкви в Україні. Це стало теж дуже сприятливим засобом уярмлення України.

На жаль, така історіографія знайшла багато послідовників в інших країнах. Із спотвореного перекручення історіографії початків християнства в Україні не визволились теж і найбільші німецькі, англійські, французькі та інші історики.

Хрещення України — 988

Хрещення Володимира відбулось дуже правдоподібно в 987 році. Можна теж вважати, що воно було в Україні, у Василеві, або навіть у самому Києві. Певним є, що воно відбулося у зв'язку з походом Володимира проти візантійців на Корсунь. По переможній битві вертається Володимир до Києва та дістає Анну, сестру цісарів Василя та Константина, за жінку. Хроністи оповідають, що цісарева Анна приїхала до Корсуня з багатьма подарками, іконами та мощами святих. Між ними була теж голова св. Климентія, римського папи, якого в Україні в передмонгольській добі особливо почитано.

Коли Володимир повернувся до Києва, він починає найважливіше завдання свого життя: хрещення України (Руси) та введення християнства як державної релігії. В Україні були всі дані до того. А це тому, що християнізація України відбувалась у часі, коли Володимир здобув владу над усіма українськими племенами в Східній Європі. Також тому, що в границях його володіння знесено всі політичні окремішності, а сливе всю державу зцентралізовано.

Після знищення поганських ідолів та божків, переведено масове хрещення київського населення. Хроніка так описує оцю подію: «Володимир потім узяв царицю і Настаса, і корсунських священників з мощами св. Климента, і Фифа, ученика його, взяв церковні посуду й ікони на благословення для себе. Поставив церкву св. Василя серед міста на горі, де висипали землю. . . забрав звідтам дві мідяні статуї та чотири мідяні ікони, які нині стоять за святою Богородицею. . . Віддав грекам Корсунь як віно за царицю, а сам прибув до Києва. Коли прибув, повелів поперекидати кумирі; одних порубати, а других спалити; Перуна ж казав прив'язати до кінського хвоста та волочити згори через Боричів на Ручай. . . приволікши його, вкинули до Дніпра. . . Після того післав Володимир вістунів по цілому місті, голосячи: 'Якщо не явиться завтра хтонебудь над рікою, бідний чи багатий, високого стану чи робітник, буде моїм противником'. Чуючи це, люди з радістю приходили та, радіючи, говорили: 'коли б це не було добре, не прийняв би того князь та бояри'. Наступного дня вийшов Володимир з цариними полами і з корсунськими священниками над Дніпро; і зійшлося людей без числа. Влізши в воду, стояли одні по шию, другі до грудей, молоді ж по груди ближче берега, а ще інші тримали дітей, дорослі бродили. Священники же, стоячи, молитву творили. І можна було видіти радість на небесах та тут на землі задля спасення стільки душ. . .».

Хоча народний переказ вказує на Хрещатик у Києві як на місце

хрещення, загально вважається, що цим місцем було гирло Почайни, де вона вливається у Дніпро.

Існування Християнства в кількох областях України та присутність християн у всіх шарах українського суспільства, поєднуючись зі серйозністю, з якою Володимир взявся до цього важливого діла, вчинила так, що християнізація України не знайшла спротиву поміж українським населенням. Поганська релігія, хоч не-хоч, мусіла уступати під час, коли християнська непереможним кроком ступала по українській землі та проникала все більше та глибше в народ. В дійсності, люди пішли за приміром Володимира та його однодумців. Християнство ширилось перш за все по містах, дещо повільніше по селах. Більш охоче ставали християнами освічені та вищепоставлені люди, менше більше захоплено хрестилось відстале простолюття, якому тяжко було визволитись від давніх поганських при звичаєнь та поганського повір'я.

В загальному, однак, треба признати, що давнє українське релігійне світоглядіння не ставило новій вірі особливих труднощів. Навпаки, було в старій українській релігії багато елементів, які простелявали шлях до правдивої віри. В основному українська поганська релігія була монотейстичною, кладучи особливий наголос на культ предків. Грецький письменник з VI ст. Прокопій, каже, що анти та слов'яни визнають Бога як пана та володаря над усім, який шле блискавки. Міг він зватись Перуном, Сварогом чи Дажбогом, але він був завжди добрим та давав дарунки. Поруч подібности, якою поганське зображення Бога зближалось деяким чином до поняття християнського Бога, що є любов'ю, милосердям та Отцем, слід додати, що давнє українське поганство не мало касти жреців, які б захищали права старої релігії.

Теж відносно етики та моральних обичаїв мали тодішні українці багато такого, що підходило християнській моральності. Перш за все — це був культ жінки-матері та пошани до неї. Від найдавніших часів українська жінка займає особливіше місце в народі як захисниця і осередок сім'ї та родинного вогнища.

Безперечно, все це було найкращою передумовою та найвідповідальнішим приготуванням до прийняття християнства. Воно бо сприяло в особливий спосіб почитанню Пресвятої Богородиці. Незважаючи на всі протиріччя, які пронизують перебіг історії українського народу, оця набожність до Божої Матері стане джерелом української витривалости та основою заповіді, щоб зберегти українську субстанцію та запевнити буття нації.

Не можна й забути про гостинність та пошану для чужинців, яких українці не бояться, але вважається за приятелів.

(Продовження буде)

Проф. Лев ШАНКОВСЬКИЙ

НЕОБХІДНА ВІДСІЧ ФАЛЬШІВНИКАМ ЮВІЛЕЮ ХРИСТИЯНСТВА УКРАЇНИ

Рік 1988 є для українців у всьому світі роком радісних і торжественних святкувань тисячоліття офіційного введення християнства в Україні. Українці в екзилі вже відзначають цю епохальну подію в історії українського народу. Вони, одначе, знають добре, що і большевицька Москва — столиця світового атеїзму, яка з льояльним до себе Московським патріархатом бажають привласнити наше Тисячоліття і представити перед світом хрещення Київської Руси-України як хрещення Росії. Це вже робить Москва у широкій площині у себе вдома — в СССР, та за кордоном.

За кордоном Москва вже притягнула до воза своєї імперської пропаганди тисячі псевдоінтелектуалістів різних народів, щоб голосити про недійсне хрещення Росії в 988 році. Кажемо недійсне, бо скажемо ще і ще раз — в цьому, 988 році, ніякої Росії чи Московщини на світі не існувало. І не існувало Суздальське чи Московське князівства, які були охрещені київськими місіонерами двісті років пізніше. Адже ж з літопису відомо, що в 980 роках князь Володимир двічі воював в'ятичів — єдине слов'янське плем'я, що згодом увійшло до московського народу, основу якого творили фінські племена — мордва, мерія, весь, чудь. Незрусифіковані залишки цих племен живуть і до сьогодні, як, наприклад, мордвини у своїй автономній республіці Мордовії, де розкинено значну частину концентраційних таборів Гулагу, в яких караються українські політичні в'язні.

Про Новгород, що за князя Володимира належав до Київської Руси, годі говорити, як це роблять деякі історики, що це місто було російське, а було столицею слов'янського племені словінів, що вже в другій половині XI стол. відокремились від Києва і створили самостійну державу, що себе називала Великий Господин Новгород. Держава ця належала до Ганзійського об'єднання самостійних держав над Балтиком і була дощенту знищена нападами московських царів Івана III й Івана IV Грізного, які двічі здобували місто, впень вирізували або депортували його населення, а здобуте місто заселявали москвинами. Так місто Новгород, що за Володимира належало до Київської Руси, стало із словінського містом російським. Подібна доля зустріла теж сусідній город

Псков, який став російським містом тільки тоді, коли московські царі ліквідували в ньому родовитих псковитян, а місто заселявали москвинами.

Вертаючись до нашої теми, слід сказати, що Москва має численні засоби для того, щоб ширити свою пропаганду в світі, зокрема фінанси, а тому наша боротьба проти такої пропаганди дуже важка, а деколи понад наші сили. Не дивно, що серед таких умов, зокрема серед незнання, недобачування, або таки просто фальшування різними псевдоученими дійсних фактів, пов'язаних із хрещенням Руси-України, ми в світі багато більше чуємо про хрещення Росії, ніж про тисячоліття хрещення Руси-України. От, наприклад, В-во «Френдшип Прес» у Нью-Йорку видало три книжки англійською мовою, в яких розповідається про тисячу років російського християнства, а одна з них навіть говорить про тисячу років з історії християнства в СССР(?!), дарма, що авторам і видавцям цієї книги повинно бути відомо, що СССР існує тільки 70 років, а не тисячу. Але в цих книжках, за якими стоять Прес-світеріянська Церква в США та З'єднана Церква Христа, немає ніже титли, ані коми про Україну, її народ, її Церкву, її долю. Все, що українське, в книжках стало російське, і навіть чисто російським став борщ. А російською стравою борщ не є, бо буряки на московській землі не родяться, для них треба чорнозему.

Можна сподіватися, що такі книги про тисячоліття російського християнства множитимуться в чергових місяцях як гриби по дощі, і ми мусимо реагувати. На останній конференції наших молодих активістів у Вашингтоні, на якій обговорювано, як направити в американських та канадських медіях зображення українців, що дуже потерпіло від московсько-жидівської кампанії, яка представляє нас, українців, як гітлерівських колаборантів і злочинців, представник американського уряду давав українцям різні поради, як свою подобу представити в медіях у кращому світлі. Він, між іншим, радив, щоб не казали, що перед тисячу роками хрестили тільки самих українців, але дозволили й іншим народам святкувати цей ювілей. До речі, цілком подібно до цього американця, думають і деякі молоді українці, навіть колишні співробітники українського тижневика, які, як і представники американського уряду, не знаючи добре історії, зокрема української, вважають, що в 988 р. в Києві хрещено не тільки предків українців, але і предків росіян та білорусів. Факти такі, що в 988 році хрещено тільки киян, тобто тих мешканців Києва, які ще не були християнами.

Перед Володимиром християнство різними шляхами приходило в Україну і християнами вже були князі Бравлін, згодом Аскольд

і Дир, а за дві генерації перед Володимиром християнкою була дружина князя Ігоря княгиня Ольга. Віра княгині Ольги була прийнята формально її внуком — князем Володимиром. Автор «Початкового літопису» величає святу княгиню Ольгу світанком перед сонцем. Сонце — це святий князь Володимир, а перед ним його бабуня св. княгиня Ольга — це світанок християнства в Україні.

І не слід забувати, що в 981 р., отже сім років перед хрещенням, Володимир приєднав до своєї держави червенські городи — Перемишль і інші, тобто сьогоднішню Західню Україну. Мелетій Смолицький твердить, що християнське єпископство було засноване в Перемишлі вже в 879 р. Про те, що в західній Карпатській Україні діяли місіонери апостолів слов'ян Кирила і Методія, і причинилися до християнізації її населення, сьогодні вже немає сумніву. Хрещення Руси-України в 988 р. у Києві було тільки остаточним і офіційним оформленням Київської Руси-України як християнської держави, а тому цей ювілей належить тільки нащадкам середньовічних русичів — українцям.

Такі історичні факти, а факти вперта річ. Нашу історію мусимо добре знати ми всі, бо це знання потрібне для протестів проти фальшувань. Тільки озброєні знанням наукових фактів історії, постійністю і послідовністю нашої боротьби проти всякого фальшу і брехні, зможемо, нарешті, закріпити в світовій opinio правильний образ українця і його боротьби. А ще як врешті визбудемося переконання, що «німець краще знає», то таки станемо добрими амбасадорами української справи на чужині, що вміють про себе і свою історію ширити та закріплювати правду в широкому світі.

(Коментатор радіопрограми ім. В. Блавацького у Філадельфії)

Успенський Собор Києво-Печерської Лаври, збудований в 1073-1078 роках, перебудований в XVII-XVIII стол., зруйнований московсько-більшовицькими вандалами в 1941 році

Д-р Михайло БОРОВИК

ГАЛИЦЬКА МИТРОПОЛІЯ: ЇЇ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС; В 1000-ЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

До найбільшої могутності дійшла княжа Київська держава за панування великого князя Ярослава Мудрого. За час його панування він державу розбудував і укріпив, і видав збірник законів «Руська Правда». З ростом держави росла й українська Церква. Однак не минуло і двісті років від смерти цього великого князя, як Київ обернувся в руїну. Перший дошкульний удар Київській державі завдав Андрій Боголюбський в 1169 році, син Суздальського князя Юрія Довгорукого і внук Володимира Мономаха. Після пограбування Києва Андрієм Боголюбським, якого російська Православна Церква проголосила святим, друге знищення Києва довершив татарський хан Батий в 1240 році.

Занепад Києва відбувся дуже боляче на нашому церковному житті. Коли прийшов наступний митрополит Кирило, то в Києві застав пустку. Якийсь час митрополит перебував у Галичі, а опісля переїхав на північ, до Володимира Суздальського, а відтак до Москви. Процес відокремлення удільних князівств, що почався вже при кінці XI ст., тепер по знищенні Києва ще більше поширився. Найперше відокремилися західньо-українські землі, а на початку XII ст. також і північно-західні, і сюди помало переходить центр української Церкви (Київської митрополії).

Найстаршим галицьким єпископством є *Перемиське*, що поставало десь у першій половині XI ст., а може й раніше. Щодо єпископства в *Галичі*, то воно припадає пізніше, десь на початок XII ст., бо з того часу маємо медалю з написом єпископа Косми з Галича (по грецьки). З історії знаємо, що в Галичі існувала єпархія за князя Ярослава Осьмомисла, відомого у «Слові про Ігорів похід» з 1156 р. Першим єпископом був Олексій, його наслідником був Косма, що про нього згадує «Іпатіївський літопис» під 1165 роком. Згодом слідували інші єпархії, а особливо *Холмська* заснована королем Данилом 1235 р., хоч поселення тут було раніше, а навіть існувала катедра, заснована Володимиром Великим. Всі єпархії входили в склад *Київської* митрополії.

Про галицьку митрополію маємо повніші дані, хоч деякі історики допускають, що Галицька митрополія існувала вже в XIII ст.

Після зруйнування Києва, на митрополичім престолі сидів грек, якого з Києвом ніщо не в'язало. Він переніс осідок митрополії до Володимира над Клязьмою, на Суздальщині в 1299 р. Це був тяжкий удар по Київській митрополії. Отже, оснування нової митрополії для Галичини й Володимирії стало майже необхідне. Суздальські князі здобули собі рішальний вплив на управу цілої Руської Церкви, а це викликало неохоту галицьких князів і застало їх робити заходи в Царгороді про заснування митрополії в Галичині. Але ці заходи не були успішні за князя Лева. Щойно його синові князеві Юрієві I вдалося довести справу до успішного кінця.

Року 1303 золотою буллею грецького цисаря Андроника Палеолога і грамотою патріярха Атанасія підвищено єпископство Галича до ступеня митрополії і визначено їй 81 місце між усіма митрополіями Царгородського патріярхату. До Галицької митрополії належало п'ять єпархій: *Галицька, Перемиська, Володимирська, Холмська, Луцька і Турівська*. Утворення окремої митрополії — це доказ значної сили Галицько-Волинської держави, бо тоді Царгородський патріярхат давав згоду на те тільки визначним володарям. Тогочасні літописці характеризують часи Юрія I як епоху добробуту і розвитку держави, що «процвітала обильністю і славою». Митрополит за княжих часів мав великий авторитет, не зважаючи навіть на те, що він майже завжди був чужинцем (в початках це був грек). За сильної князівської влади він уважався другою об'єднуючою силою на великих просторах держави.

Суздальські князі і Києво-Володимирські митрополити робили всі заходи, щоб зліквідувати Галицьку митрополію.

Першим галицьким митрополитом був грек Ніфонт. Про його життя і діяльність не знаємо нічого. На митрополичім престолі сидів недовго, бо вже за два роки пізніше (в 1305 р.) він помер. Після смерті Ніфонта король Галичини і Володимирії Юрій I вислав Петра, ігумена Спаського монастиря, на рукоположення до Царгороду. Патріярх посвятив Петра на галицького митрополита. В тому часі несподівано склалась така ситуація, що й помер Київсько-Суздальський митрополит Максим. Патріярх дав Петрові поширений титул митрополита Київського і «всєя Руси». Така соломонівська мудрість і розв'язка не подобались ні галицьким князям, ані українським єпископам. В тому часі йшла боротьба між північними князями за митрополичий престіл. Митрополит Петро відіграв у поразках визначну роль, ставши по стороні Московського князівства, себто Івана Калити, а також перенісши в 1320 р. столицю митрополії до Москви.

Це був неабиякий удар по амбіціях Галицько-Волинських князів та боярства. Галицьким митрополитом став Гавриїл, що мабуть ще за життя митрополита Петра сидів на галицькому престолі, однак при кінці 1327 р. він помер. Вже в 1329 р. зверхність над єпархіями Галицької митрополії мав Московський митрополит (Київський і всея Руси), грек Теогност. Деякі джерела подають (о. Федорів), що на Галицькому престолі засів Теодор, який був раніше галицьким єпископом, а митрополитом став у 1331 р., однак владу митрополита він почав виконувати щойно від 1341 р. Після його смерті в 1347 р. Галицьку митрополію дефінітивно скасовано.

Грецьким патріярхам було байдуже, чи буде Галицька митрополія існувати, а чи ні. Московський митрополит Теогност разом з князем Симеоном Горним (син Івана Калити) ще за життя галицького митрополита Теодора вислали посольство в 1345 р. з певною сумою грошей до патріярха із проханням скасувати Галицьку митрополію. Патріярх почекав на смерть митрополита Теодора. Як тільки він помер — цю митрополію скасовано.

Вже 1340 року, після смерті Юрія II Болеслава, почалась боротьба за Галичину та Волинь. Дмитро Любарт, литовський князь, посвоячений з Юрієм II, зайняв Волинь. Він сподівався поширити владу й на Галичину, але тут зустрів суперника в особі польського короля Казимира, теж посвояченого з Юрієм II. В 1340 році він зайняв Галичину і в той сам час з півдня увійшли угорці. Казимир захопив Львів і забрав коронаційні регалії галицьких князів.

Галицькі бояри під проводом перемиського воєводи Дмитра Дедька організували опір за допомогою татар і створили в Галичині нову форму державного правління — боярську олігархію під проводом Дмитра Дедька, що визнали Угорщина й Польща. В 1349 році Казимир погодився з татарами, і за платню вони визнали його «паном Руської Землі». Він удруге зайняв Львів та в 1350 році погодився з Людовиком Угорським і Галичина залишилася за Польщею. Галицько-Волинська Держава стала добуточно сусідів. Не було сили зв'язаної кровно й ідейно з традиціями і культурою рідної землі, не стало тих князів, що були символом незалежності Галицько-Волинської Держави, а з тим і перервалася її славна історія. Почалася історія її повільного занепаду. Першим сигналом було саме скасування митрополії. Не було кому постояти за інтересами Церкви.

Власне від нашого боярства вийшов новий почин — натиск на короля, щоб він домагався у патріярха окремого митрополита для Галичини. Знаємо, що польський король Казимир, зайнявши Га-

личину 1340 р., наступного року торжественно заприсягнув, що шануватиме права православної Церкви в Галичині. Після наради з галицькими єпископами й боярами Казимир вислав у 1370 році галицького єпископа Антонія до патріярха Філотей з домаганням, щоб Антонія поставити галицьким митрополитом. Він також пригадав старі права Галицької митрополії. Король поставив патріярхові рішучу вимогу: або він відновить Галицьку митрополію, або Казимир стане заводити латинство на зайнятих територіях. Такий аргумент був успішний, і патріярх, не зважаючи на спротив московського митрополита, висвятив на Галицьку митрополію галицького митрополита Антонія в 1370 р. Територіально Галицька митрополія обіймала ті самі єпархії, що й раніше. Відокремивши Галицьку митрополію, патріярх після митрополитові в Москві писмо, в якому всю вину за відокремлення скинув на нього. Йому закидав патріярх, що він не дбав про інші єпархії, що сидів на одному місці і лишав без «пастирського проводу, науки і духового догляду» інші, подальші від Москви, єпархії. Митрополитом у Москві був тоді Алексій, перший москвич на кафедрі.

Вернувшись у Галичину, митрополит Антоній не застав уже в живих короля Казимира, який помер у листопаді 1371 р. Галичину зайняв угорський король Людовик, замість якого державою правив його кривняк, шлезький князь Володистав Опольський, що неприхильно ставився до православної Церкви. Щоб спинити дальший розвиток православ'я, то вже в 1375 р. основано в Галичі латинську митрополію і в усіх галицьких єпархіях поставлено також і латинських єпископів.

Крім московського митрополита Алексія, литовський митрополит Кипріян почав старатися від 1376 р. також перейняти управу Галицької митрополії, він з'єднав собі польського короля Владислава Ягайла і його дружину Ядвігу і вже в 1380 році за патріяршим благословенням став митрополитом «Малої Русі», а в 1389 р. Кипріян поїхав до Царгороду, звідкіля вернувся з титулом митрополита всієї Русі. Після смерті Антонія опорожнила Галицька митрополія. Кипріян вживав усіх дипломатичних заходів, щоб на галицьку митрополію катедру нікого не допустити і вже 1401 р. став митрополитом цілої Русі з титулом «Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі». Кипріян помер в 1406 році, а вже 1412 року Галичину візитував наслідник Кипріяна — Фотій, а в слідуючій році сидів у Галичі «Митрополитий намісник» Ігнатій Крехович, а після нього інші. Король Ягайло відносився неприхильно до православної Церкви і всіма способами старався закріпити латинські єпископства. З того часу постають т. зв. «Намісники Київських митрополитів». Від тоді майже протягом цілого століт-

*Київський Митрополит Іларіон (1051-1054) виголошує до мешканців
Києва проповідь «Слово о законі й благодаті» в 1050 році,
в присутності князя Ярослава Мудрого. Деталь з картини
мистця Івана Бельського*

«Хрещення України» — образ мистця Івана Дикого в церкві
св. Миколая в Торонті, Канада

тя митрополичі намісники резидентували в Крилосі і щойно при кінці XV ст. перенеслися до Святоюрського монастиря у Львові. Спершу намісника іменував митрополит за згодою короля, пізніше митрополит виставляв намісникові грамоту і давав йому духовну власть, а король іменував його. Від 1509 року це право вже перейшло на латинських архієпископів. І так, Львівський архієпископ латинського обряду Бернард Вільчек номінував намісника і почав себе вважати його настоятелем і вміщувався у внутрішню управу Церкви. Патронат латинського архієпископа сприкритися українській шляхті. Вона і Київський митрополит домагалися, щоб король іменував намісника. Відтак це право перейшло на короля.

З історії знаємо, що князь Лев в 1272 році переніс свою столицю з Галича до Львова, і з того часу Львів починає виростати як новий центр на західно-українських землях. Вже роки 1540-1549 припадають на існування Львівської єпархії. Першим єпископом став Макарій Тучапський. Він був т. зв. єпископом дворним, з рани Київського-Галицького митрополита. Єпископ Тучапський мав присягнути митрополитові, що ніколи не буде «столичности Галицької митрополії у свою власність привлащати», та буде щороку митрополитові віддавати половину доходів. Тучапський осів у Святоюрським монастирі у Львові, заснував там капітулу, а в документах виступав як «Владика львівський і каменецький».

Вже за єпископства Варлаама Шептицького прийшла в 1714 р. угода (т. зв. Конкордія) заключена з латинським львівським архієпископом Іваном Скарбеком, яка нормувала відносини обох обрядів. Лев Шептицький був рукоположений 14-го травня 1749 року на єпископа львівського. Він старався продовжувати діяльність свого світлого попередника і стрія Атанасія, що був Києво-Галицьким митрополитом. У 1761 р. Лев докінчив будову нової катедри св. Юра, а десять років пізніше заіменував каноніків і прелатів, що мали творити капітулу, вибудував архієпископську палату й мешкання для каноніків і піклувався Папською колегією Театинів у Львові. Після смерті митрополита Володковича, Лев як його помічник перебрав митрополичу катедру Києво-Галицької митрополії. Головною заслугою Лева було те, що він пропонував перед цісарем про віднову Галицької митрополії, пропонує, щоб Львівську єпархію піднести до гідности митрополії. Однак до того не дійшло з політичних причин. В цей час в Галичині припадають реформи цісаря Йосифа II, і обставини дещо змінилися в користь українців. Цісар приказав, щоб усі обряди в Галичині користувалися рівними правами, скасував невірничче підданство селян, звільнив дяків від військової служби, будував

школи і т.д. Одначе після смерти Йосифа II 1790 року, польська шляхта і польський клір під проводом латинського (польського) львівського єпископа Каєтана Кіцкого робили заходи про повернення латинникам давніших прерогатив. Тоді обидва українські єпископи — львівський Білянський і перемиський Максиміліян Рилю — вислали своїх генеральних вікаріїв до цісаря Леопольда II, а він затвердив усі ті права, що ними від кількох літ користувалася українська Церква. Між проханнями було теж прохання про відновлення Галицької митрополії. Відновлення Галицької митрополії набрало певного ускладнення; канонічного порядку, бо ще жив митрополит Київський Ростоцький, а також політичні причини, бо мадари-уніяти були противні тому, щоб належати до Галицької митрополії. Також після поділу Польщі кордони були змінені, що створило певні перешкоди в управлінню перемиського в другій державі, а тому заходи мукачівського єпископа Бачинського були неуспішні. Він пропонував, щоб до Галицької митрополії були включені і Закарпатські єпархії.

В цей час у Відні мали інші клопоти; тоді йшла війна з Наполеоном, для Австрії дуже некорисна, а тому справа нашої Церкви зійшла на другий плян. Завдяки клопотанням о. Михайла Гарасевича, ген. вікарія львівської єпархії, в 1806 році цісар вислав до Риму письмо, в якому домагався відновлення Галицької митрополії, з вимогами, щоб майбутній митрополит мав ті самі права, які мав Київський митрополит і які були гарантовані при укладенні Берестейської унії. На митрополита цісар висунув перемиського єпископа Ангеловича і в 1807 році папа окремою буллою відновив Галицьку митрополію з правом Київської митрополії, одначе торжественний в'їзд А. Ангеловича на галицький митрополичий престіл відбувся щойно 25-го вересня 1808 року. В час наполеонських війн (1809-1812) і після окупації Відня 13-го травня 1809 р., «польське революційне військо» зайняло Львів 27-го травня 1809 р. Генерал польського війська Рожецький наказав skonфіскувати митрополичі добра. Митрополит мусів потайки покинути Львів зі своїм генеральним вікарієм о. Гарасевичем. На донос населення, польська поліція їх арештувала в селі Сенечола, біля Долини, відвела їх до Стрия, але в цей час вже наспіла вістка, що австрійське військо знов зайняло Львів, тоді їх звільнено і вони 23-го червня 1809 р. вернулися до Львова. Коли настали мирні часи, митрополит поїхав до Відня, щоб там особисто представити найпекучішу потребу Церкви. Австрія не була зацікавлена в тому, щоб нашу Церкву латинчити, як це робили протягом століть поляки. Митрополит за короткий час наладнав міжєпархіяльні відносини, поліпшив умовини виховання священників і упорядкував церковні

добра. Наша Церква тепер прийняла назву «Греко-католицька» і ця назва задержалася до 1946 р. В часі наполеонської війни Ангелович набрався недуги, з якої вже не вилікувався. І так, 9-го серпня, 1814 року, він помер.

Галицький митрополит Ангелович поклав тривкі основи під цю митрополію, яка на протязі дальших 150 літ сталася оборонною вежею, за якою не тільки збереглася віра, але й наша українська національність.

Після смерти Ангеловича в 1814 р. на митрополичий престіл прийшов перемиський єпископ Михайло Левицький. На митрополичому престолі він перебув 42 роки і його митрополитування становить важливий період у житті греко-католицької Церкви. На цей час припадає «Весна народів» (1848) і важливі зміни в нашому громадському та політичному житті. Створилася «Галицько-Руська Матиця», що була однією із його заслуг. Він також займався справами шкільництва. Поляки не хотіли допустити до організації українських шкіл, митрополит добився того і декретом з 1818 року дозволено заводити українську мову у цих школах, де було більше українських дітей. Він подбав про матеріальне забезпечення священиків, заснував у Перемишлі разом з єпископом Снігурським Дяківський інститут, де виховувалися дяко-вчителі. В 1850 році митрополит розпочав заходи до заснування Станиславівського єпископства. Ця справа, однак, протяглася аж до 1885 р. Оцінюючи його заслуги, австрійський цісар іменував митрополита примасом Галичини, а папа Пій IX іменував його в 1856 році кардиналом. Не дивно, що доба митрополита Левицького датується як переломова доба на шляху до цілковитої українізації греко-католицької Церкви. Помер митрополит 14-го січня 1858 року. Похований він в Уневі. Левицький був другим кардиналом після Ісидора.

Після смерти митрополита Михайла Левицького Львівська митрополія була вільна. Майже протягом двох років управляв нею єпископ-помічник Спиридон Литвинович. Щойно у вересні 1859 року цісар іменував митрополитом перемиського єпископа Григорія Яхимовича, а папа Пій IX потвердив його 23-го березня 1860 р., але на митрополичий престіл він вступив щойно 13-го листопада того ж року. Український народ і клір зустріли номінацію Яхимовича з правдивою радістю, бо він, будучи всім відомий, категорично виступав в обороні народу й обряду, будучи членом палати панів в австрійському парляменті. Найбільші заслуги митрополита на полі освіднення народу в його національній окремішності. Помер він у квітні 1863 р. Немає сумніву, що митрополит

Яхимович — це один із визначніших галицьких митрополитів. Своїми здібностями й природнім обдаруванням перевищив він своїх попередників і був довгі роки провідником усього народу. Це його заслуга, що греко-католицькі єпархії й духовенство довгий час мали в Австрії рішучий голос у народніх справах.

Після смерти митрополита Яхимовича, вже 30-го червня, 1863 р., цісар іменував львівським митрополитом львівського єпископа-помічника Спиридона Литвиновича, а папа Пій IX у дні 28-го вересня потвердив це. Інтронізація нового митрополита відбулася щойно 5-го травня 1864 р. Він був дуже лояльним громадянином Австрії. В Галичині вже від довшого часу були непорозуміння і спори між обрядами латинським і русько-українським. За нього відбулася т. зв. «конкордія», вже друга, і відтепер без дозволу папи ніхто не міг змінити обряду. Цю конкордію потвердив папа Римський і цісар. Вона обов'язувала (бодай на папері) аж до Другої світової війни, хоч польські священники її ігнорували. За життя Литвиновича сталася ще одна подія, а це канонізація св. Йосафата папою Пієм IX в 1869 р. Митрополит часто їздив до Відня, і в грудні 1868 р. під час такої поїздки сильно простудився і по повероті до Львова захворів, а за кілька місяців помер 4-го червня 1869 р. Литвинович не був народнім діячем до такої міри, як Яхимович. Його праця була тільки для добра Церкви.

Після смерти митрополита Литвиновича Львівською митрополією завідував крилошанин о. Михайло Малиновський. Щойно по році (1870 р.) цісар іменував митрополитом дотеперішнього адміністратора перемиської єпархії архієпископа Йосифа Сембратовича, а папа Пій IX 26-го червня того ж року його потвердив, а вже 7-го серпня новий митрополит вступив на митрополичий престіл. Митрополит продовжував боротьбу з пияцтвом та корчмами. Він навіть уклав окремий статут для Церковних Братств тверезости, що дало причину польській шляхті повести агітацію проти митрополита. Він також провів реформи ОО. Василян. Після ліквідації Холмської єпархії, москвофільський рух в Галичині не припинявся, деякі українці переходили на православ'я, а вину за це зложено на митрополита. Рим його звільнив з митрополичих обов'язків, а управу митрополії передав Сильвестрові Сембратовичеві його помічникові та братаничу. Інтелігенція була розділена на два ворожі табори, і тільки сільське населення стояло одним фронтом проти польської шляхти. Прийшов великий процес за т. зв. «державну зраду» Ольги Граб і товаришів, в якому були замішані визначні провідники москвофільської партії. Митрополит Сембратович виїхав на сталий побут до Риму, де брав участь в усіх важніших церковних торжествах і маніфестаціях, був дже-

Церква св. Андрія в Києві

*Дерев'яна церква св. Михаїла з 1777 року в Мукачеві,
Закарпатська Україна*

релом невичерпних інформацій про українські справи і теж причинився до відбуття Львівського собору в 1891 р. Помер у Римі 23-го жовтня 1900 року.

Після уступлення митрополита Йосифа Сембратовича в 1882 р., митрополією адміністрував продовж майже трьох років єпископ-помічник і братанич митрополита, Сильвестер Сембратович. Щойно 26-го березня 1885 року папа Лев XIII іменував його Галицьким митрополитом. Часи, в яких митрополит Сильвестер перейняв управу митрополії, були тяжкі для духовенства і для цілого народу. Галицьке духовенство і народ стратили довір'я на цісарському дворі у Відні і серед найвищих церковних достойників у Римі. Москвофільську програму «Слова» деякі її прихильники стали поширювати і на церковне життя. Поляки це все збирали, а ще більше додавали та повідомляли про це Рим і Відень. Згодом радикали і соціалісти старалися поширити атеїзм, чи бодай релігійну байдужість своїми часописами «Народ», «Громадський Голос», «Молот» та іншими. Митрополит Сильвестер, як вихованець Риму і як лояльний супроти цісарського трону, поставив за мету відзискати довір'я в Римі й Відні. Звернув він свою увагу на виховання молодого кліру. Заснував він у Львові в 1884 році Дівочий інститут під проводом сестер Василіянок і також збудував монастир сестер Василіянок із пансіонатом. На його домагання була еригована нова греко-католицька єпархія у Станиславіві, щойно після 35 років. Митрополит підготував і відбув в 1891 році Синод у Львові. Цісар іменував Сильвестра цісарським радником у 1893 р., а папа Лев XIII іменував його кардиналом у 1895 р. Кардинал Сильвестер мав великі успіхи на церковно-релігійному полі. Після довгої і важкої недуги митрополит помер 4-го серпня 1898 року.

По смерті Сильвестра Сембратовича на митрополичому престолі у Львові засів на короткий час Станиславівський єпископ Юліян Сас-Куїловський. Його молоді літа були досить бурхливі. В цей час у цілій Європі залунали кличі «Свободи», а дух революції забрив і до тихої Галичини, зрушуючи уми молодих студентів. Польська ж шляхта задумала воскресити Польщу. В 1848 році вибухло повстання в Угорщині. Куїловський, почувачи себе шляхтичем, записався до польської міліції та був арештований за поширення протиявстрійської пропаганди і прогнаний зі школи, скомпромітувавшись політично в Галичині. На інтервенцію перемиського єпископа Яхимовича о. Куїловський дістав амністію і в 1857 році вернувся до Галичини. Папа Лев XIII іменував його перемиським єпископом. Був він дуже активним в церковному житті, особливо в Станиславівській єпархії. Опісля цей самий папа Лев XIII дня 30-го вересня 1899 року іменував його Львівсь-

ким митрополитом, а цісар потвердив його номінацію. Митрополит Куїловський помер 4-го травня 1900 року. Він один із тих митрополитів, що не був українським патріотом та не брав участі в народнім житті.

По смерті митрополита Куїловського, Львівським митрополитом став станиславівський єпископ Андрей Шептицький. Рим затвердив його номінацію 17-го грудня 1900 року, а інтронізація на митрополичий престіл відбулася 17-го січня 1901 р. Багато томів можна написати про митрополита Андрея, його життя і діяльність, але ми змушені обмежитися до найважливіших моментів цього велетня української Церкви.

Митрополит Андрей брав активну участь в кожній ділянці українського життя, був членом австрійського парламенту (палати панів), віцемаршалком Галицького сойму, членом Української Національної Ради в 1918 р., почесним президентом Національної Ради у Львові в 1941 р., дійсним членом НТШ, почесним членом «Рідної Школи» і багато інших. Андрей був основником і фундатором Українського Національного Музею у Львові, основником Богословської Академії, добродієм різних харитативних установ: Народньої лічниці, бурс, шкіл, сиротинців і т.п. Відомо було в 1939 р., що зі своєї каси він видавав річно на народні цілі два мільйони польських золотих. Митрополит удержував десятки студентів на заграничних університетах, помагав письменникам, мистцям, студентам високих шкіл, інвалідам і кожному, хто прийшов із своїми клопотами. Знаємо також, що за большевицької окупації митрополит не мав з чого жити. Добрі люди (особливо ОУН перебрала поміч для митрополита) приносили з сіл муку, хліб, молоко та інші харчеві продукти.

На початку Першої світової війни московська окупаційна влада арештувала митрополита у Львові у дні 19-го вересня 1914 р. і вивезла його до монастирської тюрми в Суздалі, а пізніше в Курську. У в'язниці митрополит пробув три роки і повернувся до Львова 10-го вересня 1917 р. В 1921 р. Шептицький вибрався за Океан відвідати церкви та поселення в Канаді, США, Бразилії, Аргентині, а при тому відвідав також столиці західного світу, стараючись приєднати політичних провідників Європи для української державної справи. При повороті митрополита на Батьківщину його ув'язнила польська влада. Шептицький просидів якийсь час у в'язниці в Познані.

В 1930-их роках ганебний курс польської політики у відношенні до православних українців на Холмщині і Підляшші допровадив до зруйнування сотень церков або перемінення їх на костьоли.

знищення цвинтарів та всіх церковних надбань. Польські християни-єпископи мовчали. Лише один-однісінький Галицький митрополит запротестував Пастирським листом і став в обороні переслідуваних братів православних християн.

Окремою ділянкою пастирської діяльності була його апостольська праця для церковного поєднання Сходу й Заходу, аби «всі були одно». З літературної спадщини митрополита Андрея лишилися його: Послання, Пастирські листи, аскетичні і богословські твори, переклади св. Отців, твори про мистецтво, про обряди, про громадські справи, політичні твори та інші. Під час німецької окупації митрополит станув мужньо в обороні винищуваних жидів, протестував проти надужиття Гестапо в Україні та проти винищування советських полонених, хоч усе було без вислідів. Митрополит не забував і про своє стадо за кордонами України, а особливо в США й Канаді. Він не тільки потішав їх своїми Пастирськими листами (наприклад, «Русинам осілим в Канаді» з 1901 р., Пастирський лист), а вже в 1910 році відвідав українські поселення в Канаді та вистарався для них окремих українських єпископів: для США єпископа Сотера Ортинського в 1907 р., а для Канади єпископа Никиту Будку в 1912 р., що в пізніших часах причинилося до постанови окремих митрополій.

Митрополит пережив чотири ворожі окупації: російську, польську, німецьку, большевицьку. П'ятої чергової большевицької окупації вже не пережив і помер як символ страждань народу, якому віддав ціле своє серце, весь талант і знання, всі труди. Помер Митрополит 1-го листопада 1944 року. Він ніколи не залишав свого народу, навіть у найчорніші дні нашої історії. Народ йому відплачувався — любов'ю і безмежним довір'ям.

Католицька Церква, оцінюючи його праведне і місієне життя, розпочала по смерті Митрополита процес його беатифікації. Немає сумніву, що митрополит Андрей — це найбільша особистість між українськими католицькими митрополитами. Це людина велика, що довгі часи займатиме уми істориків й дослідників, бо став він творцем нової епохи в нашому житті.

Наступником митрополита Андрея з хвилиною його смерти в 1944 році став дотеперішній архієпископ-помічник Йосиф Сліпий, найближчий співробітник Покійного митрополита, довголітній ректор Богословської Академії. На початку 1945 року большевики вирішили Греко-Католицьку Церкву знищити силою. І так, 11-го квітня 1945 року арештували митрополита Йосифа і весь єпископат. Щойно в березні 1946 року проголошено, що в Києві відбувся суд над Митрополитом і єпископами, і що вони були за-

суджені на довголітні каторжні роботи. Отож, поарештували більшовики наших владик, членів єпархіяльних капітул та інших впливових людей. Більшовики насильно зігнали до Львова біля сотні стероризованих священників та приблизно ж стільки вірних і в днях 8-10 березня 1946 року відбули т. зв. «Собор», що вирішив уневажнити постанови Берестейської унії з 1596 р., зірвати канонічний зв'язок з Римом та «возсоеднатись» з московською Православною Церквою.

В такий спосіб Греко-Католицька Церква на Рідних Землях перестала існувати як фактична церковна провінція. Але вона не перестала існувати в світлі канонічного права католицької чи православної Церкви, не перестала існувати як моральна сила, як молитовний союз вірних. Всі інші Владики понесли мученицьку смерть. Тільки митрополит Йосиф волею Божого Провидіння мужньо видержав нелюдські умови заслання і за старанням папи Івана XXIII та президента США Кеннеді його звільнили 9-го лютого 1963 року. Від того часу Верховний архієпископ перебував постійно в Римі, взяв живу участь у Другому Ватиканському Соборі, на якому видвигнув справу патріархату Української Католицької Церкви, і з нечуваною енергією розгорнув працю для добра Церкви і народу. В 1965 р. став четвертим в історії УКЦеркви кардиналом. В цей час відбувся П'ятий Архієпископський Синод, на якому прийнято Синодальний устрій і повну помісність нашої Церкви з постійним Синодом єпископів, під проводом Верховного архієпископа. Все це створено на протязі короткого часу від звільнення у 1963 р. Це творить він, що перебув 18 літ у радянських в'язницях і концтаборах Сибіру, твориться майже з нічого, бо тільки жертвністю вірних нашої Церкви, які тріумфально вітають його під час подорожей по всіх країнах українського поселення. Верховний архієпископ — це голова Помісної УКЦеркви, її Патріарх, наш символ вірності, жертвності, витривалості і відваги. Він світитиме як приклад поєднання Божого з людським, релігійного з національним. Патріарх і кардинал Сліпий помер в Римі 7-го вересня 1984 року.

Не зважаючи на переслідування, в'язнення і заборону існування, Українська Католицька Церква діє в Україні в катакомбах і тепер українські католицькі Владики, священники і вірні домагаються права на вільне виконання релігійних обов'язків у своїй Українській Католицькій Церкві.

Бібліографія

Грицак, Павло. «Галицько-Волинська Держава». Нью-Йорк. 1958. 176 стор. (Наукове Товариство ім. Шевченка. Бібліотека ч. 5).

Грушевський, Михайло. «Історія України-Руси», том 5. Нью-Йорк, «Книгоспілка», 1955.

«Енциклопедія Українознавства» (загальна частина), том 2. Мюнхен, «Молоде Життя», 1949.

«Енциклопедія Українознавства» (словникова частина), том 1. Мюнхен, «Молоде Життя», 1955.

Назарко, Іреней І., о. «Галицькі митрополити; біографічні нарис-и», 1590-1960. Рим, 1962, стор. 271 («Записки ЧСВВ», том XIII, серія II, секція I).

Федорів, Юрій, о. «Історія Церкви в Україні». Торонто, 1967, стор. 362.

Холмський, Іван. «Історія України». Мюнхен, 1949, стор. 360 (Наукове Товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства ч. 2).

“*Analecta ordinis S. Basilii magni*”. Vol. 3. Romae. 1958 (Ser. II. Sec. II. Fasc 1-2).

Stasiw, Myron. Rev. “*Metropolis Haliciensis*”. ed. 2. Romae, 1960. (Ser. II. “*Analecta OSBM*” — Sec. I).

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

1000-РІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ І ДОН БОСКО

Це не випадковість, що ювілей хрещення України збігається з 100-річчям смерті св. Івана Боско (31-го січня, 1888 р.). Перше обходить разом з Україною християнський Схід Європи та вся Вселенська Церква. Друге споминає теж майже весь католицький світ, а з ним і Україна. Вона бо, хоч це може видаватися менш очевидним, все ж таки має багато спільного із св. Іваном Дон Боско.

XIX сторіччя, в якому жив св. Іван Боско (16.8.1815 до 31.1.1888), становиться переломовою епохою. Вона позначається сильним нуртуванням, які приготують великі переміни та звіщають прихід нової доби, зовсім відмінної від пройдешніх. Захоплення поступом, наукою та новим порядком ототожнюється з ненавистю до старого світу. Його речником вважається релігію, якій виповідається непримиренну війну. Нове майбуття мариться на попелі Церкви, релігії, віри в Бога. Християнство знаходиться на позиції відступу, самозахисту, відокремлення.

Дон Боско, як його по сьогодні звуть, не буде, однак, пасивним та бездушним спостерігачем наставання нових часів. Він не приглядатиметься безчинно оцьому докорінному борінню, а включиться вповні у змаг за новий світ та нову людину, стаючи одним із найперших протагоністів у дії за побудову нового людського суспільства. Недаром проникливі дослідники історії вбачатимуть найвизначнішу постать XIX ст. не в гучно висловлюваних та широко відомих героях політики, науки та інших царин суспільного життя, а саме в Дон Боска.

Дон Боско усвідомлює собі вповні положення та шляхи, на які спрямовується людство та розуміє духа часу. Проте, усучаснення, оновлення та облагородження людства, що гряде, Дон Боско не шукатиме у звабливих та згубних ілюзіях (Маркс), не в самодостатніх самопевностях (Гегель та інші), не в самозакоханому закритті в собі (гедонізм), не в сп'янілому чванстві (Геккель — «Загадковість світу»), не в сваволі, що нехтує всім і всіма (анархісти), не у ненависті та взаємному побороюванні (революції). Шлях, який Дон Боско вибирає, спирається на тверезий дійсності. Ця дійсність завжди та сама — не нова, не стара. Вона незмінна. Вона невидумана, ані невимарена. Її віднаходить той, хто має довір'я у буття, хто добачує змісл життя, хто вірить у Бога, Створителя та Дателя усього доброго. Тому-то ця дійсність зове любов, доброту, згоду,

єдність, ідучи не манівцями сваволі, але стежкою свободи, яка веде до мети.

Дон Боско цілковито переймається тією дійсністю, чинячи її головною настановою свого життя, самим своїм життям, поєднуючись з нею безумовно, неодмінно та докорінно. Саме оця злука з Богом, з дійсністю всіх дійсностей, дозволяє Боскові глядіти тверезим поглядом на світ та визволитись від усіх утопій, які були притаманні тодішньому часові. Будучи розсудливим реалістом та людиною здорового розуму, Дон Боско водночас являється як великий мрійник. Мрійництво Дон Боска було утопією, яка виходила з повного та безумовного довір'я до Бога, що все веде до здійснення. Що більше, щедро обдарований надзвичайними здібностями, Дон Боско був харизматиком, який одержав від Бога особливіше завдання. Вглиблюючись у відповідальність свого післанництва, Дон Боско не мріє і не діє у власному імені, а чинить те, що звелено йому Божим пляном. Суттєвою ціллю, провідною ідеєю та основним ідеалом Дон Боска остає те, що було зміслом дії християнства всіх часів та що так чітко висловлювало християнське середньовіччя: «На більшу славу Божу — Ад майорем Деї глоріям».

Увесь геройський змаг його трудолюбивого життя мав одну мету, а саме, щоб Царство Боже ширилося на землі й ім'я Боже прославлялось між людьми, щоб люди Бога не ображували, а любили Його, чинячи все та всюди Божу волю. Щоб це могло все більше та краще збуватись, треба щоб люди усвідомлювались в цій дійсності, пізнавали правду і старалися нею жити. А тому, що на цій землі появляються завжди нові люди, знаходяться у завжди нових середовищах, у нових обставинах, слід людині кожного часу проголошувати слово вічної істини, пригадувати їй правдиву дійсність, нагадувати їй, провадити їй та допомагати їй. Все треба наново починати від кожної людини. Якщо так, то сама логіка каже, що найпевніше та найвідповідніше є починати від молоді. Питання виховання молоді висувається на перше місце, якщо хочеться оновити світ, надаючи йому правильне спрямування. А цим правильним напрямом було для Дон Боска якраз християнство. Дати правдиве християнське та переконливо людське виховання молодому поколінню, було отим післанництвом, яке стало суттю життя Дон Боска.

Проте дуже вагомим, промовистим та знаменним являється післанництво, що його Боже Провидіння приречло Іванові Боско за посередництвом Матері Божої. Вона являється йому у сні ще як дев'ятнадцятилітньому хлопцеві і вказує шлях, яким він має іти. Вона стає його постійною провідницею та його неустаючою поміччю. Він нічого не чинить без її вказівок, безнастанно до Неї звертається, покладає на Неї цілковиту надію, очікуючи всього від її материнської Ласки. Діло Дон Боска є властиво ділом чудес Бого-

матері, яку Дон Боско зве «Помічницею християн». Дон Боско стає одним із найбільших почитателів Пресвятої Богородиці та одним із найбільших ревнителів Її культу. Любов Дон Боска до Пресвятої Богородиці виявляється перш за все в його слухняності та в богатирській жертвенності. Дон Боско жертвує кожную хвилину свого життя, дає все, що має і що може, посвячує ціле своє життя для Справи Божої. Любов до Бога стає конкретною, бо любов'ю до молоді. А любов оцю усіми насагами його життя перетворюється у непереможне стремління, аби молодь повести на шлях істинної дійсності, чинячи з них справжніх людей, дозрілих та свідомих, порядних членів свого народу.

Натхненний запал любови, яким палає Дон Боско, займає його учнів та послідовників. Ідея Дон Боска, спалахуючи яскравим полум'ям, втілюється у діла, установи та побудови, які поширюватимуть, продовжуватимуть та скріплюватимуть шляхетні ідеали Дон Боска. Це перш за все заснування Згромадження оо. Салезіян, Згромадження Сестер під назвою «Сестри Пресвятої Діви Марії, Помічниці Християн», пізніше звані «Сестри Дон Боско» (Об'єднання Салезіянських співробітників), третій чин Салезіянського Згромадження, Об'єднання бувших учеників та інші.

Дія оо. Салезіян та Сестер «Дон Боско», які надзвичайно скоро розвинулись та постійно зростають числом (сьогодні оо. Салезіяни нараховують около 18.000 членів, а Сестри Дон Боско понад 18.000 Сестер) полягає перш за все на вихованні молоді в різних школах та в інших виховних закладах, а зокрема в домах дозвілля (Дон Боско називав їх «Ораторіо»), де крім можливості розваг і спорту, в здоровому довідлі молоді одержує поміч для її освіти, пораду в шуканні правильного життєвого шляху, а зокрема релігійне виховання.

Дуже вагомою ділянкою Дон Боска та його дальших послідовників являються місії, а сьогодні парохії на місійних теренах. Салезіяни та Сестри Дон Боско не перестають ніколи шукати завжди кращих доріг-приймів та підходів, аби доступити до сердець zagrożеної нинішнім стилем життя молоді та подати їй руку спасенного рятунку.

Велике значення прив'язував Дон Боско до Об'єднання Салезіянських співробітників, вважаючи їх за надійне насіння серед прийдешнього зісвітченого світу. Його сподівання все більше справджуються.

Дон Боско увійде в історію християнства не тільки як великий святець та чудодійник, що нагадуватиме богоугодників минулих віків. Геройський, геніяльний та динамічний чин його життя учинить його захисником невідступних позицій та передвісником нової настанови в постійному поступі, розвитку та виправленні Вселенської Церкви і християнського життя. Це відноситься зокрема до видавничої діяльності св. Івана Боско.

Поминавши деякі окремі відмінності, які були зумовлені силою місцевого та часового звичаю, засади, якими Дон Боско керується у вихованні молоді, являються неперевершені, невідворотні, неодмінні, незаступимі. Достовірний поступ теорії та практики виховної — без них немислимий. Свідомо, чи несвідомо, муситься до них повернути.

Дон Боско став великим, богатирським і світосайним борцем за найвищі ідеали людства та посвятився цілковито їм, даючи повну відповідь на заклик Бога та ставлячись беззастережно під провід Пресвятої Богородиці. З цієї безнастанної розмови з потойбіччям та з цієї витривалої вірності Божому плянові випливає дар пророчого глядіння, яким Господь нагороджує свого невтомного та очайдушного слугу. Дон Боско є віщим серцевидцем, що є спроможен читати в душах своїх співрозмовників, відшифровуючи дійсний стан теперішності. Але Дон Боско бачить і будучність. Сама Мати Божа веде його зір у майбуття, показуючи йому успіхи й овочі його боголюбивого труду.

Діло св. Івана Боска не лишиться місцевим явищем в окрузі Торіно, але є призначене охопити майже всі країни світу. У своїх віщих снах бачить Дон Боско своїх синів і своїх дочок насамперед в Аргентині, в Патагонії, а згодом в інших країнах Південної Америки. З усіх сторін кличуть Дон Боска: Азія, Австралія, Африка, народи Європи та Північної Америки. Все це Дон Боско передбачує. Але в певнім моменті пророчий погляд Дон Боска задержується пильніше, доше та сердечніше. Це край, де колись за давнім переказом св. Апостол Андрей Первозванний встромив хрест на київських горах та благовістив науку Христа на майбутній українській землі. Це край, де у наступних роках християнська релігія постійно закріплювалась і зростала. Це край, де наприкінці першого тисячоріччя християнства св. Ольга, княгиня України, палає бажанням увесь народ своєї батьківщини приєднати до Христового стада, чого остаточно dokonує могутній володар київсько-української держави, Володимир Великий у 988 р.

Доля та історія цього народу притягає особливішу увагу Дон Боска, бо в житті українського народу є щось унікального та одноразового, що зрушує серце жертвенного святця та великого почитателя Пресвятої Богородиці та чинить його близьким.

Український народ вже зарання свого християнського буття відгадує вагомий секрет нової віри. Він бо вже у 1035 році устами свого великого князя Ярослава Мудрого, сина та наслідника Володимира Великого, посвячується Пресвятій Діві Марії, віддаючись в довір'я під її святій Покров та очікуючи від Неї помочі й опіки. Українська земля покривається скоро густою сіткою святинь, присвячених її імені та відпустових Марійських місць, де юрбляться товпи побожних прочан. Ікони Пресвятої Богородиці оздобляють не тільки церкви, каплиці й доми українського хрис-

тиянського люду, але й випромінюють культ Пречистої Диви Марії і в сусідніх народів, так із Заходу, як із Півночі. Крізь усі віки свого існування український народ залишається вірний Пресвятій Богородиці, дорожить побожністю до Неї, виявляючи якомога любов до Неї. Він довіряє їй вповні, знаючи, що Вона його ніколи не опустить. Він зве її матір'ю українського народу.

Все ж таки, не зважаючи на те, що Україна позначається незвичайним прив'язанням до Матері Божої, доля незавидна. Мабуть немає в Європі іншого народу, який пройшов би крізь таке дантейське пекло терпінь, упокорень, знущань, переслідувань, як це прийшлося безталанному українському християнському народові. Властива історія українського народу, за винятком перших часів та кількох світлих сторінок в дальших віках — це постійне крешендо, поступенне підсилення горя. Напади кочовиків, нищення та вбивання, яке приходило з півночі, навала і руїна, яку приносять монголи, татари, знущання поляків, жорстоке знущання, яке несе поступенно Москва, та страхітлива Голгота, яку Україні зготовив варваризм московського червоного чобота.

Проте український народ не зневірюється, все уповає на свою небесну Матір, від Неї очікує спасіння. Він знає, що не Акрополь, ані Капітоль, ані жодна інша поява є суттю християнства. В дійсності є чудом, що український народ зміг перенести оцей хресний шлях, витривати на ньому та переіснувати, не затрачуючи надії. А це тому, бо спонтанно відчував, що Мати Божа завжди з ним була на хресній дорозі, супроводжуючи його, як колись свого Сина, та приготовляючи в майбутнє. Дон Боско не міг не доглядити своєї Мадонни, яка появляється бідним пастушкам у Фатімі 1917 р. та провіщає великі нещастя, які принесе комуністична Москва. Мати Божа, однак, водночас каже, що якщо люди молитимуться та чинитимуть покуту (тобто Божу Волю), то Росія повернеться і небезпека зникне, яка грозить людству. Мучеництво українського народу та його витривалість у вірі батьків є джерелом здійснення сподівань папів, наслідників Петра, що через українців прийде навернення Сходу.

Тому й скоро прийде час, коли Україна і її сусіди потребуватимуть синів та дочок св. Івана Боска. Вони бо стануть неодмінним, податливим знаряддям Божого пляну у відродженні українського народу, а з ним і поблизьких країн. Не знаємо, чи Мати Божа показала Дон Боскові ще інші народи, де б були поля салезіянської дії. Знаємо, однак, що Дон Боско у своїх останніх завершальних видіннях зустрічається з блакитним небом України та із золотистими нивами, що оживляють спустошені города християнської України. У них біля церков є нові споруди з майданами, на яких сила-силенна радісної молоді весело гасє під люблячою опікою Салезіян. Дон Боско відшифровує назви міст: Київ, Одеса, Полтава, Харків, Львів. . .

Він готувить вже лави нових бійців для нової України, які під проводом, за поміччю і покровом Пресвятої Діви Марії. Помічники християн, стануть апостолами віри, надії та любови поміж молоддю, яка чекає на Христа, не знаючи того.

До речі, Україна вже раніше кликала Дон Боска. Слуга Божий, Кир Андрей Шептицький, великий Митрополит Української Церкви та єпископи Західної України поміж двома війнами збагнули konieczність присутності Дон Боска серед українського народу. Вони висилають до Італії кандидатів до Салезіянського Згромадження. На жаль, Друга світова війна та події в Україні перешкодили започаткуванню салезіянського діла в краю. Перші українські Салезіяни провадять Малу Семінарію, даючи українській діаспорі багато свідомих та освічених українців і десятки священиків. Салезіяни діють теж в Аргентині й інших країнах.

Проте скромний початок не є приводом зневіри, але навпаки, являється стежкою, яка поведе динамічний і усучаснений чин оо. Салезіян до здобування й поширення Божого Царства між молодими душами грядучих поколінь нової України. Зустріч Дон Боска з Україною на фоні ювілею 1000-ліття її хрещення вирінає веселкою на обріях українського майбуття, яка переливається барвами світлої надії як освідомлення та запевнення, що за поміччю Пресвятої Богородиці український народ знайде повний приют у серці Ісуса та піде у своїй мандрівці крізь прийдешні віки левніше та радісніше до справжньої, дійсної та опшастливоючої мети.

Насправді, Пресвята Богородиця дає вже знаки, що час жнив вже зближається. Саме в тій частині України, яка завжди полипилась вірною Вселенській Церкві та де найбільше процвітав культ Божого Милосердя до Серця Христового та до Матері Божої. Вона появляється в загубленому селі Грушеві біля Дрогобича, в околиці, де живуть нащадки українського роду, що своєю козацькою очайдушністю захищав християнство перед поганською навалюю. Появляється вона досі в нечуваний спосіб, бо її батчать не тільки вибранці, але велика частина вірних, а зокрема ті, хто з більшою вірою її визнає.

Не зважаючи на всі перешкоди і знущання, які ставить советська влада, маси народу щоденно товпляться перед церковцею, де Мати Божа благає для свого люду милосердя і прощення. З усіх найбільш віддалених сторін Советського Союзу, з далеких сибірських країн, приходять прочани до українського села, аби віднайти отой скарб, якого шукали даремно по всіх усяодах — деінде.

Поезія*Василь ЯЩУН*

СТОЛІТТІВ ДЕСЯТЬ ПРОМИНАЄ

Століттів десять проминає
Як Україна зацвіла!
Як над Дніпром Христова правда
При «Краснім Сонечку» зійшла!

Єдиний Бог, Христа проміння,
Під Церкви прапором сяйним
З'єднали братній люд племінний,
Міцнів душею батько й син.

Народ плекав могутню силу,
Що відпирала повіль орд,
Був передмур'ям християнства,
Для світу був, мов світлофор.

Відвічна Мати, Україно!
Тепер у тебе пекла тиск,
Христова Церква в катакомбах,
Народ твій гнобить антихрист.

Єднаймося, браття й сестри, разом
В любові й вірі у Христа,
Ведім наш змаг за християнську
Державу, вільну від раба!

Наш змаг увічніться тріумфом
Над тьмою злоби і ганьби,
Бо наша сила й перемога —
Христос і дух до боротьби!

Л. ХРАПЛИВА-ЩУР

ПІСНЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ

Сколихнися, Дніпре синій,
Понеси цю вість у світ:
Християнській Україні
Нині тисяча вже літ.

Хрест апостола Андрія
Князь підняв Володимир,
Просвітився вічний Київ,
Завітав у душах мир.

Хлібом-сіллю, писанками
Прийняла земля Христа.
Поросли Господні храми,
Мов пшениця золота.

Мудрість Божая — Софія
Засіяла на весь Схід.
На сторожі Божій Київ —
Наш Єрусалим стоїть.

Нас Покрова-Богомати
Хоронила крізь віки:
І дружинників у раті,
І козацькі байдаки.

Ми несли тисячоліття
Хрест тризуба серед бур.
Крізь вороже лихоліття
Нас провів хоробрий Юр.

Вірні, під знам'ям Христовим,
Крізь терни — до перемог,
До великої обнови
Ми йдемо, бо з нами Бог.

Гор КАЛИНЕЦЬ

ЦЕРКВА

Тріщали предвічні зруби,
летіли гонти, як пір'я:
руйнували дерев'яне чудо
людської праці та віри.

І вписані в лагідні гори,
востаннє хиталися бані,
вмирали ясно і гордо
так, як вмирають останні.

Це умирали століття,
це помирало прекрасне...
З розпуки дробилися на дровіття
золоті грона іконостасу.

І шукали між бур'янами
вічний спочинок ікони.
І плакала в недотроценій рамі
гуцульська мадонна.

І Юр, в невідомім двобою
втративши руку і списа,
піврозтятою головою
востаннє навкруг дивився,

як довго стояв ще реквієм
і як він лягав на трави,
на осиротілі смереки
густим непрозорим трауром.

(Із збірки Поезії з України)

Леонід ПОЛТАВА

РАЙДУГА

Поема

*Патріярхові-Ісповідникові-Мученикові Йосифові І
— у Тисячоліття Хрещення України-Руси*

І. В'язень

Інтродукція

Софія і сніг.
Сива паморозь тисячоліть.

Над Дніпром — Володимир.
Хрест дрижить у залізних руках. . .

Мчить віхола по білих стежках,
Переносить татарське минуле
По драбинах століть. . .

Ви, що надто багато забули,
Не проспите хоч себе, не проспите!

Воркута

З хмари на хмару срібним лисом
Скаче голодний сибірський місяць.

Вовк, озвірівши від самотини,
Лиже пекучі сніжини,
Що пахнуть салом, чуреком, кумисом
І срібним лисом,
Недосяжним лисом!

Ох, ці безжальні сибірські ночі:
Людські очі — у вовчі очі,
Білі вітри — мов запінені пси. . .

Де ж Ти, Боже, еси?!

Лапа — в капкан. За грати — рука.
Табір ЗЕКА.

Під вітрами підшитим зрубом
Сплять, як підрубані, дроворуби.

Гаряча «буржуйка» танцює в бараці:
В червоно-п'янкх черевичках на скрипах —

Кружляє між нарами, зойками й хрипом,
Танцює всю ніч — для всіх націй!
Сичать і чадять вогкуваті поліна.
Та, полум'ям раптом обрісши по-горло,
Знов скаче «буржуйка», й червоні коліна
Втикає в обличчя, зчорнілі від горя.

Бушлати зідхають.
Розмерзаються рукавиці.
Сушена риба тріпоче. . .
На чорних стінах
Виступають промерзлі лица
Воркутської хуртовини —
Білі лица, лишайні лица

Барак.

Заметіль.

Срібна лисиця. . .

А все таки — зірка прорвалася у небі!
Виходить — в розгулі відьомської ночі
Вона загорілась для тебе,
Щоб очі не вовчі, а зоряні очі,
Щоб свічка і в цю ніч була над тобою,

Засвічена
Неземною рукою!

«Богородице Діво, радуйся!». . . —
Світ зорі над Сибіром розлився.

*«Ой радуйся, земле,
Син Божий народився!»*

Вий, віхоло, загробним звірем, —
Вифлиємська зоря — над Сибіром!

Не на тверді свят'юрських плит
 Молиться Митрополит;
 Не підхоплює Слова собор —
 Лиш вітрів заполярний хор;
 Не палає свіча Різдвяна —
 Лиш примерзла зоря до вікна. . .

Налітайте ж сюди, сторожі,
 Дивну свічку-зорю сторожіть,
 Націляйтеся в неї,
 Накидайтесь на неї —

*«Ой радуйся, земле,
 Син Божий народився!»*

Карнавал

А від Львова до Києва —
 Карнавал!
 Палають церкви
 І реве динаміт,
 За обвалом обвал,
 За провалом провал,
 І на неба чолі —
 Зливами піт.
 Труби ревуть і свищать свищолки,
 «Ми смело в бой пайдьом!» —
 Шаленіє над містом,
 В обтятих спідницях
 Захекані пруть комсомолки
 І очі — їх очі без пісні!
 На шибениці — ікони,
 На налігачеві — Марія,
 На шнурках гойдаються
 Зубцями униз тризуби; —
 Вигуки і прокльони
 Сунуть попід Софію,
 Аж мурів тисячолітніх
 Скрегочуть стотонні зуби;
 Ангели довгоносі,
 Підстрибуючи, пруть Хрещатиком,
 Святий Петро — у тачці,
 Підштовхуваній Ваалом;

Юрба

Розірвала Христа, —
Тільки ноги босі
Ще волочуть за карнавалом! . .
(О, сибірська пурга, що звисає петлею
Над шевченківською землею!)

. . . Над Дніпром — Володимир.
Хрест дрижить у залізних руках. . .
А в кімнатці з дашком-картузиком,
У хаті під козацькою шапкою,
У полі під зоряним дахом, —
Молилась вселюдська Мати:

*«Не дай, Христе-Боже,
У неволі погибати!»*

Від гори святоюрської
До святкиївських гір
Встала райдуга, наче Слово —
Вінком благодаті Божим:

— Вір, Україно,
Всупереч маврам — вір!
І звір тебе не переможе! —
Божа райдуга з Еспанії на Україну,
І з усіх країн — і у кожду країну! . .

Громовиця обвалів.
Динаміт — і трибаний лебідь!
Зойкнув зірваний хрест,
Угрюзаючи в ребра полів. . .

А вгорі,
В українському чистому небі,
Над запіненим карнавалом —
Непорушно-живі
Хрести журавлів

Світ

Гримить сибірська каруселя.
Полярним вітром приграє
До танцю смертного деревам:
Московським вітром приграє!

Пилкі гарячими зубами
Впиваються у соковите —
І, наче скраклі від удару,
Лягають сосни.

Ліси вмирають.

Ліси вмирають, щоб ожити
І щоглами пливти струнками,
І стати східцями,
І дерев'яними мисками,
В яких аж паруватиме пожива!

Сибірське жниво, біле жниво!
Людське приречення. . .

Вже все умерло. Тільки очі
— не вовчі! — зоряно-живі
Молитву Господа шепочуть.

І на завійній корогві —
На заметільній корогві —
Господнє чудо об'явилося:

Устала райдуга!

У ній

З небес усіх країн явилися
Найкращі барви!

Буре — стій!
Тут — моляться приречені,
Розстріляні хуртечами,

Без тіла — а катовані,
Без ланцюгів — а сковані;

Тут на Скелі з крижаних плит —
Молиться Митрополит!

У той день збожеволів чекіст:
Тисячі, що рубали дерева,
Підіймались, як дүхи, на райдужний міст —
І не брали їх кулі крицеві!
І у тиші, що впала, неначе удар,
Спів з-за хмар над Сибіром розлився:

*«Ой радуйся, земле,
Син Божий народився!»*

А вони йшли на райдугу, наче на міст,
Несучи із двох сосен хреста. —
І тоді-то уперше здригнувся чекіст,
Закрутивсь, заметавсь
І від власної кулі на сніг повалився. . .

*«Ой радуйся, земле,
Син Божий народився!»*

Ой, зрадуйся, та Божая Мати!
Мати матерів — дай нам заспівати:

*«Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти мир увесь! . .» —*

Дай нам заспівати.

Над Дніпром — Володимир
Хрест дрижить у залізних руках. . .

Мчить віхола по білих стежках,
Переносить татарське минуле
По драбинах століть. . .

Ви, що надто багато забули, —
Не проспів же себе, не проспівть!

VII 1962 р., Нью-Йорк

(Продовження буде)

Питання національного визволення

ЗАЯВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

У двадцятому столітті ідея Української Самостійної Соборної Держави стала наймогутнішою ідеєю українського народу. Ця ідея здійснилася у вирі Першої світової війни з упадком російської та австро-угорської імперії, на руїнах котрих відновили своє вільне й державне життя численні народи. Українську державність, що існувала в добі Антів, у величній епосі княжої Руси та в козацько-гетьманській добі, поневолювали різні окупанти. Її відродження приготувляли Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Микола Міхновський, Дмитро Донцов та многі інші чільні українці. Вже 1917 року розгорілася Українська Національна Революція, а 1918 рік став роком української державности й волі.

З глибоким пієтизмом і державницьким патріотизмом вшанувсмо відновлення Української Держави перед 70 роками. В дні 22-го січня 1918 року пролунали незабутні слова Четвертого Універсалу Української Центральної Ради: «Однині Українська Народня республіка стає самостійною, ні від кого незалежною вільною Суверенною Державою Українського Народу». Прийшло до відродження української військової сили, освяченої героїчним чином 300 крутятиців. Почало процвітати українське культурне, релігійне, наукове й економічне життя народу. З гордістю згадуємо визначний Листопадовий Зрив та відновлення державности на Західньо-Українських Землях, з'єднаних із УНР Універсалом Соборности 22-го січня 1919 року.

Виховуємося на подвигах українських армій — розгрому білих москалів під Мотовилівкою, трикратного визволення Києва від червоних московських орд. 1918 рік залишиться в пам'яті народу незабутнім роком волі й державного будівництва.

Українська держава впала під ударами ворогів 1920 року. Проте боротьба за її відвоювання не припинилася в наступних десятиліттях ні на мить. Під загальним керівництвом Головного Отамана Симона Петлюри піднімалися повстання проти комуноросійських загарбників у 1920 роках. Проти інших окупантів збройну боротьбу організував революційний стратег і політик полк. Євген Коновалець у лавах Української Військової Організації. Визвольна боротьба поширювалася з року в рік, включала все

численніші тисячні лави боеків-націоналістів. Але вороги протидіяли. В 1926 році московський атентатчик убив у Парижі сл. пам. Головного Отамана С. Петлюру, а 23-го травня 1938 року інший московський висланник забив полк. Є. Коновальця за те, що він сформував модерного типу підпільну революційну формуцію — Організацію Українських Націоналістів, що заявила: «В огні боротьби вибувало в українському народі незламне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української Держави, який владно кличе Українську Націю до продовження боротьби аж до остаточної перемоги». Саме проминає 50 років від загибелі славного Полковника у голландському місті Роттердамі.

Вбиваючи Провідника, Москва не вбила ОУН, бо Полковник закріпив у своїх послідовників і в народі державницькі ідеї та принципи визвольної боротьби. Начальним принципом є першество боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, відносно якої не може бути ніякого компромісу ні щодо суверенності України, ані в питанні соборності. Черговим принципом полк. Є. Коновальця було розгортання власнопідметної визвольної політики, незалежної від посторонніх великодержав. Заповітом Полковника було пов'язувати національно-визвольний рух лише з такими силами чи рухами, які змагають до розчленування СРСР на самостійні держави поневолених націй. Його принципом стала необхідність встановлення соборницької націоналістичної організації, як рушії і унапрямлених визвольної боротьби на засадах Української Національної Революції. Врешті, суттєвим принципом Коновальцевої діяльності було розбудовання української військової сили, без якої не здобудемо держави.

Спадкоємці політики полк. Євгена Коновальця введовзі відновили Актом 30-го червня 1941 року Українську Державу, встановили на всіх соборних землях України державницько-творчу революційну Організацію Українських Націоналістів, реалізували Коновальцеву міжнародню політику під видом Антибольшевицького Бльоку Народів та сформували військову силу — Українську Повстанську Армію.

Українське Державне Правління, покликане внаслідок Акту 30-го червня 1941 року, існує без перерви до сьогодні. УДП ніколи не самоліквідувалося, ані не було відкликано волею народу. Деякі члени УДП загинули з рук окупантів, деякі перейшли довготривалі тюрми й концентраційні табори, але ані один член УДП не скапітулював перед агресорами. Найбільшу відповідальність і тягар праці несли сл. пам. Голова УДП дост. Ярослав Стецько, заступник міністра військових справ УДП ген. Роман Шухевич на пості Головного Командира УПА та діючий у підпіллі заступник Голови УДП сл. пам. д-р Володимир Горбовий.

Маючи законний мандат продовжувати визначені функції влади, УДП провело в 1987 році поширення свого складу й праці. Ми звертаємося до всього українського громадянства маніфестувати в 1988 році непохитну волю відбудувати втрачену державність, започатковану 1918 року, згодом відновлену на Закарпатті 1939 року та Актом 30-го червня 1941 року у Львові. Закликаємо гідно вшанувати славу пам'ять полк. Євгена Коновальця в п'ятдесяту річницю від його смерті. Зокрема велично й по-соборницькому відзначім тисячну річницю встановлення в Україні-Русі св. кн. Володимиром Великим Христової Церкви. Органічне поєднання Хреста й Тризуба, Української Церкви й Української Держави в гармонійну самотню єдність вважаємо найсуттєвішою властивістю української Нації.

Українське Державне Правління прирікає непохитно репрезентувати суверенну волю українського народу жити у власній національній державі, безкомпромісово поборювати ворожих окупантів України, зокрема російських імперіялістів, очолених сьогодні тоталітарним монопартійним режимом Михайла Горбачова. Російська імперія щораз більше й невідхильно розкладається і дегенерується. Московське Політбюро намагається рятувати імперію при допомозі різних реформ і обманної пропаганди демократизації. Але ці ходи Москви не обманять поневолених народів, які втратили мільйони жертв і неоціннимі скарби від рук злочинної імперії. Визвольні революційні рухи зростають, консолідуються і об'єднуються. Національні рухи використовують кожну щілину і послаблення в імперії для власного скріплення. У цьому пляні Українське Державне Правління стремітиме до якнайтіснішої співпраці і з'єднання всіх українських державницьких сил та дальшої координації фронту визвольних рухів уярмлених Росією націй.

На 47-му році свого існування, УДП нестиме високо прапор суверенності нації аж до передачі нашого мандату майбутньому вибраному суверенною волею народу урядові в столиці, Києві. У цьому благородному ділі, — Боже нам допоможи!

За Українське Державне Правління

Богдан Федорак
Голова УДП

Володимир Мазур
Секретар УДП

Травень, 1988

Роман РАХМАННИЙ

ДОСТОЙНИЙ ВКЛАД УКРАЇНИ В ХРИСТІАНСТВО

I

Про цінний вплив християнства на розвиток Руси-України нам, в основному, добре відомо. Зате, про це, *що дала християнству Україна*, в нас говорять і пишуть далеко менше. Християнство — це віра у відкуплення людського роду через страсні муки, хресну смерть і воскресіння Сина Божого, Ісуса Христа. Але християнство — це теж спільнота народів, що свою цивілізацію розвинула на ґрунті Христової науки про відношення людини до людини, народу до народу і людини до Бога.

Своя віра — свій обряд

Наші предки прийняли те вчення в перших віках нової ери з першоджерел, від рівноапостольських проповідників, і на цих засновках розвинули оригінальний тип християнства. В ньому поєдналося власне розуміння добра і зла з невикривленими правдами Христової віри і підсвідоме прагнення до ще неусвідомленого єдиного Творця всесвіту; а власне цінення окремої людини сполучилося з християнським ідеалом людини, як «ближнього».

Наш слов'янський обряд не перетворився в мертвий ритуал, який затискає в рамки приписів і правил живе життя (як це сталося у візантійському та московському християнстві). В українському обряді саме життя визначає форми і спосіб почитання Бога, який благословляє кожний аспект побуту людини й народу. Тому в нашому християнстві жінка зберегла гідність людини, окремої особи — рівноправної з чоловіком, незважаючи на ввесь тиск чужоземного законодавства — світського і церковного.

Неагресивне християнство

Київська Русь-Україна привела всі племена й народи Східної Європи до Христа, згідно з його заповіддю: «Йдіть і навчайте всі народи!» Мирно, а не завоюванням. Візантійське і західноримське християнство використовувало для світської експансії та виправдання грабіжницьких наїздів на сусідні країни, на поневолення інших народів.

Яскравий приклад візантійського лицемірства: христолубивий імператор Василь II (брат Анни, жінки кн. Володимира Великого!), так громив християнську Болгарію, що Церква і народ Візантії дали йому прізвисько «Болгаробоець». Про експансію німецьких маркграфів і хрестоносців на слов'янські землі надто відомо, щоб про це окремо говорити. Польська експансія на схід — на Україну — була теж прикрита т. зв. ширенням «правдивої віри», обороною католицизму латинського типу. Король Казимір Великий, плянуючи похід на Галицько-Волинське Королівство 1340 року, просив папу Бенедикта XII звільнити його (Казимира) від присяги «миролюбства» з Руссю і дозволити йому на воєнні дії проти «схизматиків» на оборону «переслідуваних римо-католиків».

Тим часом християнська Україна (зокрема Галицько-Волинське Королівство) на ділі застосовувала *обрядовий екуменізм*: не чинила різниці між трактуванням східного і західного християнства, толерувала іновірців, а отруєний боярами (з намови кор. Казимира В.) король Юрій II, за свого життя, сумлінно охороняв права латинників у державі.

Вірні ідеалам Вселенської Христової Церкви давньоукраїнські духовники, вчені та ченці допомагали розвивати християнство і церковну організацію на Півночі, в сьогоднішній Білорусії та Московщині. (Коли в Новгороді та в деяких інших волостях на Півночі вибухали бунти т. зв. поган, то вони мали радше характер політичний: прагнення неруських племен відокремитися від Київської Руси). Першими місіонерами й мучениками на Півночі були Києво-Печерські ченці Леонтій і Кушка. На керівних постах московсько-російської Церкви діяли видатні українські богослови-святці, як Дмитро Туптало-Ростовський і інші.

Українське християнство ніколи не було агресивне, ані завойовницьке, ним ніколи не прикривали своїх інтересів володарі, феодали чи окремі прошарки Руси-України. Може це була наша слабкість, але такі ми були.

Справжнє передмур'я

Болгари, серби, чорногорці й угорці справедливо гордяться своїми подвигами в обороні християнської цивілізації проти мусулман. Але українці, навіть під тиском римсько-католицької Польщі, спромоглися витворити самообороний лицарський стан — козацтво, яке сформувало *першу в Європі християнську демократичну республіку, Запорозьку Січ*. Вона врятувала Польщу від розгрому під Хотином 1621 року і спасла Відень від турецької навали 1683 року: польський король Ян Собеський відмовлявся йти на відсіч Відня, доки не прийде козацька армія.

Це були подвиги згідні з традиціями княжої доби, що їх записав у своєму листі до папи Івана XXII польський король Володислав Локетек 1323 року. Він повідомляв, з жалем і журбою, що *«два останні руські князі-некатолики, які були непоборним щитом для Польщі проти татар, покинули світ»*. Мова тут про королів Андрія і Льва II (синів короля Юрія I), що в переможній битві з татарами обидва полягли. Те цінне свідчення про ролю Галицько-Волинського Королівства, як передмур'я християнства, промовчують чужі та легковажать свої історики.

Так само злегковажено ролю України в обороні Європи проти большевицької Росії. Вона могла повести успішний наступ на Центральну Європу щойно після оволодіння Україною: спершу збройною агресією 1917-1920 рр., та опісля — штучно викликаним голодом 1932-1933 рр.

Мученики — насіння християнства

В наші часи, коли поряд з наступом большевизму дедалі зростає розлад у християнській спільноті, а народні маси почали байдужніти до справи своїх Церков, тоді Українська Церква — в обох своїх відгалуженнях — дала небувалий в історії людства приклад вірності Христовій науці та власній християнській традиції. Наші митрополити, єпископи, душпастирі, ченці й черниці — разом з мільйонами вірних — пішли на смерть за віру і свою людську гідність. Це справжні мученики за віру, а не підфабовані національно-політичними мотивами «святі», яких багато в Європі і в Америці.

Без християнської витримки, без людей, що вміють життя віддати за свою віру, Вселенська Церква втратила б вірогідність, як Божя установа. Цієї вірогідности протягом останніх сто років надали Вселенській Церкві саме українські християни.

Тому, відновуючи всі конструктивні наслідки християнства в Україні з 988 року почавши, годиться пам'ятати і про те, що за своє звання «християн» українці заплатили велику ціну: *своєю достойною вірою і величнім обрядом, своєю активною ролєю в обороні християнської спільноти і незрівнянним мучеництвом своїх обох Церков.*

II

Про великий початковий розмах духовно-культурного життя в давній Україні під впливом християнства в нас пишуть часто і багато. Вклад нашого народу в саме християнство і в християнську культуру ми обмірковували в попередній частині. На черзі

— запитання: — А що дала Україні християнська спільнота народів?

В міру занепаду давньоримської імперії, ця спільнота поділилася на два суперницькі табори. Розділяли їх політично-державні різниці, відмінні погляди на ролі Церкви в житті суспільства й держави, та суперницькі прагнення створити універсальну християнську імперію. На ділі, це були суперечки за сфери впливу, за окремі території, за людські душі та за прибутки з них.

Ці суперницькі тенденції, немов хвилі двох океанів, досягали теж берегів Руси-України та втягали її володарів і духовних провідників у боротьбу за чужі інтереси двох окремих світів. У *першому світі* (в Східно-римському цісарстві — Візантії) всю світську й духовну владу в державі мав імператор. «Я — імператор і священник», пояснював римському папі імператор Лев Ізаврійський. Зате в *другому світі*, навколо Риму, кристалізувалася концепція зверхності духовної влади над світською. Справжнім володарем на Заході був лише той, хто (з часу коронування Карла Великого, 800 р.) отримав папське благословення і корону.

В Україні, що засвоїла християнську віру з апостольських першоджерел і рішенням кн. Володимиром прийняла її як офіційну релігію своєї династії та держави, Церква мала своєрідну автономію: незалежність від свого володаря і від візантійського імператора. За винятком династичного зв'язку (що його кн. Володимир вимушив на гордовитих візантійцях) і незначної кількості духовників, Візантія *безпосередньо* дала Україні справді мало. Будівельні й мистецькі впливи тут не враховуються, бо вони проникали в Україну ще й перед 988 роком. Священиків і всі книги передала нам слов'янська Болгарія, безпосередньо. Хоча св. Кирило і Методій були офіційні місіонери імператора й патріярха, то ці *апостоли чистого християнства* не стали знаряддям візантійської політики і водночас, не піддалися тискові німецьких латинізаторів. Значна частина Західньої України саме від них, за посередництвом Моравії та Словаччини, прийняла Христову віру в слов'янському обряді вже 872 року.

Між Візантією і Римом

Та навіть офіційне охрещення Руси-України не запобігло трактуванню нашої країни імператорами і патріярхами, як підлеглої їм території. Взятих у полон руських воїнів під час конфлікту 1043 року імператор велів осліпити — декілька тисяч їх! Таку саму месть застосував ще раніше імператор Василь II у війні з християнською Болгарією: велів осліпити 10 тисяч полонених болгар!

Але й християнський Захід не трактував Руси-України людяніше, як Схід. Щоправда, деякі папи пробували включити Україну в західньо-європейську християнську спільноту з приматом папи над світською владою. Вже Володимир Великий був нашим коронованим володарем. Його внук, Ізяслав Ярославич (через сина Ярополка і свою дружину Гертруду), отримав корону і папське визнання, як король Руси-України. Володарі Галицько-Волинської держави, Данило і Юрій I, особисто були короновані як «самодержці». Це був видний знак визнання сили і культурної розвиненості нашої країни в сфері західньої християнської спільноти.

Без уваги на все, ця спільнота вважала Русь-Україну своїм місійним тереном. У 1145 році краківський єпископ *Мацей Холева* листовно благав організатора Другого хрестоносного походу, Бернарда де Клерво, прийти на Русь і повернути її на правдиву віру: *«Русь... від самих початків свого навернення, заражена справжнім еретичним зіпсуттям... не хоче достосуватися ні до латинської, ні до грецької Церкви, але сама є відокремлена від обох»*.

Фальшивий погляд про нібито вищість латинського обряду над слов'янським використав для походу на схід польський король Казимір Великий. В листі до папи Климента VI, він виправдовував свою агресію обіцянкою, що, мовляв, тепер — 1349 року — *«можна створити сім латинських єпископств, разом із митрополією»*, на руських окупованих землях. Король Казимір, очевидно, отримав благословення для своєї політичної експансії на схід.

Між Москвою і Заходом

Цю саму політику супроти Руси-України веде Москва: за згодою царгородського патріярха, вона переманює до себе наших митрополитів і присвоює собі право до Київської митрополії. Щоб ослабити Київ до решти, московський цар підкупством спонукав хана кримських татар Менглі Гірея до наїзду на Київ: в 1482 році татари доценту зруйнували цю столицю християнства, а цареві в подарунок вдячності хан передав золоту чашу та інші храмові цінності з Собору св. Софії.

В роки поневолення народу й занепаду нашої Церкви царгородський патріярх ніколи не обороняв своїх віруючих українців; навпаки, він за готівку й соболині хутра віддавав їх під владу московського митрополита, якому надав звання Московського патріярха. В роки відновленої вільної Української Держави він теж відмовився визнати автокефалію Української Православної Церкви.

В Польщі, в 1938 році, на основі договору з Ватиканом, уряд

проводив насильну передачу латинникам українських православних церков на Холмщині, разом з їхнім майном. При тому багато церков збурено. Жодна християнська спільнота не протестувала проти цього насильства над українськими християнами: єдиний протест проти цього незаконного чину польської влади заявили — митрополит Андрій Шептицький та українські парламентарії у Варшавському сеймі й сенаті. Вільна українська громадськість в Канаді та США зміцнила цей протест своїми акціями.

А голодомор 1932-33 років в окупованій росіянами Україні? Вся християнська спільнота збула той геноцид мовчанкою, начебто ішлося про вигублення десятків мільйонів мишей, а не про здорових віруючих людей-християн. Протестували проти цього лише українці поза кордонами СРСР, заявами — політичні і духовні діячі обох віровизнань, та бойовими діями перед усім світом — Організація Українських Націоналістів.

Сьогодні, всупереч словесному єкуменізму, християнська спільнота далі промовчує мучеництво Української Православної Церкви під володінням царату і «російського пролетаріату». Подібно, нехтуючи мученицьку стійкість у вірі українських католиків, християнська спільнота відмовляє їм права на оформлення своєї патріархії.

Щоправда, протягом цілого тисячоріччя з дня офіційного хрещення в Києві, бували випадки конструктивного співдіяння одної чи другої християнської спільноти з християнською Україною. Але це переважно винятки другорядного значення, що їх ледве чи можна порівняти навіть з євангельськими «крихтами хліба, які падають зі столу господаря».

Сучасне кривдяче ставлення християнської спільноти до українців та України — прояв найбільшої внутрішньої моральної кризи тієї спільноти; кризи, що послаблює саму ідею християнства в очах людства.

Всенаціональне відзначення в Лондоні
Ювілею Тисячоліття Хрещення України

ВЕЛИЧНЕ УКРАЇНСЬКЕ СВЯТО В ЛОНДОНІ
В 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ

- Торжественні Архиерейські Служби Божі
- Врочисте посвячення пам'ятника Рівноапостольному Князеві Володимирові Великому
- Чудовий концерт у Роял Алберт Гол

Неділя, 29-го травня 1988 року, була днем великої маніфестації, що відбулась у Лондоні, у відзначення тисячоріччя хрещення Руси-України. Було це вже друге з черги величає святкове відзначення цього історичного ювілею в Західній Європі, у рамках координованого плану праці Європейського Ювілейного Комітету, бо перше свято відбулось у Брюсселі.

Всю довготривалу, наполегливу й нелегку підготову великого святкування в Лондоні проводив Крайовий Громадський Комітет Тисячоліття, головно його Екзекутива, а в системі цього Комітету постійно працювали кілька комісій, діючи в площині здійснення найважливіших великих проєктів: спорудження пам'ятника рівноапостольному князеві Володимирові Великому в Лондоні, видання пропам'ятної книги про українську культуру в аспекті тисячоліття християнства в Україні та влаштування величавого концерту української церковної музики в Роял Алберт Гол у Лондоні.

Згадані важливі проєкти вимагали максимум зусиль, праці й насаги цілого Комітету, його Екзекутиви та Комісій, а водночас і великої праці диригентів і хористів — членів усіх тих хорів, що взяли участь у величавому концерті в Лондоні. Здійснення тих проєктів вимагало теж великих фінансових засобів, що їх щедро жертвувало українське організоване громадянство. Таким чином, завдяки спільним, великим і жертвеним зусиллям української організованої громади у Великій Британії вдалося здійснити згадані важливі проєкти: спорудити пам'ятник, видати пропам'ятну книжку і влаштувати чудовий концерт. Про всю ту вагому своєю дією і значенням працю напевно будуть писати ще багато, а в цьому репортажі обмежуємося лише до звітності про саме ве-

личаве свято відзначення тисячоліття хрещення України, що й відбулось у неділю 29-го травня за благословенням, під патронажем і з участю Первоієрархів українських Церков — Блаженнішого Мстислава і Блаженнішого Мирослава.

О год. 9.00 того дня Блаженніший Митрополит Мстислав відслужив Архиєрейську Службу Божу в катедральному храмі УАПЦ у Лондоні, на 1а Нютон Авеню, у сослуженні отців: протопресвітера Сильвестра Богатирця, протопресвітера Михайла Галиці, прот. Івана Водозаського і Марка Суйковського. Іподияконували — інж. Петро Яким'юк і Антін Матвійчук. Співав парафіяльний місцевий хор. Вкінці Архиєрейської Служби Божої Блаженніший Владика митрополит сказав проповідне глибоке своїм змістом слово. На Архиєрейську Службу Божу численно прийшли українці-гості з різних країн Зах. Європи, Канади і США, що приїхали до Лондону на свято Тисячоліття.

О год. 10.30 дня в катедральному храмі ПУКЦ на Дюк Стріт відслужив Архиєрейську Службу Божу Блаженніший Патріарх Мирослав Любачівський у сослуженні Преосв. Владики Михаїла Гринчишина й отців: д-ра Степана Орача, митрата Миколи Матичака, д-ра Богдана Лисиканича, Романа Чолія і Павла Луніва. Дияконував о. д-р Богдан Лисиканич. Після св. Євангелія проповідне слово сказав Блаженніший Патріарх, наголошуючи в ньому значення нашого великого релігійного та історичного ювілею — тисячоліття християнства в Україні.

У між часі, вже в передполудневих годинах, на вулгі вулиць — Голлянд Парк Авеню і Голлянд Парк, тривали приготування до відкриття і посвячення пам'ятника рівноапостольному князеві Володимирові Великому. Українське громадянство прибуло численно автобусами з різних місцевостей Великої Британії, і скоро заповнило всю вулицю. Довкола пам'ятника вставлялися прапороносці з прапорами — національними, ОБВУ, СУМ, Пласту, ОУЖ, а теж і корогви. Дівчата і жінки були в більшості у вишиваних блузках. Численно репрезентувалося членство ОБВУ в одностроях. Багато членів ОБВУ були впорядниками. Перед годиною першого пополудні з будинку Філії УКУ вийшли почесні гості й станули перед пам'ятником. Серед почесних гостей, а їх було багато з Зах. Європи, Канади, США, Австралії, годиться відмітити — президента СКВУ — адв. Петра Саварина з дружиною, президента АБН — мгр Славу Стецько, проф. д-ра Теодора Цюцюру — ректора Українського Вільного Університету, проф. д-ра Володимира Янева з дружиною, п. Миколу Плав'юка — голову ПУН, інж. Юрія Ковальчука — голову Європейського Ювілейного Комітету, мгра Омеляна Ковалю з дружиною, проф. Володимира Кальваровсько-

го, багато інших почесних гостей, між ними англійців і чужинців, а також голови та представники українських суспільно-громадських установ, організацій і товариств у Великій Британії. За почесними гістьми вийшло духовенство Української Автокефальної Православної Церкви й Помісної Української Католицької Церкви, Преосв. Владика Михайл Гринчишин і обидва Первоієрархи — Блаженніший Мстислав і Блаженніший Мирослав. Перед початком урочистого ювілейного Молебня вступне привітальне слово (двомовне) виголосив голова Крайового Громадського Комітету — інж. Ярослав Гаврих. Опісля посадник міської округи Кенсінгтону і Челсі відкрив пам'ятник під могутній спів «Боже великий», а обидва Первоієрархи посвятили пам'ятник — імпазантну статую князя Володимира в бронзі, на п'єдесталі, який з хрестом у руці глядів своїм володарським зором на велику масу пранащадків русичів його доби, з якими він вершив великий історичний чин — християнізацію Руси-України й введення її в сім'ю європейських християнських народів.

Врочистий Молебен служило все духовенство. Св. Євангелію читав Преосв. Владика Михайл, а проповідне слово сказав Блаженніший Патріярх. Зворушливу молитву за Україну проказав Блаженніший Владика митрополит Мстислав, який також і сказав після того своє проповідне слово. Після Молебня промовляв коротенько посадник Кенсінгтону і Челсі, а потім промовляли — президент СКВУ — адв. Петро Саварин і інж. Василь Олеськів — голова Комісії побудови пам'ятника. В закінчення врочистої церемонії відкриття і посвячення пам'ятника, що тривала одну годину (не зважаючи, що деякий час рясно дощило), діти — Ляріса Гумєнюк і Анна Ємець — поклали китицю розкішних квітів у стіп пам'ятника, а всі присутні проспівали національний гімн «Ще не вмерла Україна».

Точно о год. 4.00 по полудні, В Роял Алберт Гол почався святковий концерт. Крім запрошених гостей — українців, англійців і чужинців, величезну залю, яка вміщує около 6000 осіб, заповнила таки українська публіка. В програмі святкового концерту виступали об'єднано, як один величний хор — около 450 хористів і хористок — членів таких хорів: Хор Ювілейний з Великої Британії, що його творять хорові одиниці: Хор «Гомін» під диригуванням маєстра Ярослава Бабуняка, «Русалка Дністрова» з Манчестеру — диригент мгр Павло Гунька, хор «Боян» і «Заграва» з Ноттінггаму, диригент п. Мирослав Бучок, хор «Верховина» з Ковентрі, дир. мгр Степан Гунька, хор «Трембіта» з Олдгаму — диригент маєстро Ярослав Бабуняк, хор «Діброва» з Брадфорду, дир. п. Степан За-мудлінський, і співочий гурток з Лідс, дир. п. Петро Ревчук. Далі — український мішаний хор «Думка» з Нью-Йорку — диригент п.

**Св. Володимир Великий, володар і хреститель України, роботи скульптора
Леоніда Молодожаніна, посвячений Головами УАПЦ і Помісної УКЦ
в Лондоні в неділю, 29 травня 1988 р.**

Після відкриття пам'ятника козацьким господарям Ернест Толмач промовляє до Владик, священиків, гостей і громадянства

*Їх Блаженство Патріярх Мирослав Іван Кардинал Любачівський і Їх Блаженство
Митрополит Мстислав Скрипник промовляють після посвячення пам'ятника
до учасників свята Тисячоліття Хрещення України*

Погляд на частину гостей і учасників акту відкриття і посвячення ювілейного пам'ятника в Лондоні. Долішня фотознімка віддзеркалює текст напису під статуєю св. Володимира Великого

Семен Комірний, Візантійський хор з Утрехту, Голландія. — диригент д-р Мирослав Антонович, і хор «Веснівка» з Торонто. Канада, диригент п-ні Галина Квітка-Кондрацька.

Після проспівання цим могутнім об'єднаним хором британського й українського національних гимнів, вітальне двомовне слово сказав голова Крайового Громадського Комітету Тисячоліття інж. Ярослав Гаврих, а опісля керівник програми п. Річард Бейкер, британський видатний радіомовник, автор кількох праць з музикології, концертмайстер, нагороджений орденом Британської Імперії (ОБІ) за його заслуги в ділянці музикології, привітав диригентів, хори і зразу ж сказав коротку інформацію про українського композитора Миколу Дилецького з XVII століття, що його творами: «Хваліте Господа з небес» і «Ектенією п'ятиголосовою: Киріе елейсон» під заспів соліста мгра Павла Гуньки хор почав концертну програму під диригуванням маестра Ярослава Бабуняка. З черги хор співав «З нами Бог» і «Божествений грім» — обидві композиції з XVII століття. Диригував д-р Мирослав Антонович. «Святий Боже» і «Покаяніє» хор співав під диригуванням мгра Павла Гуньки. Це твори Максима Березовського й Артема Веделя.

«Слава во вишніх Богу» — Дмитра Бортнянського, співав хор під диригуванням п. Семена Комірного, а твір — композицію того ж композитора в музичній обробці проф. Андрія Гнатишина (який особисто був на концерті, і якого привітав концертмайстер) і «Під Твою милість» — Дмитра Бортнянського (муз. обробка проф. А. Гнатишина) співав хор під диригентурою д-ра М. Антоновича. Про кожного композитора та його творчість концертмайстер стисло інформував публіку.

Після перерви, твори української церковної музики та хорової творчости «Слава Отцю» (Михайла Вербицького) і «Хваліть Ім'я Господнє» (Кирила Стеценка) проспівав хор під диригуванням п. Семена Комірного, традиційний гимн «О Тебі радується» (у власній обробці д-ра Мирослава Антоновича) хор проспівав під диригуванням таки самого композитора, а з черги хористки співали «Христос Воскрес» (дзвонарське) і «Христос Воскрес» (Пилипа Козицького) та «Гайліки-Веснянки», а водночас на сцені танцювальний ансамбль «Орлик» з Манчестеру, що його хореографами і керівниками є п-ні Марійка Бабич і п. Дмитро Парадюк, вивів гайліки і веснянки, захоплюючи глядачів кольоритністю українського одягу з різних частин української землі.

Останній складний своєю композицією твір «Псалом: Воздайте славу Господеві» співав хор під диригуванням п. Мирослава Бучка. Після проспівання зворушливого «Боже Великий, Єдиний»,

що так гармонійно символізувало духовну єдність тисячної публіки, концертмайстер сердечно подякував хорам і диригентам за так чудово виконану програму, а малі діти — Іванка Луців і Олександр Гринаш — піднесли квіти диригентці п-ні Галині Квітці-Кондрацькій, і п-ні Марії Бабич. Концертмайстер особливо подякував маестрові Володимирові Луцеві за його копітку і відповідальну працю як координатор цілої програми святкового концерту, в якій хори показали красу і велич української старовинної церковної музики й хорового мистецтва — справжні перлини української класичної хорової творчості таких славних наших композиторів, як Дмитра Бортнянського, Артема Веделя, Михайла Вербицького, Миколи Дилецького, Максима Березовського, Кирила Стеценка, Пилипа Козицького. Їхні твори рідко де співаються. Вони складні й трудні, але водночас і величаві своєю музичною і хоровою композицією, і саме тим вони цінуються в музичній творчості.

Тому й належиться велика подяка і признання нашим працівникам диригентам, що вони вибрали саме ці твори, а хористам і хористкам також не менша подяка за те, що їх вони вивчили й ними звеличили програму цього святкового концерту у велике свято неповторного ювілею нашої нації — тисячоріччя хрещення Руси-України — чину релігійного, церковного, національного, історичного й державницького.

Ще довго учасники цих урочистостей у Лондоні житимуть під враженням цих святкувань. Справді, це був величний, неповторний день у бутті української спільноти у Великій Британії.

ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА-ІВАНА З НАГОДИ 1000-РІЧЧЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ В УКРАЇНСЬКІЙ КАТЕДРІ В ЛОНДОНІ

Ваше Преосвященство,
Всечесніші Отці,
Преподобні Сестри,
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

Уподобився ти купцеві, що шукає цінної
перли, славновладний Володимире, що
сидиш на високому престолі городів Бо-
гом береженого Києва...

(тропар Володимирові)

Деякі Христові притчі є дуже короткі і ними наш Спаситель подає влучний образ, або якоїсь чесноти в Його Царстві, або повний опис якоїсь ситуації, яка стріне Його учнів чи Його Церкву. До таких належить коротка притча в двох реченнях, про купця, що шукав добрих перел. Коли найшов одну дуже рідкісну і дорожчінну, продав все своє майно і купив її, щоб мати радше такий шляхетний жемчуг, чим ціле велике майно (Мат. 13, 45-46). Купець той — то образ тих осіб у майбутності, що ради Христа покинуть світ, добра, маєтки, славу, щоб здобути віру, а з нею життя в Бозі, як щось найдорожче в житті.

Дорогі Браття і Сестри! Христос у своїй притчі бачив у майбутності такі особи, що шукатимуть Його перли — Його Царство. Якою радістю для нас повинно бути те, що наша Літургія уподібнює купця з Христової притчі до великого нашого князя Володимира, якого ім'я не сходить з наших уст в цьому святому для нас Ювілейному Році, коли згадуємо, власне, ту велику хвилину нашої історії, в якій найшов перлу-Христа і вона стала не лише його власністю, але власністю цілого його народу і власністю нашою вже тисяча років. А перла ця — Христос, Христова віра, Христова Церква. Хвилина нашого Хрещення в Дніпрі за Володимира — то наш День П'ятидесятниці, в якому Дух Святий над Дніпровими водами зійшов на наш нарід.

Сьогодні в цей величний Празник Зіслання Святого Духа, у надприроднім щасті і радості ми відчуваємо тут у Великій Британії ту велику подію, в якій ми нашли старанням князя Володимира за молитвами його бабуні Ольги, перлу Христа, в якій Володимир купив для нас Царство Боже. Сьогодні на його честь ми відкри-

ваємо йому тут в другому кінці Європи пам'ятник, щоб він з нього дивився на розпорошених по світі своїх дітей і збирав їх своєю могутньою рукою святого Володаря, щоб повести їх до свого Богом береженого городу Києва, де його могутня статуя над Дніпром непорушно дивиться владичним зором на велику руїну свого діла, щоб відбудувати її, щоб присипаною катакомбною пилюгою перлу видобути знову на денне світло сонця!

Останньо наші історики твердять, що охрещення Руси в 988 році майже певно відбулося на весну на Великдень або на Зіслання Святого Духа. Нехай цей день Святого Духа буде прославою тієї хвилини нашого народження на цій території Вашого поселення. «Сей день, що його сотворив Господь, возрадуймося і веселімся в нім» (Пс. 118, 24).

Дорогі Браття і Сестри! В різний спосіб приходив і приходить Христос до поодиноких душ і до народів. Найчастіше Він сам стукає своєю благодаттю і чекає, щоб Йому відчинили. Так відбувається навернення грішників, безбожників. Так відбулося навернення Савла — пізнішого апостола Павла. Христос посилає своїх післанців, які Його сповіщають і проповідують і так відбуваються навернення тих, що Христа не знали чи про Нього не чули. Але є випадки, також благодатної дії, що за Христом шукають і докладають великих зусиль, щоб Його найти. Чи не шукали Христа три мудреці зі Сходу по Його народженні і найшли Його у Вифлеємі? Чи не шукали Ісуса Іван і Андрій над Йорданом? І найшли, та й Іван навіть годину запам'ятав з тієї благословенної для нього зустрічі.

Володимир належить до тих, що шукав правдивої віри. Як мудрець зі Сходу, він був певний, що серед многих вір та релігій котрась мусить бути єдино правдива, справжня, котрась ісповідує правдивого Бога — Творця, Спасителя і Утішителя, Дорогу, Правду і Життя. Володимир шукав віри для свого народу і для себе, бо бачив, що життя без віри — то важка, небезпечна і непевна блуканина по життєвих дорогах. Володимир шукав правдивого Бога, бо знав і бачив, що його мудра бабуня Ольга того Бога пізнала, Його наукою жила і була щаслива. Володимир шукав правдивого Бога, бо бачив, що божки, яких почитав його нарід і племена його держави, то тільки кумирі і звичайне дерево або камінь, які не дають ані духа, ані проводу в житті, ані добра для душ і держави, бо самі бездушні і мертві. Володимир шукає правдивого Бога, бо бачив, що його батько Святослав здобув дуже багато — і славу, і численні землі, і багатства і сильну дружину, і могутність, і силу, але все те було чомусь пусте, холодне, відчужене від решту і певно проминаюче і, коли він загинув підступною смертю, вся та могутність і сила осталась якимсь опустілим островом. Шукав Воло-

димир віри, бо бачив, що у вірі, у знанні правдивого Бога криється великий скарб духовного життя, яким вже жила ціла Європа і творила нову могутню культуру. Шукав, бо бачив, що правдива віра дасть справжнє Боже життя, яким ми уподібнюємось до Бога, в якому «живемо, рухаємось й існуємо» (Діян. 17, 18). Справді був він євангельським купцем, що шукав перли, щоб збагатити себе і свій нарід на віки. Літописець про те недвозначно пише. Щасливі ми, що його шуканням збагатилися, Христа пізнали і Христа прийняли!

Що дав Володимир за цю євангельську перлу? Христос у своїй притчі каже, що купець продав все, що мав, тобто усе своє майно. Так цинив ту перлу! Не інакше поступив Володимир. Він ведений Святим Духом віддав свою славу здобичника і завойовника, щоб дістати Христовий мир, роздавав свої багатства, щоб бідні його держави жили без голоду і холоду. Міста свої збагатив святинями на славу Бога живого своїм майном. Віддав-закинув свої вигоди, грішні приємності, щоб над його домом і державою засяяв Христовий хрест, який проголошував: «Коли хто хоче йти за мною, нехай зречеться себе самого, візьме хрест свій і йде за мною. Хто хоче спасти своє життя, той його погубить, а хто своє життя погубить мене ради, той його знайде» (Мат. 16, 24-25). І врешті, як володар тодішніх часів, якого нарід був його власністю, віддав найбільший маєток володаря Богові — свій нарід, бо охрестив його, віддав його Христові як з підкресленням каже літописець: «Хрестився сам і людей своїх охрестив».

Те, що Володимир продав, як мудрий купець, що шукав дорогоцінної перли, він віддав Христові і сповнилися у ньому Христові слова: «усе що ви зробили одному з моїх найменших братів, ви мені зробили» (Мат. 25, 40). У висліді охрещення Володимир стає зовсім іншою людиною, справжнім «новим сотворінням», як каже св. Павло: «скинув стару людину з її ділами й одягнувся в нову, що йдучи до досконалого пізнання, відновляється за подобою свого Творця» (Кол. 3, 9-10). Тому митрополит Іларіон, що пам'ятав часи Володимира казав: «Ти був одежею нагим, кормителем голодних, прохолодою для спрагнених, був помічником вдовам, ти успокоював подорожніх, ти був захистом для безбожних, ти заступався за скривджених, ти збагачував убогих!»

Дорогі мої Браття і Сестри! Нехай цей великий Ювілей і ця свята хвилина пригадає нам, якого великого Хрестителя ми мали і як у ньому прославився Бог, що його цілковито перемінив. Нехай цей Ювілей вложить в нас вдячність до цього великого князя, щоб ми побачили який могутній Бог у Святих своїх, і подивлялися силу Святого Духа, що так перемінює людей, народи і світ. Маємо на-

году спитати себе, що одержав наш князь за те, що шукав Христа і дав таку ціну за скарб віри?

Гарну на це відповідь дає у своїм листі до нас Святіший Отець папа Іван-Павло II: «Великий дар Хрещення, прийнятий у Києві тисяча років тому». То був великий дар, яким ми стали новим народом у Христі, то була подія, «яка приєднала нас до Христа розп'ятого і прославленого, даючи нам відродження до самого Божого життя», — як каже папа. Ми увійшли в сім'ю християнських народів Європи, ми включилися в нову християнську культуру, ми в цю культуру вложили і наш вклад. А князь Володимир — отримав від своєї Церкви високий титул рівноапостольного, бо справді став апостолом Руси. Ставши апостолом, він став другом Христовим, бо Спаситель наш казав до апостолів: «Ви — мої друзі, коли робите все, що я заповідав вам. Я вас більше не називатиму слугами. . . я вас зву друзями, бо я об'явив вам усе, що чув від Отця мого» (Ів. 15, 14-15).

Коли наш нарід і наша Літургія назвала Володимира рівноапостольним, тим самим назвала його другом Христовим, бо він справжній Апостол Христовий, що привів Русь до Христа. «Господь предивне своєму святому робить» (Пс. 4, 4). Нехай радіє наша Україна, що Бог послав їй апостола, нехай кріпляться переслідувані в Україні, бо могутнього заступника дав нам Всемогутній, нехай радісно плещуть хвилі Дніпра, бо велика обнова стала в них тисяча років тому і ця обнова принесе, як і приносила в історії знова перемогу Христа над неволею, неправдою, несправедливістю і злобою, що тимчасово запанували над Володимировими степами.

Благослови, о Господи Боже, наш нарід, і прийми цей Ювілей і цей день як вислів подяки нашої за благодать Хрещення. Прийми цей дар молінь наших як прославу Твого Імени, щоб славилось воно на вільній землі нашій. Нехай пам'ятник, який спорудили ми слугі Твоєму і апостолові Володимирові нашому буде висловом тієї прослави імени Твоєму, Господи! «Твоя, о Господи, велич, сила, слава, вічність і краса, бо все, що на небі й на землі Твое! Тобі, о Господи, належить царство! Ти вищий над усе Владика! Багатство і слава — від Тебе. Ти усім володієш: у Твоїй руці сила й могутність, у Твоїй руці — зробити кожного великим, сильним. Тому, о Боже наш, тепер ми Тебе прославляємо і хвалимо Твое преславне ім'я» (II Хр. 29, 10-13) — нехай славиться воно між нами на віки. Амінь.

**ВСТУПНЕ ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ГОЛОВИ КРАЙОВОГО
ГРОМАДСЬКОГО КОМІТЕТУ ТИСЯЧОЛІТТЯ ІНЖ.
ЯРОСЛАВА Р. ГАВРИХА ПРИ ПАМ'ЯТНИКУ
СВ. ВОЛОДИМИРОВІ ВЕЛИКОМУ**

Ваші Блаженства,
Преосвященний Владико,
Всечесні Отці,
Достойні Гості,
Пані і Панове!

Сьогодні великий день для української громади в цій країні. Для відзначення тисячоліття встановлення Христової Церкви в Україні українці у Великій Британії воздвигнули в столичному місті Лондоні пам'ятник Володареві і Хрестителеві України — Володимирові Великому.

Воздвигнув його український люд далеко від української землі, але в близькому духовному єднанні з українським народом в поволеній Україні.

Сьогодні буде відкритий цей пам'ятник у королівській дільниці Кенсінгтон і Челсі міста Лондону, а Первоіерархи наших Церков, Блаженніший Мстислав Скрипник, голова Української Автокефальної Православної Церкви і Блаженніший Мирослав Іван Любачівський, голова Української Католицької Церкви, будуть благословити його у пам'ять світлого минулого нашого народу і на славу його майбутнього.

Від імені Крайового Комітету і від імені всіх українців у Великій Британії, які святкують сьогодні цей великий ювілей Тисячоліття вітаю сердечно Ваші Блаженства, наших Владик Первоіерархів. Дякуємо широ, що Ви прибули з далеких сторін, щоб бути з нами сьогодні в цей святковий день.

Вітаю Преосвященного Владику Михаїла Гринчишина, Всечесних священників обох Церков, наших достойних гостей, а зокрема посадника королівської дільниці Кенсінгтон і Челсі міста Лондону Ернеста Томліна, який відкриє цей пам'ятник у супроводі почесного почту визначних осіб української діаспори.

Після торжества відкриття та посвячення і слова наших Голів Церков будуть мати слово Президент Світового Конгресу Вільних Українців п. Петро Саварин від імені українців у вільному світі, та голова Комісії побудови пам'ятника інж. Василь Олеськів від Крайового Комітету Тисячоліття та від всіх хто причинився до воздвигнення цього пам'ятника.

Від імені Крайового Комітету Тисячоліття у Великій Британії я маю честь і приємність просити достойного посадника відкрити пам'ятник.

ПРОМОВА БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА-ІВАНА В ЧАСІ МОЛЕБНЯ І ПОСВЯЧЕННЯ ПАМ'ЯТНИКА СВ. ВОЛОДИМИРОВІ ВЕЛИКОМУ В ЛОНДОНІ

Дорогі Браття і Сестри!

Ми поставили і поблагословили в цьому світовому центрі пам'ятник нашому Хрестителеві Великому князеві нашому Володимирові. Це пам'ятник нашого 1000-ліття приналежності до Христа бажанням і чином св. Володимира. Це теж вислів вдячності для нього від нас — дітей його в Христі Ісусі. В Києві він дивиться на Дніпро і свою багату землю, що сьогодні не є такою імперією як за його володіння, але в неволі вона і модерне поганство вдерлось туди знову. Тут він дивиться на нас — дітей своїх — розсіпаних по світі... І в Україні, і тут він до всієї своєї української Родини, держачи хрест, який поставив він в Україні тому 1000 років, говорить ті самі слова: «Тим знаком переможе-те!»

Нехай ці слова, цей пам'ятник і наше тисячоліття скріпить наші сили і наші надії, яких хрест є символом. Хоч у неволі і в розсіянні суцї, можемо йому — Володимирові нашому — сказати словами його Митрополита Іларіона: «Дивись на нас, хоч не тілом, але духом. Показує тобі Господь все те, чим радуєся і веселися, бо твій вірний посів не висох від спеки невірства, але дощем Божої помочі приготований, щоб бути многоплідним. . . Тобою ми віджили і пізнали життя Христа. . . Радуєся, Учителю наш, і наставниче благовір'я». Молись за дітей Твоїх в неволі і вимолі для нас день, в якому вольними устами прослаavimo Тебе біля Твого пам'ятника над Дніпром у градї Твоїм Києві, славлячи Отця, і Сина, і Святого Духа — Триєдине Божество на віки віків. Амінь.

СЛОВО БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА НА СОБОРНІМ ПОСВЯЧЕННІ ПАМ'ЯТНИКА СВ. ВОЛОДИМИРОВІ ВЕЛИКОМУ В ЛОНДОНІ

«Боже всесильний, ми грішні діти Твої, у покорі сердець наших приходимо до Тебе і схиляємо голови наші. Отче, прости провини наші, і провини наших батьків та дідів і прадідів наших. Прийми

нині, благаємо Тебе, щирю молитву нашу і подяку за безмежне милосердя Твоє до нас. Вислухай наші молитви і прийми благання змучених сердець народу нашого, благослови батьківщину нашу Україну, волю та щастя їй дай. Отче милосердний, ласку Твою подай тим, що перебувають на засланні, у в'язницях, на тяжких роботах, караються і мучаться, за правду Христову страждають; за вдовиць, за сиріт, за калік і немічних; і за тих, що Твого милосердя і ласки та допомоги потребують. З'єднай нас усіх у єдину велику Христову сім'ю, щоб усі люди на землі і ми разом з ними славили величне ім'я Твоє завжди і по всяк час і нині і на віки вічні. Амінь».

З черги Блаженніший Митрополит звернувся до ювілейної громади:

«Мені здається, що я не маю вже нічого додати до цієї молитви, мої дорогі, нічого! Саме в цей дійсно ювілейний рік потребуємо перейти нову купіль, нове охрещення — ми є надто забруднені. Як громада, що знайшлася з ласки Божої поза батьківщиною, поза многострадалною Україною, ми перебуваємо в дурмані, який скеровує нашу увагу, наші зусилля на дуже дрібні справи. . . Ми бачимо сьогодні, як світ котиться в якусь прірву, а з ним котиться і наша люба і сторозтерзана Україна. Але, мої дорогі, мені здається — переживши вже 90 літ, перебувши визвольну боротьбу як той звичайний свідок бойових подій і всі інші проби, які Бог нам посилав, де було дуже небагато радості, а більше великих смутків — мені здається, що отой поклик, який міститься в цій молитві за нашу найдорожчу батьківщину, це є найбільше наше завдання у цю річницю тисячоліття. Бути воедино, прислухатися до того, як в тебе живчик б'є, щоб і твій живчик бив у такт, в одно разом, щоб ми не переганяли один одного, щоб ми не хизувались. Я маю на увазі не тільки церковне життя, але й громадський відтинок. Так я розумію цю прекрасну хвилину, на яку здобулася наша громада у, я сказав би, найбільш сьогодні соціально благодатній і влаштованій країні, якою є Англія.

Отже, мої дорогі, я розумію тисячоліття хрещення як дар, як дар очищення. Вода це символ; символічний елемент у тому, що це хрещення і оця велика подія поставлення пам'ятника великому нашому державному мужеві, рівноапостольному князеві Володимирові дали поштовх, щоб кожний з нас очистився, щоб дивились один одному у вічі відкритими очима.

Бог все ж таки дає нам знати, що Він покликав нас, наш народ і наше покоління до того, щоб ми Церкву Христову, якою обдарувало Боже Провидіння український народ, розуміли як ту криницю, оздоровлюючи нас, щоб ми коло неї об'єдналися, щоб ми коло неї були чесні, нелукаві. Щастя ж нам у цьому Боже!

А вам, мої дорогі, які такою великою громадою злетілися, ща-

сти вам Боже у всьому — і у вашому особистому і, коли і в громадському житті берете участь, то будьте там трудящі, чесні і порядні, і не втікайте від громадських обов'язків».

Блаженніший Митрополит Мстислав, Первоієрарх і Глава УАПЦ, звернувся тоді до Блаженнішого Мирослава Івана, Первоієрарха і Глави Української Католицької Церкви, зі словами:

«А Вам, Блаженніший Отче Владико, я дуже дякую за одну річ. Я сподівався, що Ви тут будете, Дорогі Владико. Для мене було великою несподіванкою Ваше слово в тому меморандумі у Білому Домі, в палаті президента Сполучених Штатів Америки, коли Ви згадали про оборону і нашої Української Автокефальної Православної Церкви та назвали мене братом у Христі. Я Вам сердечно за це дякую і прилюдно кланяюся. Дай Боже, щоб це був початок творчої дії, творчої співпраці».

СВЯТКОВЕ СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА СКВУ ПЕТРА САВАРИНА

Блаженніші Владики,
Преосвященний Владико,
Всечесніші Отці,
Голови й Представники
Громадських Установ і Організацій,
Святочна Громадо!

Рік тому, я разом з моєю дружиною Олею мав щастя бути учасником відкриття і посвячення пам'ятника св. княгині Ользі в Бавид Бруку. Сьогодні ми маємо ще більше щастя бути учасниками відкриття і посвячення пам'ятника рівноапостольному князеві Володимирові Великому тут у Лондоні. Кажу, ще більше щастя, бож цього року українці в цілому світі відзначають найбільшу подію в історії України — тисячоліття її хрещення, а теж і 70-ліття з часу відновлення своєї державности та 50-ліття смерті сл. п. полк. Євгена Коновальця.

Св. княгиню Ольгу назвав наш літописець «наймудрішою з усіх жінок», а київський митрополит Іларіон — «світанком перед сонцем». Її внука — князя Володимира наш народ називав іще за його життя «ясним сонечком». Історія дала йому назву Великого, а наші Церкви визнали його святим. Про нього написано безліч книг, про його часи і діла відбувалися і будуть іще відбуватися наукові конференції, ось хоч би такі як оце були Ровненська,

Мюнхенська та інші. Все, що я хочу зробити сьогодні від імені Президії і Секретаріату СКВУ, це висловити кілька моїх думок на тему історичної спадщини, історичної пам'яті та наших історичних обов'язків, як нащадків наших прапредків доби князя Володимира у вільному світі.

Насамперед — про історичну спадщину. Немає найменшого сумніву, що коли б ми не подумали про нашу віру і про нашу національність то мусимо згадати рівноапостольного князя Володимира, бо це за його часів, 1000 років тому на київських горах засяяла благодать Божа і нас просвітила. Це він дав нам наш державний символ-герб і поклав тривкі основи державного життя нашого народу. Князь Володимир Великий був першим з українських монархів, що почав чеканити гроші — срібні й золоті монети зі своєю постаттю на троні з одної сторони, а з другої з образом Хреста, або тризуба. З його часів наш народ почав широко розвивати свою культуру. Став справжнім народом — нацією. Отець Іриней Назарко твердить, що св. Володимир Великий це найбільша постать, яку видало життя в нашій історії. Я думаю, що його вага та спадщина для нашого народу така ж велика як і Шевченкова.

Коли Шевченко писав своє послання «до живих, мертвих і ненароджених», то він мав на думці саме історичну пам'ять, тобто зберегання і розвиток історичної спадщини нашого народу: віри, мови, культури, науки, мистецтва та всього того, що визначає нас як окремий народ. Народ, який тратить свою історичну пам'ять пропадає. Народ, який забуває свою спадщину, чи перестає її зберігати і розвивати — гине. Тому добре робимо, коли споруджуємо отакі пам'ятники, як оцей пам'ятник, пишемо й видаємо книги, влаштовуємо конференції, komponуємо музику і пісні, бо таким чином зберігаємо нашу історичну спадщину.

На нас, уже п'ятдесятому поколінню нащадків наших предків з часів князя Володимира лежать не лише обов'язки зберегти біологічну, фізичну, національну і релігійну субстанцію українців у світі, але й передати її нашим дітям і внукам. Не лише зберегти її, але й розвинути та усучаснити її. Мало того, — нашим обов'язком є повернути Україну на карту світу, карту — політичну, релігійну, національну, наукову, економічну, мистецьку. Бо ж Шевченко писав, що «нема на світі другої України, немає другого Дніпра».

Я перекоаний, що це Боже Провидіння тому й розсіяло нас так багато по світі, щоб ми це зробили, щоб ми допомогли нашим братам і сестрам в Україні здобути релігійну, національну і політичну свободу, здобути свою вільну державу, відновити її, тому 1000 років основану й розвинену рівноапостольним князем Володимиром Великим.

Білі плями в історії нашого народу — це червоні, криваві пля-

ми. В часи «перебудови» і «гласности» питаємось через делегації, що йдуть на святкування 1000-річчя в Москву, скільки перебудовано в Україні церков і монастирів? А їх знищили окупанти — тисячі. Питаємось скільки побудовано нових? Скільки побудовано пам'ятників свв. Ользі й Володимирові? Питаємось чому святкування тисячоліття хрещення Руси-України проводиться в Москві, а не в Києві? Добре зробив Папа, що не поїхав на святкування коли большевицький режим відмовляється легалізувати українські Церкви — Українську Автокефальну Православну Церкву і Українську Католицьку Церкву. Добре вчинив і Вселенський Патріарх Дмитрій І, що відмовився поїхати до Москви, бо немає в СССР свободи віри, сумління, свободи людині й народам.

Сьогодні — День Української Єдності, що його проголосив СКВУ під кличем «З хрестом і тризубом крізь Тисячоліття!». Пам'ятаймо про єдність і єднаймося не лише на словах, але так як це тут — на ділах. Оновімося у Христі, у нашій прадідівській Володимировій вірі, в нашій національній і церковній спадщині. Шукаймо союзників у нашій боротьбі, апелюймо до сумління вільного світу і народів, і, щоб, як писав Шевченко: «на оновленій землі не було ворога, не було супостата, а були син і була мати, і були люди на землі».

Від імені СКВУ висловлюю признання мистцеві-скульпторові д-рові Л. Молодожанинові за такий величавий пам'ятник, всім жертводавцям і всім учасникам цього величного свята.

СВЯТКОВЕ СЛОВО ІНЖ. ВАСИЛЯ ОЛЕСЬКОВА — ГОЛОВИ КОМІСІЇ ПОБУДОВИ ПАМ'ЯТНИКА

Блаженніші Первоієрархи Українських Церков,
Преосвященніший Владико,
Всечесніші Отці,
Достойні Гості,
Святочна Українська Громадо!

Найбільшою подією у житті українського народу на його довгому історичному шляху було прийняття ним християнської віри, що його довершив тисяча років тому рівноапостольний князь Володимир, володар і Хреститель України. Цим актом започатковано нову еру в історії України, християнську еру, яка позначилася великим ростом релігійного, духовного, культурного і державного життя і яка триває й сьогодні.

Для відзначення цього великого і неповторного Ювілею, українська громада у Великій Британії, як невід'ємна органічна частина українського народу, спільними зусиллями і за благословенням Первоієрархів Українських Церков, воздвигнула оцей величавий пам'ятник св. Володимирові у столичному місті Лондоні, який символізуватиме і свідчитиме тепер і в майбутньому про історичну велич минулого християнської України і її прагнення до кращого майбутнього.

І ось ми, нащадки і спадкоємці великого діла св. Володимира, у стіп щойно відкритого і поблагословленого пам'ятника, що його довершили Первоієрархи наших українських Церков, Блаженніший Патріярх УКЦ і Кардинал Мирослав Іван Любачівський і Блаженніший Митрополит УАПЦ Мстислав, засвідчуємо нашу релігійну і національну єдність і нашу вірність великим християнським і національним ідеалам. Одночасно засилаємо наш глибокий поклін і привітання нашому нескореному українському народові в Україні і нашим катакомбним Церквам, які в умовах тяжкого поневолення відзначають цей Великий Ювілей.

У цю урочисту й історичну хвилину молимо Всевишнього, щоб оновив і скріпив нашу віру у непроминаючі Божі правди і справедливість, щоб у нове тисячоліття український народ і його Христова Церква вступили з чистим серцем і з оновленими силами та щоб у недалекому майбутньому відродилися на українській землі українська Христова Церква і українська держава у всій своїй колишній красі, славі і могутності!

Так нам Боже допоможи!

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО ІНЖ. ЯРОСЛАВА ГАВРИХА, ГОЛОВИ КРАЙОВОГО КОМІТЕТУ ТИСЯЧОЛІТТЯ НА СВЯТКОВОМУ КОНЦЕРТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ В РОЯЛ АЛБЕРТ ГОЛ У ЛОНДОНІ

Ваші Блаженства,
Преосвященні Владики,
Всечесні Отці,
Достойні Гості,
Пані і Панове!

Святкуємо цього року тисячоліття найбільшої події в історії українського народу: це християнізація Київської Руси. Так тоді називалась наша батьківщина Україна.

І радість і смуток у цей ювілейний час. Святкуємо тут радісно і на свободі; але і сумно, бо наш народ в Україні не може відзначити цього свята на волі, так як би він цього прагнув.

Чим важливий дев'яtsel вісімдесят восьмий рік? Того року володар київський Володимир Великий встановив християнську Церкву в Україні.

Акт Володимира впровадив український нарід, а рівночасно білоруський, в сім'ю християнських народів Європи. Християнська релігія стимулювала творчі сили народу в усіх ділянках цивілізації: в мистецтві, науці та в суспільному і національному розвитку.

Русь-Україна була суспільством відкритим, суспільством великої культури, зорієнтованим на західну цивілізацію. Цьому свідчать величаві архітектурні пам'ятки, література, мистецтво, суспільний і державний лад.

Багата християнська спадщина виявляється в культурі українського народу і його традиціях. На нашому святі сьогодні показаний один аспект цієї культури: спів і музика як вираз української душі.

За минулі століття приходилось українському народові зазнавати важких ударів від жорстоких наїзників. Але народ перемагав. Зберігала його християнська віра. І сьогодні підтверджується це в найбільш драматичний спосіб: це змагання за Українську Автокефальну Православну Церкву, це відродження Української Католицької Церкви, живучість Христової віри в Україні і безупинна боротьба різними шляхами за збереження нації, за здобуття свободи і державної незалежності.

У час святкування тисячоліття християнства в нашій батьківщині Україні будемо молитись за волю українського народу та за всіх переслідуваних і терплячих під безбожним режимом і скажемо словами поета:

Над ними Господи в небесній тверді
прости Твої долоні милосердні!

ЗАЯВА ПЕРВОІЄРАРХІВ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У світлий ювілейний рік Тисячоліття Хрещення Руси-України, з нагоди посвячення пам'ятника св. Рівноапостольному Князеві Володимирові Великому в Лондоні, Великобританія, зібрана тут українська християнська громада приносить Триєдиному Богові молитви подяки за святий дар Христової віри, який приніс благодаті новонародження нашому народові.

Ми схилиємо наші голови перед святими угодниками, мучениками та ісповідниками нашими і, як Первоієрархи Церкви Володимирової спадщини, закликаємо весь український Божий народ до духовної обнови, до єдності та любови, в дусі того благодатного хрещення, яке зійшло на нас тисяча років тому.

Дивимось на пройдений історичний шлях світлого тисячоліття, в якому разом із великим свідченням нашої віри сплелися часи лихоліть, руїн, поневолення, а в недавні часи — знищення ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви, жахливий голод 1932-33 років, та заборона Української Католицької Церкви, і з тим модерні катакомби, в які увійшло наше християнство в двадцятому столітті. Однак ніщо не вбило живої віри в народі, про що свідчить стихійне відродження УАПЦ в 1941-42 роках в Україні і сучасна посиленна активність катакомбної УКЦ.

Жива віра українського народу не пропала і ніхто не зумів її здолати. На руїнах безбожництва розквітає Христове слово в серцях народу. І хоч наш нарід на рідних землях не має свободного права вшанувати дату свого хрещення, а це право приписує собі хтось інший, свідчення віри нашими ісповідниками в Україні, а теж наші торжества на чужині, є прославленням Христа, що «зобравився в нас» (Галати, глава 4, стих 20) тому тисяча років.

Українська Церква і нарід — переслідувані і позбавлені тепер волі — складають перед Богом подяку за благодать Хрещення.

Тому закликаємо християнські народи світу і всіх людей доброї волі, щоб виявили нашим Церквам і народові докази християнської солідарності і тим допомогли, щоб на землях нашої батьківщини України у свободі знову засіяло слово Христової істини.

Благословення Господне на Вас!

Віддані у Христа

† Мстислав Скрипник † Мирослав Іван Любачівський
Архієпископ — Митрополит Верховний Архієпископ і Кардинал

Дано в Лондоні, у празник Зіслання Святого Духа,
29 травня 1988 Року Божого

Новелі, оповідання, спогади

Богдан ЧУЙКО

**КОЛИ ПЕРЕМОЖЕШ — ТИ ЦАР, А КОЛИ
ПОТЕРПИШ ПОРАЗКУ — ТИ БАНДИТ**

(Продовження, 5)

Після Мічуринської вистави 17.7.80 р. висновком колегії по кримінальних справах Тамбовської обл. вирок Мічуринського міськнарсуду був уневажнений, а справу спрямовано на додаткове розслідування.

Проте прокурор Тамбовської області Кучнін опротестував судовий висновок. В наслідок цього з'явився цікавий юридичний документ: Нарсуддя Марускевич В. А., члени суду: Грузицький І. П., Печонкін В. А., Власенко Є. Д.

Постанова

Президії Тамбовського обласного суду від 28.7.1980 р.

Президія в складі: голова Стреж В. П. члени: Барашев Н. С., Кісільов І. Д., Пріданов А. В. за участю прокурора області Кучміна В. Т. по доповіді члена облсуду Тішкіна Є. А. розглянувши по протесту прокурора області справу обвинувачення Чуйко Б. М. за ст. 93 КК РСФСР.

Постановила: ... Розглянувши матеріали справи і заслухавши прокурора області підтверджуючого протест, Президія вважає протест задовольнити на таких підставах:

Судова колегія у своєму висновку невірно пов'язує питання виявлення осіб, які зробили в довідці і трудовій книжці фіктивні відомості, з обвинуваченням Чуйка в намаганні зловживання. Попереднім судовим слідством безперечно встановлено, що з серпня 1944 року до липня 1956 року Чуйко Б. М. не працював, а відбував кару в місцях позбавлення волі, чого не заперечує сам Чуйко (явна фальсифікація Б. Ч.). Із матеріалів справи виходить, що в обдуренні працівників собезу шляхом пред'явлення їм такого документа (тобто законної трудової книжки, яка не слідством, ні судом 1-ї і 2-ї інстанцій не була визнана фальшивою Б. Ч.)

Тому (Чуйко) ніяк не стосується до виявлення і притягнення до відповідальності осіб винних у впровадженні брехливих відомостей (у виданні йому трудової книжки Б. Ч.), про що зазначено у висновку і відокремлення матеріалів справи Чуйка не має. Крім того відокремлений розгляд цих справ на вірне рішення питання про винність Чуйка не впливає... Висновок... від 17.7.1980... уневажнити і справу спрямувати на новий касаційний розгляд.

Голова:

(В. П. Стреж)

Підписи

Члени суду:

(округла печатка)

У постанові події і документи справи свідомо і навмисно фальсифіковані. Я згадував вище, що відбуваючи термін за протоколом Особливої Наради я як будівельник був виведений на заслання і мешкав поза зоною. На клопотання адміністрації «Ангарстрою» час праці на засланні Висновком Іркутського Обласного суду мені зарахований як трудовий стаж. Я працював у першому відділенні ВП п/я 120/1 «Ангарстрою», де начальником був полковник Чонобильський, а тресту Прядько В. І. Про мою працю і стаж я неодноразово просив обвинувачувачів допитати їх, але цього вони не зробили (ст. 121). Після звільнення, мене прийняли і оформили на працю в тому ж відділенні Управи «Ангарстрою» з 10.6.56 р. де я працював до 13.5.58 р., що підтверджується архівною довідкою відділу кадрів «Ангарстрою», але відомостей про мою працю з 1949 р. до 10.6.56 р. як заслання, архів не має (ст. 74). Однак, відділом кадрів того ж «Ангарстрою» на підставі Довідники-виписки із зазначеного Висновку у моїй трудовій книжці записано:

«ч. 1. Управа ВП п/я 120/1 «Ангарстрой» з 28.8. до 1.7.56 р. працював на будівництві залізничної лінії Тайшет-Лена на посадах десятника, техніка ВТК, старшого техніка ВТК.

Підстава Довідка від 26.5.56 р. ч. 312/11.

Підписи: (Пономаренко) Баранова

(округла печатка)

Твердження Постанови про фіктивні відомості і про те, що я не працював і до цих відповідальних осіб немає ніякого стосунку — репресивна демагогія. Так як і свідоме приховання того факту, що цей стаж 26.3.79 р. інспектором Мічуринського міськсобезу вилучений як незаконний у пенсійному представленні. «Безперечним доказом, що я не працював, а відбував кару в місцях позбавлення волі» — є довідка Тайшетського архіву від 5.9.1979 р. ч. 2-Ч-8 «Чуйко з 1.11.1948 р. до 1.6.1956 р. відбував кару в Ангарському УТУ «ВП» п/я 120/1.» Але не зазначено, що відбував як засланець на правах вільнонайманого (т. 1 ст. 15).

У висновку судової колегії по кримінальних справах Тамбовського облсуду від 19.8.1980 р., у відсутності захисника згідно «вказівок» Постанови, вирок Мічуринського міськнарсуду залишений без змін.

«Справа ч. 13-Д 80-46 1981 р.

Висновком Верховного Суду РСФСР у складі голови Мельцова П. І. і членів суду Сисуєва В. Г. та Орлової Н. С. розглянено на судовому засіданні 19.2. справу по протесту заступника голови Верховного Суду РСФСР на вирок Мічуринського міськнарсуду від 12.6.1980 р. . . вислухавши виклад члена суду Сисуєва і висновок прокурора Ласко уважаючого потрібним протест задовольнити, судова колегія по кримінальних справах Верховного Суду РСФСР вирішила:

Висновок судової колегії по кримінальних справах Тамбовського облсуду від 19.8.1980 р., що стосується Чуйка Б. М., скасувати і справу спрямувати на новий розгляд у тому ж суді».

Підписи:

Гербова печатка.

Мое клопотання Голові Верховного Суду РСФСР Орлову А. К. від 14.3.1981 р. про розгляд «пенсійної справи» Верховним Судом або судом Московської області, у зв'язку із зацікавленням Тамбовського облсуду і його голови Стрежа В. П. у силованому обвинуваченні невинного і тим самим припинити тяганину, Верховний Суд мое клопотання спрямував до Тамбовського облсуду Стрежу, тому, чие беззаконня я оскаржив.

Висновком судової колегії Тамбовського облсуду від 26.3.1981 р. вирок Мічуринського міськсуду, як і слід було сподіватися, був залишений без змін. Копій усіх висновків я не одержав.

1980 — 1986 роки

Я не буду детально описувати як мене тримали на бетонній підлозі і стригли мені бороду в Мічуринському ІЗ 65/3. Зазначу тільки, що із дня мого впровадження над старцем-інвалідом провадились знущання, травля, репресії за наказами прокурора Грובה, при співучасті прокурора по нагляду Демідова. Всі заборані від мене заяви і скарги, а також і одержувані відправлялися на перевірку у «хитру хатку» і більшість із них до адресатів не доходили. Не була відправлена до суду моя заява від 6.6.1980 р. з проханням викликати до суду для допитів членів пенсійної комісії, а касаційну скаргу адвоката, отриману своєчасно із ІЗ, мені було доручено за тиждень по впливі терміну подачі касаційної скарги.

Після винесення судового вердикту інсинуацією «громадських» месників розгорнулася пропагандистська вакханалія, а з нею терор, травля і зневажання.

На початку вересня 1980 р. із Мічуринського ІЗ 65/3 мене «Столипін» етапували до Рязанської пересильної в'язниці. Із неї до Ульяновської, а звідти спец-потягом у Пермську, а з Пермської в Солікамську ІТК-6п для відбуття терміну в «Усольє» АМ-244, де начальником був полковник Сницєрев В. І. Я не буду зупинятися на тих епізодах, які мали місце при етапуванні у «Воронках», «Столипінах» і пересилках.

Об'єктивно і без перебільшення їх можна назвати жахливим сном, в якому засуджений перестає бути людською істотою, а покарання — перевихованням. Він перетворений у тупу бездумну худобину, яка належить власному господареві, і беззастережно підкорюється не законові, а його примсі. Перевиховна місія підмінюється терором і страхом, а режим робить із в'язня кретина. На станції Солікамск начальник конвою нам заявив: «Засуджені! Тут тупик. Кінець залізниці, а з нею скінчилась і советська влада. Тепер для вас Тайга — закон, а ведмідь — прокурор. Любіть, і жалуйте!». Протягом шости років на власній шкірі, кістках і зубах я переконався, що у цьому лісному царстві Основи ІТК РСФСР існують лише для пристойности, як гасло для наглядности і для комісії перевірки. А справді, в кожного великого і самого маленького «громадянина-начальника» свій закон, назва якого: «Як бажаю — так і повертаю». Коло прав засудженого міститься у трьох пунктах:

1) Засуджений має право приймати участь у самодіяльних організаціях (які не існують);

2) Одержувати посилки, бандеролі, в рундуку купувати продукти харчування і першої необхідности (якщо має родичів і має можливість заробити гроші на рундук);

3) Право на висилання листів, заяв і скарг згідно з розпорядком і тільки через адміністрацію ІТК (бо вона має велику скриню на сміття). Коло його обов'язків майже 3×7 , а перше з них — працювати, працювати і працювати, бо праця перевиховує.

Як здійснюються ці куці «права» в дійсності:

На початку жовтня 1980 року із Солікамської пересилки ІТК 6п «воронком» етапували (50 км) у селище «Кривавий Сим», 1-ше відділення в ІТК 1-2 особливого режиму, начальником якого був майор Березін Н. В. Примістили мене у 4-ому «корпусі» барак-блочкиник, у ПКТ ч. 38, розміром біля 20 квадратних метрів, у якому тримали від 14 до 18 в'язнів. Мені, як людині з вищою ос-

вітою, інвалідові 2-ої групи, 60-ти літньому старцеві начальник запропонував працю викладача у ПТУ-90 ІТК з платнею за години. Я згодився, бо мав бажання передати свої знання нездоленим, надіючись, що в житті згадають і будуть дякувати. На працю викладача я був оформлений наказом ІТК і працював сумлінно. Щомісяця здавав вільнонайманому майстрові виробничого навчання Пентюхову табелі відпрацьованих годин, а платню він мав одержати для мене в Солікамському ПТУ-99.

15-го грудня 1980 р. ІТК 1-2 навідала московська режимова комісія. З її появою у виділеному мені кабінеті для навчання я відрапортував, що в'язень Чуйко готується до вечірніх викладів. Московський молочно-рожевий, пухкенький підполковник одразу обшукав мене, а тоді моє робоче місце. Забороненого нічого не знайшов і супроводжуючий його свиті заявив: «Як вони спромоглися запеклого антисоветчика, бандита посадовити викладачем? Він виховає таких же бандитів, як він сам. Зняти й посадить у ІТК». 17.12.1980 р. це негайно було виконане. Начальник режиму Управи майор Лізунов забрав глобус, щоб я не міг дивитися на Україну.

Того ж 17.12.1980 р. незаконне викинення з праці і не виплати платні за 2,5 місяця я оскаржив прокуророві закладу АМ-244 Івашкевичу А.П.

22-го лютого 1981 р. мене викликав заступник начальника РОУ майор Попов, і я був здивований, що моя закрита скарга прокуророві, яку адміністрація повинна була відправити адресатові протягом 24 годин, розгорнена лежала в нього на столі. Я схопив її в руки, але оперативник лейтенант Колобов силою від мене її відібрав. З цього приводу я написав скаргу 4.3.1981 р. до прокурора Пермської області.

Між тим журналіст «мораліст» газети «Тамбовська правда» Зеленов В. опублікував третю дефамацию під голосною назвою «Перевертень», яку передрукувала газета ЦК КПСС «Соціалістична Індустрія» від 7.1.1981 р., ч. 5. А 27.4.1981 р. до ІТК 1-2 із згаданої газети прибув громадянин, який представився старшим лейтенантом оперативного відділу Управи, але свого прізвища назвати не хотів. Він заявив, що приїхав провести перевірку і розгляд моєї скарги від 4.3.1981 р. Розгляд моєї скарги розпочав від опублікування в ІТК газетної дефамации. Потім зачав мене тероризувати. В присутності керівника загону капітана Боброва Н. В. заявив, що моя скарга прокуророві потягне за собою репресії не тільки для мене, але й для моїх дітей, зняття з мене інвалідності 2-ї групи і влаштування мені «примного життя». При цьому обзивав і лявав мене грубою нецензурщиною. Я не хотів із ним розмовляти і по-

вернувся до своєї камери. В камері я оскаржив «розгляд» довіреної йому моєї скарги знову ж Пермському прокуророві.

30.4.1981 р. мені наказали збиратися в етап ніби на лікування в лікарні. Я звернувся до начальника санчастини лейтенанта Руса, на якій підставі він відправляє мене до лікарні без моєї згоди? Він заявив, що нікуди мене не відправляє і що це якась брудна комбінація. Етапування не відбулося. На травневі свята я проголосив голодівку проти свавілля, і провадив голодівку, хоч на неї ніхто не звертав уваги. Але 6.5.1981 р. мене без будь-якої постанови силою витягли з камери і відправили етапом у Солікамську пересильну в'язницю ІТК 6п, у розпорядження начальника Управи полковника Шнищерева. Начальник ІТК 6п майор Голованов особисто мене обшукав. Забрав усі необхідні мені сердцеві та інші ліки, якими забезпечала мене на дорогу санчастина ІТК 1-2, письмові приладдя та інші речі. Із 30-ї камери 3-го корпусу як тяжко хворого переводять у 1-й корпус у слідчу камеру ч. 1, прозвану «кешенею», ніби як у лікарську камеру. Услід за мною туди ж направляють з ножами двох убивців — криміналіста Малхасяна М. К. із Ленінакана і Фролова А. В. із Рязську під кличками «Аре» і «Славка». Вони 16-го та 17-го травня почали над мною знущатися, як над убивцем червоних патріотів. Змушували проявити спротив їм, як причину до розправи зі мною. Такого привиду я їм не дав. Тоді вони поставили мене під ножі, роздягли, пограбували всі мої речі, продукти, вибили зуби, але зарізати — духу їм не вистачило. Малхасян не виконав завдання. 18.5.1981 р. обсмагував себе кров'ю із розрізаної вени, симулював приступ і його «по зеленій» забрали до лікарні, а Фролова відправили в етап.

У той же час мого перебування під «неявним слідством», як я вже згадував, у газеті «Неделя» ч. 19 або 20 від 15.5.1981 р. надруковано четверту дефамацию «журналіста» Коніна під назвою «Терористи людодлюбці». Власне ці інсинуації та їх розповсюдження адміністрацією поміж «капо» і «вихованців», яких у загальній масі в'язнів не менше 90%, являлися тим репресивним рушієм, що створював нездатну до опису свистопляску, урра-патріотизм та провокували їх на кроваву розправу надо мною.

У ній Конін безпардонною брехнею і наклепом обливає Данила Шумука, мене і замученого нині покійного Василя Стуса. Мене він порівнює до терориста Джона Гінклі. Називає мене дезертиром, добровільно вступившим у тотально-ліквідаційну групу. Був поруч з тими, які вбили двох партизанів групи «Іскра» — Бондаренка і Єршова, та їхнього начальника штабу Артамонова, директора школи Шулера Володимира, представників советської влади

Мельничука, Васьковича і 8 військовополонених. . . У московській лікарні йому видано в 1979 році посвідчення інваліда Великої Вітчизняної війни, по якій йому була нарахована пенсія, яку він повністю одержував, за що і одержав по заслугі. . . »

В усій цій Конінській «словесності» лише один факт достовірний, але і той узутий, висловлюючись образно, у лапті, а власне те, що Московська ВТЕК мені видала справку 123 ч. 018442 від 7.10. до 30.1.1979 р. про те, що я довічний каліка 2-ї групи по загальних захворюваннях, а вона аж ніяк не подібна на «Посвідчення інваліда вітчизняної війни». А вся решта — трепологія.

В кінці травня 1981 р. до мене підкинули провокатора, ніби по слідству у справі «Лимана», злочинця Ямашкіна А. В. із м. Подільська, з метою інспірування нової політичної справи. Переводять нас у сусідню камеру — одиночку ч. 2. Його забезпечують матрацом і подушкою. Спочатку він «гаданням» детально інформує мене про всі мої колишні обвинувачення. Але з часом відреконував себе працівником 1-го відділу. Радив мене признатися в убивстві советських громадян: Єршова, Попова, Христофорова та ін. Дати йому розписку за те, що я після відбуття терміну вступлю в його групу і буду вбивати слідчих і прокурорів за списком, який він уже заготовив. Після цього (по секреті) повідомив, що за здобуття таких відомостей начальство йому обіцяло відправити поза «Усольлаг», бо в ньому він уже ніби по лезу ножа ходить. Мені радив по-доброму признатися і не змушувати його на застосування фізичного впливу, бо я знаходжуся під сліством і мені віри немає і не буде, а його слово — закон. Від нього мене ніхто не переведе до іншої камери тому, що я знаходжуся у розпорядженні начальства Управи, а пересильня тільки виконує їхні вказівки. Признався мені, що на пересилці його кум лейтенант Нагорнов постійно постачає йому чай і куриво.

Ямошкін протягом 3-х місяців «старано» допитував мене, бив, ламав ребра, вибивав зуби. Я терпів. Інспіратори уважали, що я не витримаю знущання Ямашкіна і прикінчу його вночі як спати-ме, і таким чином одним ударом заб'ють двох зайців. Але коли Ямашкін почав змушувати мене до мужоложства, я з прогулькового дворики до камери не повернувся і просив тримати мене одного. Наглядач напустив на мене Ямашкіна і той почав мене немилосердно бити. Потім, разом із нарядчиком Чередніченком Віталієм, затягли мене назад до камери на дальше мучення.

27.7.1981 р. нарядчик сказав мені, що я є під слідством, але постанови чи обвинувачення, не дивлючись на мої постійні прохання, мені ніхто не пред'явив.

Того ж місяця червня дефамация Каніна транслювалася по Все-

союзному радіо, що підтягнуло розправу наді мною. Ямошкін продовжував знущання. Але, коли він силою намагався мене звалтувати, я зчинив галас, а разом зі мною і в'язні сусідніх камер, що «Насідка діда убиває». Тільки тоді прибіг «кум» Нагорнов і вилаяв Ямошкіна за те, що він зіпсув йому усю затію і за це відповідатиме.

Тільки тоді перевели мене до 3-го корпусу у 25 камеру, де трималися «чорти»-штрафники, заховані від помсти в'язнів.

Протягом більше чотирьох місяців мене тримали на пересилці під «непроголошеним слідством», на якому засудженого за законом мають тримати не більше 10 днів. Мене тримали без, будь-якої постанови чи обвинувачення у пекельних умовах.

Я подав заяви і скарги: начальникові ІТК-6, майорові Голованову від 25.6.; 3.6.; 21.7.; 6.8.1981 р. Начальникові санітарної частини капітанові Бондареву Л. Т. з приводу відсутності елементарної медичної допомоги та ліків від 27.5. і 11.6.1981 р. Прокуророві закладу НМ-244 і генеральному прокуророві СССР від 7.8.1981 р. Вісім дозволених листів дружині, дітям і родичам. Проте «кум» лейтенант Нагорнов ані одного із них не відправив, і я ніякої відповіді не отримав. Так само не одержав жодних ліків для серця і гіпертонії. Забрані від мене дефіцитні медикаменти і прислані мені дружиною були викрадені. Необхідні ліки мені передавали свідомо криміналісти. Розправою над мною і «непроголошеним розслідуванням» керував оперативник лейтенант Нагорнов. Він щотижня підходив до одиночки, відкривав «кормушку», передавав $\frac{1}{8}$ пачки чаю і цигарок, і при цьому питав: «Живий і ще гестаповець і коли подохне?». На мої прохання тримати мене одного, перевести у загальну камеру або пред'явити мені постанову на утримання під слідством він не відповідав.

20.8.1981 р. в камері 25 нарядчик зачитав мені відповідь на мою скаргу 17.12.1980 р. прокурора закладу АМ-244 юриста 1-го рангу А. П. Івашкевича від 30.7.1981 р., без вихідного числа, і на скаргу від 4.3.1981 р. з приводу зняття мене з праці і невиплати платні: «Скарга Чуйка Б. М. на утримання в ІТК 1-2 підтвердження не мала».

При відправленні мене етапом 9.8.1981 р. назад до ІТК 1-2 оперативник лейтенант Нагорнов заявив мені, що начальник 1-го відділу Соколов сказав, що «я виявився розумнішим за них усіх у купі взятих».

У «кривавому симі» в ІТК 1-2 я був знов поселений у 28 камеру. Новий оперативник ІТК майор Маяковський і лейтенант Колобов, під впливом газетних дефамаций і трансляцій всесоюзного радіо продовжували терор і репресії. Підсиляли до мене провокаторів-

я'язнів Бороніна Н. С. і Петрухіна Н. Г., котрі змушували мене писати антисоветські листівки. Вони постачали мені папір і конверти від «кума», а я писав на них скарги на свавілля, а вони їх, як написані мною листівки, доручали «кумові». Мої листи адвокатів і скарги по справі адресатам не відправляли. А скаргу рекомендованим листом на адресу 26 з'їзду КПСС замполіт майор Жульков відібрав з приводу надіслання «не за належністю».

12.12.1981 р. майор Маяковський впровадив у 38 камеру злочинця Фокіна Г. І. із Ярославля з метою продемонструвати патріотичні почуття і забити «антисоветчика убивцю Чуйка». Для цього увечері передав йому 3 флакони перфумів, а ранком прийшов з обшуком і забрав їх. Таким чином створив зачіпку для покарання мене, як присутнього при обшуку. Фокін страшенно мене побив «як кумовського працівника» і 16.12.1981 р. мене поклали до лікарні. Фактичні провокатори й убивці вибили мені семеро зубів і поломили три ребра.

20.1.1982 р., після виписання з лікарні мене впровадили у ПКТ ч. 15, де утримувались порушники режиму, педераста і психічні хворі. Там мене тримали до 27.7.1982 р., а тоді знову перевели до 38 камери, а звідти у блощичник і К-37, де я кожної ночі знищував 50-60 блощиць і кров'ю малював на стіні мапу світу, відбиваючись від нових провокацій.

А в той час «месники суспільства» продовжували свою брудну справу. В газеті «Комсомольська правда» від 9.2.1983 р., ч. 23, з'явилася нова дифамація «співрозмовника» А. Лісова під назвою «Заплечних дел консультанты пришились ко двору Международной Амнести», яка в ІТК 1-2 знову підняла хвилю терору і репресій на вищий рівень. У словесній трепології Лісова тільки два речення відповідають правді, а власне те, що «за всю історію на Західньо-українських землях не було більше страшнішої пори, яка прийшла разом із окупацією»... і те... «Хто платить, той і замовляє музику...» Уся решта трепології — це повторення вигаданих безпідставних версій, які доказують моему народові, що я всього-навсього вибрана безвинна жертва свавілля, методологічних засад вічно голодної і ненаситної пропаганди, об'єкт нинависті, виставлений для «натовпу», збудження вже дуже стомленої активності та урра-патріотизму.

Я не буду зупинятися на грубій і наочній для кожного смертного дезінформації, фальсифікації і грубої п'яти-поверхової брехні А. Лісова і йому подібних «журналістів». Лісов цілеспрямовано виконує замовлену йому музику. Він навіть не помічає, що його пропагандивні гами звучать наскрізь фальшиво, не маючи нічого спільного з інспірованими нотами вердиктів. Цим самим він довів,

що в музикантів-виконавців за душею немає нічого святого. Для них не існують ні ленінські принципи, ні советські, ні людські, ані навіть записані закони. Але, все ж таки, що ж так схвилювало і довело до білої гарячки виконавця? Правда! Свята правда — не в брову, а в око. Ось вона: «А тепер уявіть, що злочинця, убивцю Чуйка називають «борцем за волю», «проборником прав людини», «в'язнем сумління, страждаючим за свої переконання». Хто називає? Пани із цієї самої «Міжнародної Амнестії».

Коли обвинувачувачам істина представляється непристойною і небажаною, вони проголошують її недійсною або фальсифікують її зміст, і використовують засобом для своєї аморальної, злочинної мети. Даремні ваші намагання А. Лісов і компанія! Істини брехнею як сонця не заслонити, і людську свідомість отрутою брехні і наклепу не знищити. Святе і ясне залишиться чистим, невігластво і боягузство — підлістю і брудом.

1979 року на моїй батьківщині в Івано-Франківській обласній газеті «Прикарпатська правда» друкувалися на цю тему інсинуації «журналіста Панченка». У тій же газеті 1963 року у числах від 14, 16, 17, 19 березня друкувалося оповідання про чекістів під назвою «Справа з архіву» того ж самого копіювальника, що і 1972 року, ОУНівських архівних документів під назвою «Імена їх відомі» М. Легеди. Із цього твору я дізнався хто є хто? Під призвищем українця «Панченко» приховувався старий мій знайомий слідчий Долгих, а під призвищем «Петренко» слідчий Гончаров. Перевернулись у «чистосердних українців» за приказкою: «не біда як звав, щоби тільки дав».

У цьому творі, як і в «остаточному обвинуваченні» помічника прокурора Грабова по «пенсійній справі» я вже обвиняюся не комендантом боївки невідомої округи, а «на підставі справи якогось то Гути — бандитським верховодом», котрий у свій час оперував у Галицькому районі, за протоколом від листопада 1949 року: «Чуйко Богдан (кличка «Богдан»), комендант обласної боївки СБ. Ходив у військовій німецькій уніформі...» Безумовно, що підтвердженням цього маячіння було посилення на анонімовий лист названого «Документом Валаса», (див. 1948 р.).

(Продовження буде)

Присвяти

Ст. РАДІОН

ДОКТОРОВІ МОВЧАНОВІ СПОВНИЛОСЬ 75 РОКІВ

(Доктор медицини, дипломований журналіст, письменник, критик)

Ми маємо сотки лікарів у діаспорі. Десятки з-поміж них є також талановитими працівниками пера на нивах літератури, публіцистики й науки. Взяти для прикладу хоч би докторів медицини Степана Зошука, Михайла Качалубу, Романа Осінчука, Павла Пундія.

Але д-р Юліян Мовчан має феноменальний талант. Він не тільки успішний доктор медицини, але талановитий публіцист, літературний критик, письменник і науковець.

Юліян Мовчан народився 19.2.1913 р. у с. Зороків, Черняхівського району на Житомирщині. Під час дикунського винищування большевицькою Москвою заможного селянства в Україні, щоб не бути депортованим з родиною на Сибір, утік 1930 р. до Харкова. Там самотужки почав пробиватися, як син куркуля, крізь тяжке підсовєтське життя у руйнованій колективізацією Україні.

Спершу вдалося йому влаштуватися на працю робітником на фабриці «Червона нитка». Потім як здібний інтелігентний юнак перейшов на працю у лябораторії, відтак став секретарем фабрики. А від 1932 року почав, побіч денної праці, студіювати журналізм на вечірньому курсі в Харківському інституті журналістики. Курс з успіхом закінчив у 1935 році, одержавши диплом.

Як НКВД розвідалось, що він син куркуля, зразу звільнили з праці в фабриці. Потім то працював, то був знову звільнюваний в різних харківських видавництвах через куркульське походження, тому рішив взятися за вивчення іншої професії. Бо журналістом у підмосковських окупаційних умовах нема вигляду на прожиття. Отже, знедолений Юліян Мовчан почав студіювати медицину в Психоневрологічному факультеті Другого харківського медичного інституту.

По закінченні з успіхом чотирьохлітнього курсу, Мовчана послали на двомісячну практику до львівських медичних клінік.

Вибух німецько-советської війни 22.6.1941 р., по приїзді його до Львова, змінив навіки життя Юліана Мовчана. Він лишився у Львові кінчати студії медицини, яку закінчив у 1943 р. у Львівському медичному інституті й почав працювати лікарем спочатку в львівських шпиталях під керівництвом славного проф. д-ра Панчишина, а потім у шпиталях Тернополя, Сколя та Нового Самбора.

Як дикунсько-московська навала почала наближатися назад на Західно-українські землі, д-р Юліан Мовчан подався разом з тисячами втікачів на Захід. Під час скитань на Захід, д-р Ю. Мовчан працював лікарем спершу в Братиславі на Словаччині. З наближенням фронту, він переїхав лікувати в м. Мельк в Австрії. У 1945 р. прибув до Мюнхену, ставши там на працю таборовим лікарем у Ляймі. А в березні 1949 р. прибув в Америку.

В роках 1949–1952 д-р Ю. Мовчан працював у шпиталях Сакаукус, Алекси Брадерс, Св. Єлизабет, Нью-Джерсі. В грудні 1952 р. нострифікував лікарський диплом. Після того переселився до стејту Огайо. Там деякий час працював в Індустріальній клініці м. Клівленду. Відтак перейшов на власну практику в м. Малінта та Оквуд. А від 1960 р., до часу переходу на пенсійний спочинок — у м. Македонія.

Побіч лікарської практики, д-р Ю. Мовчан був діяльним також у медичних організаціях. 1957 р. був віцепрезидентом Відділу Здоров'я Павлівського району в Огайо. Він, разом з працею між елітою стејту, ніс і ім'я України як окремого краю, що бореться за своє визволення з-під окупації Росією. В 1964 р. Медичне Т-во Сумітського відділу нагородило д-ра Мовчана Почесною Грамотою за взірцеву професійну працю і моральну поставу та особисті досягнення у лікуванні хворих. У 1983 р. Українське Лікарське Т-во Північної Америки (УЛТПА) нагородило його особливою Почесною Грамотою як заслуженого українського лікаря та талановитого письменника.

Д-р Юліан Мовчан є членом Медичної Асоціації Стејту Огайо, Медичного Т-ва Сумітського передмістя Огайо, УЛТПА, Об'єднання Українських Письменників «Слово» та членом Італійської Академії.

Він 14-літнім юнаком дебютував дописом у 1927 р. в обласній газеті «Радянська Волинь» під псевдонімом С. Мурашка. В 1935 р. надрукував у «Харківському Паравознику» оповідання «Випадок». У 1939 р. у збірнику «Старт» — три оповідання: «Світанок», «Скарб» та «Несподіване». В 1943 р. у журналі «Дорога» опов. «Поцілунок». У 1952 р. у «Гомоні України» опов. «Іспит Івана Бовкуди». В 1953 р. у «Лисі Микита» — гуморески: «Як я попав до психіатричної лікарні» та «Оселедець і панна Стефця».

Д-р Ю. Мовчан є надзвичайно плодovitим на ниві публіцистики. Він у роках 1946-1986 опублікував, як свідчить його нотатник, 1575 статей на суспільні, медичні, мовні, літературні та політичні теми в українській і англ. пресі. Не всі вони збереглися в архіві автора.

За даними в збірнику Біо-бібліографічного довідника д-ра Павла Пундія п. з. «Визначні українські лікарі Західньої України й діаспори», Чикаго, 1987, є 154 назви статей, репортажів і розвідок на медичні теми українською мовою, 39 статей на медичні теми англ. мовою, 266 статей, репортажів, розвідок і рецензій на загальні теми й про книжки українською мовою, 94 статей на загальні теми англ. мовою. А на понад тисячу статей копії машинописів не збереглися.

Побіч такого великого числа цінної публіцистики, д-р Ю. Мовчан видав у різних видавництвах 6 книжок: «Як лікувати себе та інших в наглих випадках», Мюнхен, 1946; «Що варто б знати», Торонто, 1966; «Записки лікаря», Буенос-Айрес, 1970; «Незабутне і непростене», Нью-Йорк, 1982; «Мої подорожі довкола світу», Нью-Йорк, 1985; «Антисемітизм. Яка причина тому? Які коріння того? Як тому запобігати», 1984. На які досі появилось 22 рецензії таких авторів: Теодора Мацькоова, Михайла Бабія, Л. Богоявленського, Степана Радіона, Анни Ключко-Франко, СОК, Віталія Ліхтера, Юрія Степового, О. Куленка, Романа Кухаря, Анатолія Юриняка, Оксани Керч, Михайла Качалуби, Максима Бойка, Гр. Домашівця та ін.

Здається, що нема в українській діаспорі діяча на духовій ниві, щоб, побіч професійної праці, був таким популярним між англословними видавництвами енциклопедичних довідників, як д-р Юліян Мовчан. Про нього ми бачимо не трьох-чотирьохрядкові згадки, а сторінкові, або півсторінкові біо-бібліографічні гасла в 24-ох енциклопедіях-довідниках. І в кожному з них побіч професійних і публіцистичних досягнень як українського політичного емігранта гордо дзвенить край походження, не Рашія чи СРСР, а Україна. Д-р Мовчан зі своєю популярністю популяризує і ім'я України. Зарізьблюючи ім'я України в свідомості соток тисяч західних і азійсько-африканських інтелектуалів.

З уваги на місце в журналі наводимо тільки деякі енциклопедичні довідники: «Мен оф Ечівмент», 1974; «Інтернешенел Гу із Гу оф Інтелектуелс», 1982; «Файф Таузенд Персоналітіс ін де Ворлд», 1986.

Кожна людина пера є з даром більшого або меншого таланту. А наш Ювілят д-р Ю. Мовчан має феноменальний талант. Усі його плоди пером читаються з цікавістю, неodrиваючись.

Перечитуючи бібліографію творів Юліана Мовчана, бачимо величезну розмаїтість, широкий діапазон тематики. Нема, здається, важливої справи, щоб автор не порушив у такій або іншій статті. Бібліографія його творчості — це енциклопедія медичних і гуманістичних знань.

У рік Ювілею 75-ліття трудолюбного життя і 60-ліття літературно-публіцистичної творчості бажаємо Юліанові Григоровичу Мовчанові ще довгих літ життя у доброму здоров'ї для далі невтомної праці на ниві української духової культури.

Література:

1. Д-р Павло Пундій, упорядник. «Д-р Юліан Мовчан, лікар і журналіст, критик і письменник». (В-во) Український Медичний Архів — Українське Лікарське Т-во Північної Америки УЛТПА, Чикаго, 1983, 173 стор.

2. Д-р Павло Пундій, Д-р Максим Бойко, упорядники. «Визначні українські лікарі Західньої України і діаспори», Біо-бібліографічний довідник. Видання Медичного Архіву Українського Лікарського Т-ва Північної Америки. Наукове Товариство ім Шевченка США, Хемічно-біологічно-медична Секція, Чикаго, Ілліной, 1987, стор. 162-195.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АВН!

Рецензії, огляди, критика

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

МОВНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Моя стаття «Що передамо нащадкам?», опублікована у «Визвольному Шляху» ч. 10 за 1986 рік, де я між іншим боронив право української мови на користування варіантами слів, натрапила на заперечення з боку мовника Петра Одарченка. Свої заперечення мій опонент оприлюднив в «Українських вістях» ч. 40 за 1987 рік. Заперечення опонента стосуються головним чином до слова *на́рід*. На жаль, заперечення П. Одарченка не можна назвати належно вмотивованими.

Обстоючи право на існування лише слова *на́рбд*, П. Одарченко твердить, що у «Правописному словнику» Г. Голоскевича та в «Словнику» Б. Грінченка «вживається слово *на́рбд*» і не згадує, що в обох словниках так само зареєстровано і слово *на́рід*. Така «неточність» у посиланні на джерела навряд чи може сприяти розв'язанню мовних проблем.

Для того, щоб мовні проблеми проаналізувати «з усіх боків», треба щоб посилання на джерела були вичерпні. Мій же опонент зараховує Г. Голоскевича й Б. Грінченка до прихильників слова *на́рбд*, і не зазначає, що в обох словниках рівнобіжно зареєстровано й слова *на́рід*.

Згадана стаття хибує й на інші «недопрацювання». Цитуючи цілу низку класиків, автор не зазначає, з яких видань він наводить цитати. Відомо ж, що в советських виданнях після 1932 р. цілий ряд слів, в тому числі й слово *на́рід*, як і літера *г*, опинилися поза законом. Видаючи класиків, советські редактори виправляли мову відповідно до окупаційного правопису. Так, у творах І. Нечуя-Левицького слова *углédити*, *доглédити* повиправлявано на *углядіти*, *доглядіти*, що є прямим каліченням української мови. Зроблено там й інші виправлення. Отже, наводячи цитати, П. Одарченко мав би навести рік та місце видань, звідки їх узято.

Щодо цитат з українських сучасних письменників, то ці посилання ще менш переконливі, бо жодне советське видання не допустило б слова *на́рід*, і жоден підсоветський автор не наважився б ігнорувати офіційний правопис. Посиланнями на советські видання можна так само заперечити існування в нашій мові літери *г*. У цих виданнях її немає.

Твердження автора, що слово *на́рід* має польський наголос ще більш невмотивоване. А як тоді назвати наголос у таких українських іменниках, утворених від дієслів з приростком, як *на́мір*, *на́клеп*, *на́пис*, *на́прям*, *на́стил*, *на́тязь*, *на́стрій*, *на́хил* тощо? Очевидно, що приписування слову *на́рід* польського наголосу є наслідок обмеженого мовознавчого мислен-

ня. Якщо серйозно й ґрунтовно прослідкувати українські наголоси, то можна побачити, що більшість українських іменників, утворених від дієслів з приростками, мають наголос на приростку. Наприклад: *дослід, допит, допис; пошук, поїзд, дочерк; задум, захід, заклик; провід, прогин, проділ(ь); розгляд, розмат, розстріл; підступ, підмет, підпуск*. Наголос на другому складі у таких словах здебільше мають запозичені з російської мови іменники, хоч можливі й українські словотвори з наголосом на основі, наприклад, «загін». Отже, спроба дискваліфікувати живий і потрібний у нашій мові варіант *на́рід* іде всупереч і здоровому глуздові, і потребі мати в нагій словесній палітрі усі барви, усі відтінки, усі нюанси. Звичайно, що прихильникам єдиноможливих словесних форм, взорованих на передовицях окупаційних газет, важко зрозуміти потребу в мові живого слова, потребу вільного розвитку й збагачення її без мовних поліцаїв та мовного кримінального кодексу. А ця потреба якраз і вимагає від нас дбайливого ставлення до нашого мовного багатства.

Окремо варто спинитися на термінології, як автора, так і інших авторів. На мою думку, для того, хто дбає про соборний український правопис, соборну українську лексику і взагалі про соборність українського народу, вживання терміну «галицький діалект» просто недопустиме. Цей термін дискримінаційний, термін «старшобратній». Не дивно, що цей термін культивовано в окупованій Україні, де робиться усе, щоб «розділяти й панувати». Мені здається, що більш відповідним у соборній українській громаді мав би бути термін «галицький варіант української мови».

Відомо, що серед наддніпрянців широко поширено погляд, що так звані «галицизми» псують добру українську мову. Інакше як забобонністю такий погляд не можна пояснити, бо, ніде правди діти, у галицькому варіанті багатенько польонізмів, досить і русизмів, але там є шира українська лексика, яка має стати, а подекуди вже стала, надбанням соборної української мови. Наведу тут кілька прикладів. Що поганого з точки зору українського мовлення можна додати у таких словах, як *довкілля, дошкілля, летовище, доставець* (невже рекомендований в УССР *доставщик* кращий?), *відборець* (невже *одержувач* краще?), *вишкіл, вишкільний, вишкільник* (невже *виучка, виученик* кращі?), *поборювати, здвиг* (масове скупчення), *сисальце* (в УССР дозволено лише російське *щупальце*), *причмелений* (вживає Л. Костенко)? Усі наведені слова належать до галицької лексики, і всі, за винятком *відборця*, запозиченого з польської мови, українські новотвори, утворені згідно з нормами нашого мовлення. Зберіг галицький варіант і деякі народні назви людського організму та людських хвороб. Чому ми маємо відкидати народно назву *пульсу* — *б'ючка*? А з цього слова походять прекрасні похідні форми *б'ючувати* й *б'ючий*. Невже вираз «б'ючий ритм життя» гірший від виразу «пульсуючий ритм життя»? Через відсутність у Галичині мовних поліцаїв, які стримували розвиток мови в УССР, галичани мали більше можливостей до розвитку українських новотворів, створених відповідно до законів української мови. І те, що створене за цими законами, належить усім українцям. Наведу тут ще кілька народніх зворотів та вдалий мовних конструкцій, наявних у мові західного варіанту: *могутне враження* (ліпше від *приголомшуючого враження*), *добігати кінця* (виразові

пощастило — сподобився потрапити в окупаційні словники), *ити на сто вітрів, виводити на ширші води, боліти душею*.

Галицький варіант української мови подекуди зберіг риси української мови, які на Наддніпрянщині під впливом русифікації зникли. Сюди належить, наприклад, справді українська вимова слів *єпископ, єпархія* та інших, які на Сході, завдяки насадженню московської ієрархії у Церкві, стали звучати *єпископ, єпархія*, хоч у народі ці слова звучать, як і колись. Цю вимову зберіг саме галицький варіант.

Ціла низка так званих галицизмів є прекрасними варіантами до канонізованих у літературній мові форм. Варіантне багатство української мови це одна з її позитивних ознак. Варто нагадати, що наявність французько-германсько-латинських варіантів у англійщині розширило мовні обрії англійської мови, давши англійським письменникам могутню словесну палітру. Галицькі слова цілком мирно можуть співіснувати в нашій мові, де співіснують такі слова, як *гласність, дайош, богослужіння, про-раб, політрук, прямий провід, інжир, землероб, ізюм, взвод, взводний, рота, ротний*, запозичені з російської мови. Список цих слів можна продовжити до без кінця, бо «взаємозбагачення мов і культур» в окупованій Україні йде по лінії русифікації.

Мовні проблеми це ще одне яблуко незгоди серед українства. І тому, розв'язуючи ці проблеми, треба бути тактовнішим і гнучкішим, не допускаючи дискримінації одного мовного середовища іншим.

Прагнення мого опонента до «єдинослів'я» і небажання його збагачувати українську мову наявними в ній варіантами є, якоюсь мірою, виявом тоталітаризму, прищеплюваного нам советськими «єдиними» нормами мислення, мовлення та поведінки.

А ми ж усі вороги тоталітаризму!

Леонід ПОЛТАВА

ПАМ'ЯТІ ПОЕТА ЗАЛІЗНИХ СТРОФ

До 20-річчя смерті Євгена Маланюка

*«Мій ярий крик, мій біль тужавий,
Випалюючи ржу і гріз,
Ввійде у складники держави,
Як криця й камінь слів моїх»...*

У цих високої напруги рядках — увесь Євген Маланюк. Його життєвий шлях: із степів Херсонщини до реальної школи в Єлисаветграді і Політехніки в Петербурзі, Військової школи в Києві в часі Першої світової війни, війська УНР, зокрема штабу В. Тютюнника, якого згодом оспівав у поемі; через табір інтернованих українських воєнків у Каліні в 1920-22 рр., де друкувався в журналі «Веселка», і Подебради в ЧСР, звідки з ди-

пломом інженера виїхав у Варшаву; часто бував у Львові на зустрічах з д-ром Дмитром Донцовом, як співробітник «Літературно-Наукового Вісника» і згодом «Вісника» (це Видавництво опублікувало одну із найсильніших поетичних збірок Є. Маланюка «Земна Мадонна»); місто старовинних рузаріїв Регензбург з викладами математики в українській гімназії ДіПі і, врешті, Нью-Йорк, де йому пропонували працю на ліфті і де він заробляв на життя таки як інженер-кресляр.

Його творчість — це 12 збірок високого стилю і духу поезій, напоєних болем, тугою, прокляттями степу — і постійною вірою у незнищенність нашого, і досі такого недосконалого, народу: від «Стилета і стилоса» 1925 р. в Чехо-Словаччині, «Гербарію» у 1926 р. в Гамбурзі, «Землі й заліза» 1930 р. в Парижі, до львівських видань «Земна Мадонна», «Перстень Полікрата» і «Вибраних поезій» у 1930-43 роках, через закордонні публікації збірок «Влада», «П'ята симфонія», «Поезії в одному томі», «Остання весна», «Серпень» — всі в Америці до останнього, заключного акорду, збірки «Перстень і посох», надрукованої 1972 року в Мюнхені.

Збільшувались роки, знання, досвід — і в Маланюкові наростало внутрішнє змагання між ерудитом-поетом і есеїстом-публіцистом. Головно заходами ООЧСУ були опубліковані в Америці в 1954-1966 роках його першорядні розвідки і есеї, які будуть студіювати в інститутах і університетах вільної України: «Нариси з історії нашої культури», «До проблеми большевизму», «Малоросійство», «Ілюстріссімус Домінус Мазепа», проникливий в суть нашої історії і національно-визвольних змагань двотомник «Книга спостережень» (1962-1966 рр.). Окремо в 1959 р. вийшла невелика розміром праця Маланюка-мислителя «Малоросійство» (видання «Вісника» ООЧСУ в Нью-Йорку), де він тавро нашої нації, малоросійство — у протиставленні цілеспрямованому гетьманові-державникові І. Мазепі — ось так характеризує: «Імлисто-хитке, зрадливо-безформенне, невіразно-обоюдне і часом просто юдине». . . І радить нам та майбутнім поколінням українців: «Напружене *творення душової Суверенности* (підкреслення Є. Маланюка) — ось рецепт, що був, є і буде найбільш трудний, але й найбільш істотний і всеобіймаючий». Цей рецепт, вчить поет-мислитель — виключає імітування, ставання у фальшиву патріотичну позу та всяке «погрожування пальцем у чоботі».

Безглуздо називаний советською пресою «фашистівським поетом», Євген Маланюк насправді боровся проти ідеології ненависництва, людоненависництва, фашизму і комунізму, що його перехопила російська імперія задля свого самооправдання і рятунку штучних кордонів концтабору під назвою ССРСР.

Поет-інтелектуаліст вимагає високої напруги і знань від читача. Тому твори Маланюка не знаходили великого відгуку серед маси імовірних читачів українського поетичного слова, але одиниці і десятки одиниць знали його велич, проникливість і силу залізних слів і розпаленого до червоного болю.

Цей великого росту, міцний мужчина, сприймаючи світ і події чутливо й загострено, не раз захитувався у відносинах з людьми, не лише від перебоїв серця (від чого й загинув у самотній малій кімнаті на Флашінгу

в Нью-Йорку). Складний до самозаперечень, увесь наскрізь не лише поетичний, а й політичний, він, наприклад, ще в 1930-х роках, дружив (і ніколи не розійшовся) з видатним ідеологом українського націоналізму д-ром Д. Донцовом — і одночасно (за свідченням М. Гікавого) у добу Бандери вбачав у полк. А. Мельникові «доброго командира» (зустрічі і розмови з ним мали місце в пансіоні «Стахова Воля» в Гребеневі, Галичина). Коли Є. Маланюк виїздив із «Стахової Волі», то група націоналістів вийшла на перон його проводжати. П-ву Маланюкам занесли квіти у вагон. На пероні було повно польської поліції. Потяг рушив і українці вигукнули «Слава!» — та у вікні вагону показалась тільки дружина поета. Майже кожну «круглу» річницю життя Д. Донцова відзначував Є. Маланюк у статтях, книжках чи промовах (у 70, 75 і 80-ліття) — але коли в 1956-му році його запросили на Конгрес — маніфестацію працівників української культури Півн. Америки, у червні в Торонті (там постав АДУК), — відмовився, сказавши дослівно: «Я політикою не займаюся», хоча йшлося про оборону тієї мови, культури і самого життя народу, в ім'я якого і для якого працював усе життя. А потім — радо допомагав АДУК порадами. Навіть в особистому житті траплялися такі несподівані зриви. Скоро по війні у Регензбурзі популярно звані бандерівці все підготували і запропонували Є. Маланюкові таємно перевести через чеський кордон на цей бік його дружину-чешку і сина. Була згода, але на умовлене місце він не з'явився і задум пропав. Авторів цих рядків поет пояснив, що боявся, як і за що він утримуватиме родину. Дійсно, тоді ще був період ДіПі, включно з примусовими вивозами «на родину». Але інші проживали через кордон до свободи і в ті важкі часи. А під кінець життя на самоті, серед дуже нечисленних друзів, Євген Маланюк — вражений і ображений за долю видатного діяча ОУН проф. Івана Вовчука, позбавлений відповідної уваги свого середовища, середовища Квадриги «Вісника», — хилився до співпраці з «Сучасністю», не раз ідеологічно туманною в ті часи, з пропагуванням псевдопоетів, словесних еквілібристів і безгрунтян, які, крім української мови, нічого українського за душею не мали. У ранній поезії «А син питає» Маланюк сам стверджував: «А серце бідне ось крикхе, як мак, а нерви чулі й чуйні»...

Та це були людські хитання. Свого часу навіть геній Шевченко вигукнув: «Погинеш, згинеш, Україно, не стане й сліду на землі!» І навіть Шевченко писав свою «Слепу» російською мовою... Людські хитання прикрі, але їх можна зрозуміти, хоч і не завжди вибачити.

Коли ж розглядати всю творчість Євгена Маланюка, то побачимо, що там не було хитань, можливих і частково зрозумілих у людини, вирваної змолоду обставинами з рідного ґрунту. А повільний перехід Маланюка від поезії до есеїв — оправданий, та від цього він, як автор-ерудит, тільки виграв, властиво виграла ми всі, його друзі й читачі, виграла й майбутня вільна Україна.

Так він і житиме в знаннях і пам'яті сучасних і майбутніх поколінь, як видатний поет-націоналіст-людинолюб, і як проникливий есеїст-історик, про якого знаємо, як про Імператора залізних стріф.

Дуже мало зроблено для утривання його пам'яті. Чи збережені його особисті речі? Де його рукописи, світлини, документи?

До 15-річчя смерті вийшла збірка «Євген Маланюк», упорядкована дбайливою Оксаною Керч. АДУК має невелику збірку прозірок «Євген Маланюк», із світлин у різних роках життя поета.

Навіть у цій році, в 20-річчя відходу з земного життя, не бачимо розвідок, статей, не чуємо голосів рештки літературознавців. Здається, дотепер лише в Інституті св. Володимира в Торонті ще на початку цього року відбувся вечір, присвячений пам'яті Маланюка, з доповідями д-р Юлії Войчишин з Оттави і м-р Ореста Павліва з Монреалю. І покищо це все, і вже й кінець першого півріччя цього 1988-го вікопомного року Тисячоліття Християнства.

А це ж він писав, ще в таборі інтернованих вояків у 1921 році, в «Чорній Елладі»:

«... Коли в душу вдарив промінь, —
Хрипка молитва скорчила уста.
І карою гриміли судні громи
Над тайнством всесвітнього Хреста».

І він, хто ніс на собі важкий хрест Батьківщини в ім'я її щастя-волі, сам себе називав «її чорним ротом», чорним від болю і гніву за націю, яка в ХХ віці змагається і все ще не може досягти державного статусу:

«Ні, хай буду чорним ротом чорної,
Виклятої, але — Батьківщини.
Хай неораной, але завжди орной,
Хай в вінку кривавої тернини!»

*Учень і послідовник Євгена Маланюка —
Леонід Полтава*

Євген МАЛАНЮК

А СИН ПИТАЄ

А син питає: як дійти? Де шлях?
І просить рисувати все те саме:
Тополі, хату, соняшні поля,
Вітрик понад вишневими садами

І річку, що як стрічка, чи як спів
Пливе в хвилясту далеч. . . Сину, сину,
Як зясувать, що шлях тобі — помста й гнів,
Що треба йти в незнане до загину.

А серце бідне ось крихке, як мак,
А нерви чулі й чуйні, як бандура...
А все ж лише варяг, лише козак,
Міцний п'ястук, тугая вия тура.

І все ж із серця виллять треба мед
І полум'ям його налить залізним.
Бо тьма, як мур. І чорний вітер дме
На тім шляху до давньої дідизни.

20.9.40

(Із збірки поезій «Влада»)

Д-р Петро ГОЙ

УКРАЇНЕЦЬ — АДЬЮТАНТ І ДОРАДНИК ГАРІБАЛЬДІ

З нагоди 1000-ліття Хрищення України тисячі українських людей від-відають цього літа соняшну Італію, країну Гарібальді. Приїдуть туди і дві студентські студійні групи «Стежками Батьків по Європі, 1988», що їх щорічно організує Фундація УВУ в Америці. Приїдуть також сотні сумівської і пластової молоді.

Пам'ятайте, молоді друзі, що італійська земля znana і близька нам, бо в різні часи і століття з різних причин тут приходили наші славні предки. В Італії ви будете ходити стежками, якими ходили ваші батьки з великим горем у серці під час Другої світової війни (Ріміні). На цих стежках їх сльози, терпіння і туга за покинутою Батьківщиною. Тут стежки засіяні могилами українських патріотів, які, гонені червоним московським окупантом рідної землі, — через країни Європи, Сибір і Середній Схід ішли в бій проти нових брунатних окупантів України, і сотні їх полягли в боях під Монте Кассіно і на інших побоєвищах. Тут перед Другою світовою війною відбувся з'їзд Українських Націоналістів. Тут також перебували наші письменники і музики, як Гоголь, Леся Українка, Бортнянський, Ведель та інші. Тут на переломі століть дві видатні молоді постаті у вашому віці здобули вершини слави: незрівняна солістка Соломія Крушельницька, і повна бажання жити мисткиня Марія Башкірцева. Тут уже в XV столітті на Больонському університеті проводив і вчив відомий наш вчений Юрій Дрогобич (Котермак). Тут ще в сиву давнину ходили посли наших князів і гетьманів, а в часах Визвольних Змагань було наше посольство.

Тут спочивають кості двох наших митрополитів, а від недавна і наш національний велетень Нової України, покровитель «Стежок», Патріарх

Йосиф Сліпий. Учасники «Стежок» мали щастя бути останніми як група на авдієнції перед смертю Патріярха та знову першими побачити Його Тіліні Останки. Сюди перенесений сьогодні осідок Львівської Митрополії з усією її діяльністю і деякими інституціями, що працюють і розвиваються поки настане слушний час, щоб все це перенести знова на Вільну Рідну Землю.

Тут на фронтах боротьби за визволення і об'єднання Італії брав активну участь великий патріот поневоленої України — полковник Андрій Красуський, ад'ютант і дорадник національного героя і батька нової Італії Джузеппе Гарібальді.

Андрій Красуський народився в родині генерала царської армії, який мав великі маєтки в Україні і сина виховав у спеціальних петербурзьких військових школах. Полковник Красуський служив в гузарах, наполегливо студіював історію, вивчав мови: англійську, французьку, німецьку, шведську й італійську. Під час частих подорожей по Європі, він запізнався з визначними людьми того часу — Мацціні, Герцель, Ворцель, та інші. За границею заохався з полькою з України, з якою одружився і вже як підполковник, а згодом як полковник перенісся до гузарського полку, що стояв у Києві і в околицях.

В 1854 році у війні з Туреччиною був ранений, а вернувшись до Києва, розвинув освітню і революційну діяльність серед рідного народу. В тому часі він пізнає тяжке становище українського селянства в московській неволі. Захоплений творчістю Шевченка, він бореться проти Русифікації України, ширить визвольні ідеї і втримує постійні контакти з революційними колами за границею. Для своїх вояків заснував школу і бібліотеку, що піднесло освітній і моральний рівень вояцтва під його команду.

В 1860 році полковник Красуський вступив в ряди армії Гарібальді і в рядах французького легіону брав участь у захопленні Сидилії. При здобуванні Неаполло виступає вже як ад'ютант і дорадник Гарібальді. Красуський — це високо освічена людина із знанням мов Західньої Європи та європейських відносин.

Полковник Красуський повернув у Київ, де знову перебрав команду полку. Був він високо цінений і шанований царем, одержав багато різних військових відзнак. В околицях Києва виникло заворушення. Селяни відмовились платити Москві податки і слати синів у рекрути. Для приборкання і знищення селянських заворушень вислано полк. Красуського.

Замість, як звичайно в таких випадках, стосовання Москвою карних експедицій, масакри і розстрілів — справа набрала зовсім інших розмірів. Тут повний показалася настанова Красуського. Він наказав жовнірам злізти з коней, а сам увійшов в гурт озброєного в коси і вила народу, і своїм лагідним словом, виголошеним по-українському, втихомирив напняття і прийняв їх скарги. Через декілька днів полк заквартирував в цих околицях, і тут почалися гостинні прийняття і фестини. Українське село прийняло Красуського за свого приятеля і опікуна. Приніс він їм не сальви з крісів і жалобу, але обіцянку опіки та приязні. В поворотній дорозі до Києва великі маси народу вітали полковника, вони зійшлися на цю оказію навіть із далеких околиць.

Вістка про такий оборот справи дійшла до Києва. В помешканні Красуських перепроваджено ревізію, під час якої викрили багато відозв і революційних писем, як також і заборонених літературних творів. Коли Красуський відлучився від полку, його арештували, а воєнний суд засудив його на позбавлення прав, деградацію, конфіскату всього майна і 20 літ тяжких робіт в копальнях Сибіру. Красуського публічно прив'язано до стовпа. Кат зломив шаблю над його головою і зірвав офіцерські відзнаки, вдарив і плюнув йому в обличчя. Дітей Красуського відібрали від мами. Жорстоко повелась і покарала полковника Москва тільки за те, що він любив свій народ.

В половині 1863 року Красуський був в Іркутську, де старався допомагати перебуваючим там полякам із Січневого повстання, як рівнож італійцям і французам, взятих до неволі після розбиття відділу полковника Нульо.

В одному з родинних музеїв міста Бергамо в Північній Італії згромаджено багато італійських пам'яток з часів боротьби за визволення і об'єднання Італії в 1815-1870 роках. Там зберігаються також карикатури рисовані Красуським в Іркутську. Переслав їх в Італію француз — сибіряк Андреолі. На одній із карикатур, названій «Музика Італіяна», артист зобразив громадку італійських засланих в кайданах, даючи кожному італійцеві якийсь музичний інструмент.

В Петровську, де працював Красуський в копальні серед каторжників, перебував тоді також «Останній Декабрист», один із провідників «слов'янських братів», Іван Горбачевський, внук запорізького козака. В слідуючій тюрмі в Кадаї було ще кількох українців, що разом з італійцями, французами, поляками і черкесами, в приятельських відношеннях з письменниками Чернишевським і Михайловим, творили правдиву малу родину народів.

Весною 1868 року, після довгої і докладної підготовки, полковник Красуський, будучи добрим різьбарем, забезпечився в різні печатки і документи, в мундир амурських батальйонів (який пошив йому в'язень і приятель Францішек Згурек), і вивчив монгольську мову — втікає до Монголії. Через декілька тижнів в дорозі знайшли його вбитим. З огляду на солідну підготовку до втечі, була це велика і пригноблююча несподіванка для його товаришів недолі.

Так згинув в московській каторзі великий син українського народу, сучасник Шевченка, ад'ютант і співробітник славного Гарібальді і царський офіцер, особа, що братався з рідним народом, і стала його оборонцем і пробудителем, — незламний революціонер, один із найздібніших і найшляхетніших людей минулого століття, як про нього писали його друзі-чужинці, борці за національну правду і справедливість.

Був він всесторонньо талановитий, гарно рисував і різьбив, писав вірші і думи так гарно, що їх авторство звичайно приписували Шевченкові. Був він енергійний, веселий і учинний, повний добрих надій для свого народу, — пригас на вістку про смерть дружини, яка вибралася у слід за ним і померла по дорозі в Томську. Пригнобила його сильно також вістка, що

цар виховує його дітей в московському дусі на яничар рідного народу. Це, мабуть, і причини його втечі, щоб чим змога скоріше вирватися на волю і продовжувати боротьбу.

У своїй батьківщині, Україні, він був мало відомий. Спомини про нього передали нам повстанці-революціонери, французи, італійці і поляки.

Вибираючися знову в мандри цього літа «Стежками Батьків по Європі 1988» пригадуються мені неповторні слова-побажання творчої подорожі, благословення і слова заохоти нашого дорогого Патріярха Йосифа, сказані до учасників «Стежок» дня 26-го липня 1981 року: «Дорогі студенти! Гарне ви вибрали гасло. Ходіть по тих стежках з призадуемою. Належите до великого народу, якого сліди знайдете по цілм світі — сліди повні шляхотних і славних вчинків українського імени, яким наша Батьківщина славиться серед народів. Вчіться одного на тих стежках Ваших Батьків: любови до рідного народу і його минулого та пильно спостерігайте, що по всіх тих слідах Ви побачите в своїх Батьків любов до Бога, до своєї Церкви і до своєї Рідної Землі. Наслідуйте їх у тому. То буде найкращий овоч Вашої шляхотної подорожі».

О. ПИТЛЯР

З НОВИХ ВИДАНЬ

Роман Рахманний — «Україна атомного віку» — том I, стор. 683, редакція й вступна стаття Надії Олійник. Видавництво «Гомін України», 1987.

У нас досі не було ніякого, навіть короткого нарису історії української політичної еміграції 1940-80-их років. Але для вдумливого читача, чи й майбутнього історика цієї доби добрим сурогатом такої власне історії могла б бути недавно видана збірка статей і есеїв Романа Рахманного за час від 1945 до 1986 року. В ній відбиваються немов у дзеркалі зміни обставин, сподівань і поглядів нашої найновішої політичної еміграції на протязі чотирьох десятиок літ.

Роман Рахманний (у приватному житті д-р Роман Олійник) — можливо найвидатніший журналіст нашої нової емігрантської ери. Він і один із «найплодючіших», бо писав майже без перерв від сорокових років і досі, писав у газетах і журналах різних політичних напрямків і різного розміру — у підпільних інформаційних бюлетенях, у фюртському «Часі» в Німеччині, а далі, вже на заморській еміграції — в «Свободі», в «Новому Шляху» й «Українському Голосі», в «Нашій Меті», «Нових Днях» і в австралійській «Вільній Думці». Його статті були вміщені в багатьох чужомовних журналах, він був довголітнім співробітником мюнхенської «Сучасности», але останніми роками друкується майже виключно в органах близьких до Українського Визвольного Фронту. Писання Рахманно-

го, це здебільша не звичайні, нащвидку писані газетні статті, а есеї, глибоко продумані, висловлені блискучим, майже поетичним стилем. Для пересічної читацької маси вони можуть бути не особливо атрактивні, бо в них немає ані газетярської сенсаційності, ані популярної в нас політичної й особистої сварки. Алеж через те, власне, вони мають тривалу, непроминаючу, вартість, коли читаете їх навіть тридцять чи сорок років після їх першого написання, вони не лише зацікавлюють, але й захоплюють вас.

Правда, деякі статті з періоду співпраці з «Сучасністю» в 60-их роках можуть трохи дивувати нереальністю тодішнього авторового довір'я до ілюзорних «реалітетів». Наприклад, коли пишеться про можливості «розвинення 'паперової' української советської державности у справжню суверенну національну українську державу», або про можливість «реальної дружби між українським і російським народом, як існує дружба між Канадою і США» (стор. 228 і 230). Що ці «можливості» були нереальні, про це всі могли переконатися в трохи пізніших роках, за Брежнєвської реакції та ще й тепер, в добу Горбачовської «гласности», коли в Москві начебто «перебудова» йде, а в Україні все по-старому — «на Шіпке всьо спокійно»...

Також трошки оптимістичним здається ствердження, що, мовляв, «російські народні маси... вже звикають дедалі більше і усвідомлюють, що Україна не є кінечна для існування російської великодержави» (стор. 226). Та чи дійсно усвідомлюють? Поговоріть тільки з якимсь емігрантським чи советським москалем, а побачите!

Автор навіть доказує в одній статті, що висувуючи вимогу «усамостійнення всіх народів ССРСР... ми збільшили б... опір росіян, а впарі з цим підірвали б напу власну справу на форумі громадської думки Заходу» (стор. 227). Ледве чи воно дійсно так, бо і «росіяни», і той самий Захід мабуть таки скоріше погодилися б на усамостійнення балтійських країн чи Туркестану, ніж на державну незалежність України.

Оті колишні шукання нових (хоч насправді нереальних) можливостей виходу із сучасної важкої й складної ситуації української справи серед байдужого чи ворожого світу свідчить усе таки про авторове щире бажання самостійно думати, навіть ризикуючи помилкою. А сам факт, що перейшовши досить широку скалку різних політичних шукань, колишній підпільний публіцист повернувся впевнено на позиції Револьюційної ОУН — для нас особливо радісний і цінний.

Зрештою, в кожному періоді публіцистичного писання Рахманного його твори завжди вражали глибокою думкою й журналістичною щирістю. Особливо зворушливий своєю щирістю був «відкритий лист» Рахманного до «літераторів УССР, які прагнуть зберегти собори своїх душ», вміщений у торонтському журналі «Нові Дні» 1966 року (стор. 428-438). На цей лист відповів звичайним советським пашквільним стилем поет Дмитро Павличко на сторінках «Літературної України», доказуючи ще раз, що вести одвертий і щирий «діалог» із підсоветською офіційщиною — ніяк не можливо.

Хоч можна й не погоджуватися з деякими статтями й поглядами Рома-

на Рахманного, вміщеними в цьому сороклітньому збірнику, то мушу признатися, що читати його було для мене особисто справжньою приємністю — тому й рекомендую кожному купити цю гарно оформлену й дбайливо зредаговану книгу, а принаймні прочитати її.

Роман КУХАР

БУТИ ТВЕРДИМИ УКРАЇНЦЯМИ — ДО БОЛЮ ВАЖКО

Спершу щодо уточнення поняття «твердості» в заголовку: тут, очевидно, треба розуміти національну стійкість, безоглядну вірність визвольній ідеї народу, всякчасне змагання за її остаточне здійснення.

У столиці рідного краю вже тільки прилюдний вжиток української мови є приводом до режимних цькувань на україномовців та в обвинуваченні їх у націоналізмі, дарма, що росіянам режим ніде в СРСР націоналізму не закидає за всесоюзний вжиток їхньої мови. А це ж уже шовінізм.

А що ж поза межами батьківщини? Скільки витрати енергії й залізної терпеливості треба мати в поготівлі нашим землякам, аби лиш відстояти свою національність, а про неї всілякі міжнародні невігласи не хочуть чути і, з привичної вигоди, чи з лінивого мислення, приймають її за російську, польську, або одну з тих, що приналежні до займанців земель українського народу. Що українці в себе дома й у цілому світі стоять самітні у своїх змаганнях до волі й у всьому комплексі проблематики недержавної нації, на це й доказів не треба. Колись у передвоєнній Польщі гудили шляхетські можновладці знеправлених українських громадян на їхній же землі отакими свавільними вихватками — «Там, у Києві, своїх прав домагайтесь, тут вам зась до цього!» Домагайтесь — там же таких за грати саджають.

А в українській Пряшівщині, напередодні советської інвазії влітку 1968 року, окреслили як не можна краще свою прикру національну ситуацію наші тамтешні діяльні земляки — Тут нас тільки з бідною терплять, про що й графіти по мурах Пряшева свідчать: «Українці, геть зі Словаччини!» І нікому за нами постояти — звіялись вони — От, — кажуть, — німецька місцева меншина має могутнього протектора в обидвох наших сусідах — Східній і Західній Німеччині. Те ж саме з місцевими мадярами, що свобідно на нашій землі розмовляють по-мадярському, маючи за собою сусідню мадярську державу. А нам у прилюдному житті уста закрили, погано доводиться в неприхильному чужому оточенні українським мовцям, і нікому за наші права обізватись, хоч велика УРСР в сусідстві. І чому ж так воно є? А он чому — про що й один видатний делегат Київського правління Української союзної республіки ось як вимовно озвався, на наші дотичні зажалення: «Ребята, робіть свою роботу, і цього досить. Від нас допомоги не сподійтесь, нам бо нічим вам допомагати». Німці, мадяри й інші програли війну, хоч державности не втратили, а свої на-

ціональності і не думають приховувати, тож їх у себе вдома й у широкому світі далі визнають дійсними факторами міжнародної політики. Куди важча доля склалась українцям, яких за один тільки вжиток рідної мови від віків переслідує московська імперська влада. Вона начебто за інтернаціоналізм, проте без участі неросійських народів у вирішуванні їхньої історичної долі.

Які б позитивні здобутки не були власністю українського народу, вони йдуть здебільшого за рахунок його поневолювачів; українці й досі мусять завжди й усюди стверджувати своє право до самого життя, їм і досі заперечують право на окремішне самостійне буття в «тюрмі народів», а українців у світі й досі беруть не за українців, а за їхніх ворогів, якщо взагалі знають про наше національне існування. Хоч про малу Ггану знають.

І як же тут українцям за таких невідрадних умов бути? Відкривають вони чужинцям незаперечну правду, що їхній предок, князь Ярослав Мудрий, був колись «тестем Європи», так і не дають їм віри — та ж це, мовляв, росіянин був, а не українець. Або ж по всьому світі проголошуємо про наш тисячолітній ювілей християнства, аж ось і росіяни перейняли тогожну тему й уже з голосників усіх країн чуємо в унісон — та ж це Росія прийняла в 988 році християнство (а не Україна)!

І так усе далі йде привичним, застарілим коловоротом, коли бездержавний народ не спроможеться прийти до голосу. То що ж тоді — не тративши сили, спускатись на дно? Самозрозуміло, що ні!

Без уваги на те, що наш народ своїм корінням здоровіший від багатьох народів світу, у фізичному й моральному розумінні, а все ж йому треба ще більш зміцнити туїсть національного хребта дома й екзистенційної видержки за кордонами батьківщини, як і суцільно збагачувати державно-творчі якості свого характеру, аби враз міцним проривом увійти на світову арену й стати незалежним членом у «народів вольних колі».

Покищо ж українцям за кордонами Краю немає іншого виходу, як своєю гідною поставою, в моральному й національному розумінні, тепер і в майбутньому, хоч усоте й тисячне, підтверджувати наявність нашої, окремішньої від займанців, національності і своєї, притаманної українському родові, гуманної місії у світі. Наші земляки в Краю давно вже вийшли поза стадію боротьби за своє національне ім'я й далі твердо й послідовно змагаються за звершення заповітної національної ідеї й до осягнення недалекої вже мети в нерівному бою з безоглядним, словоблудним і жорстоким противником. Тож треба надіятись, що на питання туриста в Україні — чом це у вас усе по-російськи? — більш не почує він сумної, зрезигнованої відповіді — А що зробите?

Тут же й там, суцільно, треба так поступати в житті, аби, згідно з нашим відомим козацьким прислів'ям — не ім'я нас мало славити, а щоб ми власними ділами прославляли й утриваливали самотутню, невідмінну у світі, багату свою невіддану досі якість, українську національність, аж до її майбутнього державно-міжнародного завершення.

Р. К.

З ТАЙНИКІВ ЦЕРКОВНИХ АНАЛІВ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

о. Андрій Ліщинський. *ХРИСТИАНСТВО Й ПАТРІАРХАТИ. Лист і благословення о. А. Ліщинському від Патріярха Йосифа, візерунок Папи й Патріярха, портрет Автора, його вступне слово й зауваги до історії Церкви. Англомовні підсумки, бібліографія. Вінніпег, Канада, 1987, стор. I-XII, 1-176.*

Доступні джерела до церковної історії України кидають іноді яркий жмут світла й на загальну історію нашого народу. Обидві історичні ділянки — церковну й національну, звикли трактувати окремо одну від одної, а насправді вони себе взаємно доповнюють і завершена цілісність студій даного предмету зумовлена належним узглядненням обидвох студійних напрямків. Коли загальна історіографія України вийшла вже далеко за стадію піонерства, і коли в цій науці скристалізувались в окремі дослідні напрямки історичні школи (наприклад, — демократичний характер історичної концепції Грушевського, або точка погляду панівності провідної верстви в історичному процесі народу, згідно з Томашівським), то про церковну історію України сказати того ще не можна. Вона ще й досі у нас наче б тільки в пеленках. Слушно у тридцятих роках писав Степан Томашівський, що в українській мові немає ще історії рідної Церкви, однаково — з католицького чи православного становища. Доля народу, з'ясовує він у своєму «Вступі до історії Церкви в Україні» (Записки ЧСВВ, Жовква, 1932), чие минуле великою мірою становить його ж церковно-релігійне буття, а церковно-політичні питання відіграють далі першорядну роль в сучасному, в майбутньому чимало залежатиме від суспільної розв'язки наших складних церковних питань.

Досліди над історією нашої Церкви не зробили великого поступу і в останніх десятиріччях, коли історик Микола Чубатий стверджував у своєму «Вступі до історії християнства в Русі-Україні» ось що: «Історія християнства, зокрема ж історія Церкви в Україні, як окремий предмет, не має ще й дотепер об'єктивної, критичної студії, дарма, що релігійно-церковне життя українського народу стало життєвою філософією мас нашого народу майже від три тисячі років та відігравало постійно провідну роль в нашому національному житті».

Щоправда, дослідна робота над історією Церкви в Україні ніколи не припинялась, а своєчасно появлялись поважні спроби визначити з перспективи часу її знаменне місце між Сходом і Заходом. Вистачить назвати деякі праці на дану тему, як от «Візантія та Рим у боротьбі за Україну» — Едварда Вінтера (Прага, 1944), «Українська Церква між Сходом і Заходом» — Григора Лужницького (Філадельфія, 1954), «Христона Церква в Україні» — Матвія Стахова-Петра Стерча (Стемфорд, 1985). Проте ці й інші праці є радше підсумками даних про нашу Церкву, ніж критичним

вникненням у джерельні матеріали, що заторкують основи й початкові стадії розвитку нашої Церкви. З уваги на все ж таки незадовільний стан вислідів дослідної праці над першоджерелами визрівання та вrostання в силу нового політично-духовного фактору на Сході Європи нашої, покликаної до особливих завдань у розщепленому релігійному світі Церкви, кожне нове зусилля внести вагомий причинок до тієї важливої теми треба привітати.

Тим то належить теж із признанням відзначити оновлені нещодавно труди одного з наших дослідників церковної історії України над вибором і наświetленням непростудійованих досі джерельних матеріалів до історії нашої Церкви. На нашу думку, вони повинні б деякою мірою причинитись до поживлення студій такої притаманної нашої духовності церковно-національної галузі знання. Дослідник нашої церковної історії, що про нього мова, а саме Всеч. о. Андрій Ліщинський, обрав собі чітку методу у своїй студійній програмі. Прикметними позначками його методи є в першу чергу встановленні історичних осіб, місць, часу, а тоді задокументування діяльності історичних факторів на тлі доби і виведення з того відповідних висновків, чи вислідів дії. Надто, о. Ліщинський узяв собі за провід у своїй дослідній праці принцип відзначування як позитивних, так і негативних елементів окремих викривальних феноменів і їхніх процесів, що мали свої послідовності в курсі його студійного засягу.

У плані своєї великої праці з історії української Церкви під заг., «Вісім важніших історичних подій у Християнській Україні», о. Андрій Ліщинський видав досі основну студію, «Де проповідував св. Євангелію і християн св. Ап. Андрій Первозваний» (1985) і черговий у цьому циклі, саме під розглядом твір, «Християнство й Патріярхати» (1987).

До отих важніших подій із понад тисячолітньої історії Церкви в Україні зараховує Автор:

- 1) Апостольську місію св. Ап. Андрія на терені Пра-України;
- 2) Старання княгині Ольги і князя Володимира Великого оформити рідну церковну ієрархію на зразок інших заснованих п'ятьох патріярхатів;
- 3) Унія з Римом УКЦеркви на Берестейському Соборі в 1596 р.;
- 4) Змагання до Патріярхату Блаженнішого Архiereя й Патріярха Йосифа.

У тількищо виданій праці, що є черговою в рамках його широко закресленої теми з історії нашої Церкви, о. А. Ліщинський пов'язує ідею патріярхатів з духом християнства апостольських часів. Предмет своїх студій дохристиянської доби в Україні розкриває Автор послідовно в цілій низці тематично об'єднаних розділів: «Апостоли — слухачі Христової науки і свідки Ісусової діяльності»; «Заповіт Ісуса Христа Апостолам та їхня місійна праця»; «Відомості про св. Ап. Андрія в літературі й у св. Письмі»; «Однакова св. Христова Церква для всіх народів».

Добу християнства в Україні, починаючи з офіційної дати 988 р., з'ясовано тут у розділах: «Важніші події в Європі та в Русі-Україні в IX і X сторіччях»; «Події за князів Володимира й Ярослава Мудрого в Києві, Римі й Константинополі»; «Християнство у другому тисячолітті по Хр.».

До замітніших авторових підкреслень у питанні взаємовідносин нашої Церкви та Вселенської належить ствердження о. Ліщинського, що Хри-

стос вислав своїх апостолів до всіх народів землі, себто і до нашого з тогочасного, після-скитського історичного періоду. В цьому сенсі місія св. Андрія Первозваного серед наших предків має першорядне значення в передісторії нашої Церкви. Апостольська місійна діяльність на окремих їхніх постоях підносить моральний авторитет даного терену. Підвалиною для Візантійського патріярхату була навіть хитка гіпотеза про оснування св. Андрієм візантійського єпископату в Аргірополісі. Місійна діяльність Ап. Андрія на Київських горах не є ні гіпотезою, ані легендою для українців, а переданою літописцями старинною подією. Всеч. о. Ліщинський неодноразово приводить послання Ап. Павла до Римлян, з якого чітко виходить, що він поминув («обійшов») на своїх місійних подорожжуваннях величезну територію, якою саме були землі нашої батьківщини, бо там же, логічно, завдяки Ап. Андрієві Христова наука була вже відома й поширювалась у народі. А взагалі, Ап. Павло не відзивається про місійну діяльність Ап. Андрія, хоча хвалить, між іншими місіонерами того часу, Стахида, що його, за візантійськими заподаннями, мав Ап. Андрій назначити єпископом у Аргірополісі. Зате євангеліст Йоан, очевидець місійної праці Ап. Андрія, відає йому, першому з покликаних Христом, значне місце у своїй євангелії.

Крізь окремі циклі монументальної праці о. А. Ліщинського «Вісім важливіших подій у Християнській Україні», яка все ще чекає на свою появу в цілості, проходять два його основні ідейні заключення, сперті на євангельських реченнях Христового завіщання: «Отче, я об'явив Твоє ім'я людям, щоб усі були одне, як Ти, Отче, в мені, а я в Тобі». І друге, з Поученням Апостолів: «Не беріть на свою місійну працю ні золота, ні срібла, ні мідяків, ані навіть двох одягів не беріть». У світлі тих принципів наставлень Ісуса Христа треба розглядати, на думку о. Ліщинського, ядро й силу живучості Христової науки. Вже з Візантійської доби в історії Церкви замітні щораз більші відхилення від сутності Христового навчання. В часах візантійського впливу на нашу Церкву, почерез візантійські церковні органи здійснювалось постійне намагання Візантії підкорити собі політично державу Руси-України. Чужа церковна супрематія супроводила і в майбутньому політичну гегемонію займанців України. Давню римську засаду «*cujus est regio, illius est religio*» (чий володіння, того ж і релігія) переводить і досі в життя Москва, в цілі повного опанування українського народу шляхом агентурної ролі московського православ'я. Нарід неможливо назавжди позбавити політичної незалежності без відібрання йому духової самостійності.

У методичному підході у своїй праці Автор видвигає доцільність самостійного й інтегрального національного досліджування теж щодо історії Церкви, себто незалежного від т. зв. «об'єктивної наукової методи», яка насправді традиційно ігнорує наш поневолений нарід стародавньої високої культури, особливо ж вільного від ворожого, зокрема московського, навітлення нашої історії.

На підставі досі виданих двох частин ґрунтовних матеріалів о. А. Ліщинського до історії Церкви в Україні читачі зможуть проникнути в сумерки ще недостатньо вивченого нашого релігійно-церковного буття в ході довгих сторіч, де Автор не раз викриває несподівані тайники в долі рідної Церкви, від її основ до сучасних днів. Із продажу виданих авторсь-

ким накладом обидвох його книг, а саме: 1) «Де проповідував св. Євангелію і христив св. Ап. Андрій Первозваний» (з короткою англomовною історією нашої Церкви), 156 стор., в ціні 10 амер. дол. та 2) «Християнство й патріярхати», теж із короткою англomовною історією Церкви, 188 стор., в ціні 13 амер. дол., включно з поштовою оплатою, Шан. Автор зможе зібрати дальші потрібні засоби на показні кошти завершення цілості свого унікального публікаційного задуму. Замовлення на приведені вище видання найкраще висилати на адресу:

Rev. F. Lischynsky
P.O. Box 4, Selkirk, Manitoba
Canada R1A 2B1

Микола ШАФОВАЛ

ЦІКАВИЙ ВКЛАД В ІСТОРІЮ ДИПЛОМАТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

о. Іван Хома: «Апостольський Престіл і Україна 1919-1922»;
УКУ, Рим, 1987, 133 стор.

Найновіша книжка о. д-ра Івана Хоми являє собою цікавий вклад в історію дипломатичних зв'язків Української Народної Республіки. Тема, яка, помимо багатства збережених архівних матеріалів, написаних спогадів і праць, очікує все ще остаточного систематичного опрацювання, бо ж такі твори, як «Сторінки минулого» посла Олександра Лотоцького, довідки князя Івана Токаржевського-Карашевича і д-ра Матвія Стахова, «Мої спомини про недавнє-минуле» історика Петра Дорошенка, щоденники Євгена Онацького та праці міністра Олександра Шульгина, щоб лише назвати частину існуючого матеріялу — наświetлюють лише окремі моменти. Однак ці праці — це джерела неоціненної вартості для дослідника-науковця, студента чи ширшого кола читачів.

Книжка о. Хоми складається з двох частин. Перша — це «Українське посольство при Апостольському Престолі 1919-1922», і друга — «О. Джіованні Дженоккі Апостольський Візитатор України». Після кожної частини є «Додаток» з рядом передруків документів, що відносяться безпосередньо до даної теми. Перший «Додаток» включає 23 таких документів, як також другий.

Перша частина описує дію українського посольства при Апостольській Столиці. Це часи понтифікату Бенедикта XV (1914-1922), що, за словами автора, «робив усе, що міг, щоб свобода і мир знову запанували серед народів» (стор. 5). Завдання не легке, яке припало в часах, коли розваливалися древні європейські імперії, а на їх місці поставали або нові імперські форми (Росія), або національні держави, які все ж були позначені не відповідним вирішуванням національного питання і стремління народів, зберігаючи в собі пригожі для нових конфліктів елементи (Австро-Угорщина). Все ж Папа стримів, щоб добавчувати «знаки часів». В

тім дусі писав 8-го листопада 1918 року до свого державного секретаря: «Недавно ми дали інструкції нашому нунцієві у Відні, щоб ввійшов у приязні відносини з різними націями австро-угорської імперії, що тепер створили незалежні держави. Церква є досконалою спільнотою, і її цілєю є освячення людей усіх часів і всіх країн і так, як пристосовується до різних форм уряду, так без труднощів приймає законні зміни народів, політичні чи територіальні» (стор. 6-7). До таких політичних змін, не лише на кол. територіях Габсбургів, але і в імперії Романових належало повстання нової української державности і боротьба за її існування.

З проголошенням IV Універсалу 22-го січня 1918 р., УНР розпочала жваву дипломатичну діяльність, яка була невід'ємною частиною визвольної боротьби. В її рамках український посол Михайло Суковкін зложив 7-го листопада 1918 року візиту апостольському делегатові в Константинополі — монс. Анджельо Дольчі, а 5-го грудня того ж року апостольський делегат у Вашингтоні повідомляв Апостольську Столицю про заходи українців в США, зокрема о. Петра Понятишина, в Державнім Департаменті.

Висилка дипломатичної місії до Італії поставила на порядку дня встановлення зв'язків з Ватиканом. Кандидатом очолити таку місію став граф Михайло Тишкевич, що проживав в Льозанні. Тимчасовий представник Св. Престолу в Швейцарії, монс. Люїджі Маліоне, повідомив 31-го березня 1919 року д-ра Е. Лукасевича, українського посла в Швейцарії, що Понтифікальна столиця не має нічого проти приїзду Михайла графа Тишкевича до Риму, але не має звички приймати дипломатичні місії нових держав, що ще не посідають визнання кількох більших держав. Однак внутрішньо-українська політична кон'юнктура, а саме соціал-демократичний і соціал-революційний напрям осіб, що входили в склад уряду Директорії, допровадив до того, що українська місія при Ватикані була «непопулярна і вона зразу мусіла боротися з фінансовими труднощами», як це писав сам секретар місії П. Карманський (стор. 12).

Добре опрацьована біографія графа Тишкевича дозволяє читачеві ознайомитися із життєвими подробицями того, кого Бенедикт XV прийняв як голову надзвичайної української дипломатичної місії при Апостольському Престолі. Під час тієї першої офіційної візити, окрім вірительних листів-акредитацій, граф Тишкевич вручив Святішому Отцеві протест проти нападу польської армії ген. Юзефа Галлера на Галичину та проти безправних арештів поляками українських католицьких священиків. Новий посол прохав також видати енцикліку про Унію, підтримати українську справу на мирній конференції в Парижі, вислати апостольського делегата на Україну і призначити день збірки для українців, потерпілих під час війни (стор. 17).

Папа прийняв графа Тишкевича виймово прихильно. 16-го червня 1919 року державний секретар кардинал Гаспаррі вислав листа до Головного Отамана Симона Петлюри. Цей лист має значення офіційного визнання УНР (стор. 18).

На окрему згадку заслуговує наświetлення ролі князя Івана Токаржевського-Карашевича, що, будучи послом УНР в Константинополі, часто зустрічався з апостольським делегатом монс. А. Дольчі.

Праця дипломатичної місії ввійшла в інший етап з покликанням графа

Тишкевича очолювати українську делегацію на мирну конференцію в Парижі та з приїздом на його місце в половині листопада 1919 року о. Франца Бонна. Двома великими завданнями о. Бонна були здобути призначення апостольського візитатора на Україну й отримати допомогу в грошах і ліках. 13-го лютого 1920 року Папа Бенедикт XV іменував о. Джіованні Дженоккі Апостольським Візитатором на Україну.

В цій першій частині праці представлено також коротко ситуацію навколо представництва Західної УНР при Апостольському Престолі, як також зв'язки міністерства ісповідань УНР з українським посольством в Римі в справі церковних та богословських установ у Вічному Місті. Як підкреслює автор, «на жаль, большевицька окупація Великої України і польська окупація Західної України припинили дальшу діяльність української дипломатичної місії при Ватикані» (стор. 57).

Природним завершенням праці — це діяльність о. Джіованні Дженоккі. Автор твердить, що «на іменування Апостольського Візитатора України мали вплив: прийняття посла Української Народньої Республіки папою Бенедиктом XV, прохання графа Тишкевича і його наступника отця Бонна іменувати такого візитатора, а також інтервенція інших осіб, як наприклад, князя Івана Токаржевського-Карашевича й українських поселенців в Америці (стор. 68).

Слід згадати один параграф з «Інструкцій» Східньої Конгрегації, а саме «Апостольський Престіл, що перший проголосив пошану щодо принципу національностей і до самовизначення народів, не має причини чинити спротив українським домаганням і бажає українцям довести їхнє право на незалежність і щоб те право визнали ті, що в Парижі вирішують долю Східньої Європи» (стор. 72).

Доля не судила о. Дженоккі бути в Україні. Його праця розвивалася в Варшаві і Відні. Листування Апостольського Візитатора — зокрема до референта Східньої Конгрегації монс. Е. Бенедетті та до княгині Веноса — кидають багато світла на ряд подій. Автор зазначає, що в свідченнях о. Дженоккі «переконливо виявлена серйозність і систематичність довготривалих спостережень папського посла» (стор. 103). Зокрема його спостереження про російський большевизм є такі актуальні, що «можемо підписатись під тим пророкуванням отця Дженоккі» (там же). На жаль, Тайний Ватиканський Архів за цей період ще закритий і шойно майбутнім дослідникам прийдеться читати звіти о. Дженоккі до Державного Секретаріату і до Папи, яких є принайменше 30.

Зимка Апостольського Візитатора о. Дженоккі та резюме в італійській мові — з коротким доповненням про дипломатичні зв'язки між Римом і Україною від Хрищення України — 988 р. — та проголошенням Самостійности України 22-го січня 1918 року збагачують це видання.

Праця о. д-ра Івана Хоми — вартісний вклад в історію міжнародних відносин України в XX-ім столітті. Її читатимуть з зацікавленням науковці і студенти, а кожний, кому дорогі події, що креслилися на протязі незавершеної боротьби за самостійність України, радо привітає цю працю про дипломатичні зв'язки УНР з Апостольською Столицею.

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Nicholas L. Fr. Chirovsky — *"The Millennium of Ukrainian Christianity"*. Philosophical Library, New York, USA. A collective work of 28 Authors, experts in history and culture of Ukrainian Churches. This monumental publication of 617 pages is divided into four parts: "The Historical perspective", "The Religious perspective", "The Organisational perspective" and "The Cultural perspective", with "Appendices" and illustrations. Board of editors: Anatol Bedriy, Ph.D., Yuri Bobrovsky, Prof., Vasyl Omelchenko, Ph.D., Leonid Poltava, Editor, Bohdan Romanenchuk, Ph.D., Bohdan Stebelsky, Ph.D., and Volodymyr Stojko, Ph.D. Format — 26 × 18 cm., 617 pages of print, hard cover. Published in 1988.

"A Millennium of Christian Culture in Ukraine". A collective publication of four principal Authors, with "Preface", "Introduction" and "Historical note". Board of editors: Andrew Sorokowski — Editor in Chief, Rostyslav Hluvko and Daria Darevyich. Graphic design and layout — by Rostyslav Hluvko. Over 130 illustrations in colour and some in black and white. This monumental publication is dedicated mainly to such subjects, as History of Ukrainian Church Architecture, reflections on icons, religious literature of Rus'-Ukraine and the Ukrainian culture through the ages. The book is published by The Ukrainian Millennium Committee in Great Britain, and printed by Ukrainian Publishers Ltd., London. Format — 30 × 21 cm., hard cover. Sale price per book — £20.

Volodymyr Kosyk — *"The Millennium of the Christianisation of Ukraine (988-1988)"*, published by the Association of Ukrainians in Great Britain. Illustrated. Soft cover, 48 pages 21 × 15 cm, printed by Ukrainian Publishers Ltd., London.

Fr. I. Szewciw — *"Millennium of Christianity in Ukraine (988-1988)"*, published by The Millennium Committee of the Ukrainian Catholic Council in Australia and printed by Bushell Press Printing PTY, Ltd., of Baukham Hills, N.S.W., in 1987. Soft cover, 120 pages of print and illustrations, 20 × 13 cm.

«Ювілейний Міжнародний Концерт Тисячоліття Хрещення України 988-1988», Роял Алберт Гол, Лондон, 29.5.1988. Пам'яткова програма із «Вступним словом», статтею про «Ювілейний Концерт Тисячоліття Хрещення Руси-України й українську церковну музику», фотознімками диригентів і хорів із США, Канади, Голландії і Великої Британії, що виступали на цьому концерті, партитурою до програми концерту, з листом усіх хористів і танцюристів, подякою тощо. 76 сторінок друку, оправа півм'яка, по мистецькому оздоблена. Видання Українського Крайового Громадського Комітету Тисячоліття Хрещення України, Лондон, Велика Британія. Формат — А4, 1988.

Кость Шонк-Русич — *«Дерев'яна Різьба в Україні»*. Видання Бібліотеки Української Культури, серія 3, Нью-Йорк, 1982, в Тисячоліття Хрещення України. Склад Редакційної Колегії: Кость Шонк-Русич — автор, вида-

вещь, Борис Берест — літературно-мовний редактор, Осип Старостяк — технічний редактор, Микола Голодик — мистецький консультант, Олександр Соколишин — бібліографічний консультант, Алла Цівчинська — випускний редактор, і Володимир Овчарук — склад англійського тексту; оформлення титульної сторінки — М. Голодик, фотосвітлини — О. Старостяк. Формат великий (А-4), обкладинка тверда, 182 сторінки друку, багато добрих ілюстрацій.

Кость Шонк-Русич — *«Історія Мистецтва в Ілюстраціях»*, Нью-Йорк, США, присвячена Тисячоліттю Хрещення України. Склад Редакційної Колегії: Вячеслав Давиденко, Леонід Полтава, К. Шонк-Русич, Йосиф Старостяк, Володимир Овчарук, Ярослав Ліщинський. Компюто-офсетний друк, широко ілюстрована кольоровими і чорно-білими ілюстраціями. Формат великий, обкладинка тверда, 100 сторінок друку на доброму папері. Рік появи — 1978.

«Твори Василя Гренджі-Донського», том VIII. *«Щастя і горе Карпатської України»*. Щоденник. Літературна Редакція — проф. д-р Василь Лев. Обкладинка — Михайло Михалевич. Зібрала і впорядкувала — Зірка Гренджа-Донська. Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1987 р. Друк — Укrapінт, Інк., Вудсток, МД., США. Формат — 25 × 17 см., 487 стор. друку, ілюстрації, покажчик географічних назв.

«Український Медичний Архів», ч. 8, 1984, присвячений д-рові Юрієві Липі в 40-ліття його героїської смерті, з передмовою д-ра Павла Пундія, архівара УЛТПА, видавця цієї збірки матеріалів і документів. Формат — великий, 276 стор. друку, ілюстрації, обкладинка м'яка. Чікаго, Ілл., США, 1984.

Всеволод Кармазин-Каковський — *«Архітектура Бойківської Церкви»*, видання НТШ, серія «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка», том 204. Видано заходами Товариства «Бойківщина», Нью-Йорк-Філадельфія, США, 1987. Формат — 25 × 16 см., обкладинка тверда, мистецьки оздоблена, 223 стор. друку з ілюстраціями, бібліографією і поясненням до деяких архітектурних термінів.

Петро Голубенко — *«Україна і Росія у світлі культурних взаємин»*. Видання Науково-Дослідного Інституту ім. О. Ольжича і Дослідчої Фундації ім. О. Ольжича, «Українське Слово», Париж, Франція, 1987. Формат — 21 × 15 см., 552 стор. друку, обкладинка тверда, покажчик імен.

Докія Гуменна — *«Прогулянка Алеями Мільйоноліт»*. Мікροновелі. Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, Нью-Йорк-Балтимор, США. Формат — 21 × 14 см., 170 стор. друку, обкладинка тверда.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*M. Petruszczak
Walzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 89,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
